

TORONTÁLI FAMETSZETEK

Sz. Szigethy Vilmos

Szeged 1937.

A hagyaték nem csak kéziratokból áll, hanem lapkivágatokból, gyűjteményes verseskötetektől kiemelt költeményekből (1895-ben jelent meg az első vers, amely ebben a dobozolt hagyatékban található.) Különlegessége, hogy Sz. Szigethy élete utolsó évtizedében a részben megjelent, részben kézíratos életművét „kötettké” rendezte össze. Ezért – jóllehet már korábban máshol megjelent versekről van szó – ebben a tematika szerinti szerkesztésben még nem látott napvilágot az anyag, így kéziratnak minősül. 1970-ben került ki a család kezéből a szerkesztett hagyaték.

Sajnálatos módon – kellő tisztelet híján – Csongor Győző belebabrált a kiadásra készített anyagba. Maga próbált ebből legalább egy kötetet kihozni, ennek érdekében fölöslegesen megbolygatta Sz. Szigethy szerkesztését – így a jelenlegi állapot, ahogy a könyvtárban található, már nem az eredeti rendezés. (Az eredeti nehezen rekonstruálható.)

Az író lánya, *Korányiné Szigethy Vilma* viszont magával vitt Amerikába egyetlen köteget 1970-ben, – micsoda szerencse! – ez Sz. Szigethy koncepciója szerint maradt meg, és ez viseli a Családi album címet, mivel közvetlen családtagjaihoz, legtöbb lányához, illetve lányáról szól. Az imaszerű verstől a Gyermekek című, neveléstani szakfolyóiratban megjelent írásig sok mindent magában foglal. Ezt ajánlotta fel *Korányi Ádám* matematikus, Sz. Szigethy Vilmos unokája öt éve a Somogyi-könyvtárnak, hogy ezzel teljessé váljon az itt őrzött hagyaték.

Saját hivatásáról Sz. Szigethy így vélekedett : *„Hiszem és vallom, hogy magyar ember és magyar újságíró nem annak a félelmetes hatalomnak tekinti a tollat, aminek azt kívülről nézik. A mi kezünkben az csak féltett, ragyogóan tiszta talizmán, amely mindig súlyos kötelezettségekkel, aggódó munkával terhel meg mindnyájunkat...”*

ISMERTEBB MŰVEI

- Nebáncsvirág. versek (Nagybecskerek, 1897)
- A trubadúr a királykisasszonynak. versek (Nagybecskerek, 1900)
- Mesék a nagygyerekeknek. (Szeged, 1902)
- A közigazgatási majom. humoreszkek (Szeged, 1906)
- A vármegyéből : elbeszélések (1908)
- Árvízünnepre. versek (Szeged, 1909)
- A Thurzó-cég története : kisregény (folytatásokban, Magyar Lányok, 1910)
- A jánosházi csillagok (uo. 1913)
- Veronika (uo. 1914)
- Bőrszobor : kabaré (Szeged, 1918)
- Foltok a Szivárványon : regény (Szeged c. napilapban, folytatásokban, 1925)
- Szeged. Magyar Városok Monográfiája sorozat (Kiss Ferenc, Tonelli Sándor szerzőkkel, Budapest, 1927.)
- A vármegyeház kapujából : sorok a régi torontáli urakról. (Szabadka : Jugoszláviai Magyar

Itt igen nagyon kimaradt Szigethy Vilmos legismertebb műve: a
TORONTÁLI FAMETSZETEK
”a ragyogóan tiszta talizmán”

Sz. Szigethy Vilmos centenárium

A század elején két Szigethy Vilmos volt Szegeden. Az egyik a levéltáros és hírlapíró Sz. Szigethy, a másik az esz-telen Szigethy, a pénzügyigazgató. Az újságíró éppen azért tette neve elé a különben semmit nem jelentő Sz. betűt, hogy megkülönböztesse magát.

Holnap, szerdán lesz szünet a letésének századik évfordulója. Az Arad megyei Gyorokon született 1877. március 9-én; ott volt községi jegyző az apja. Már négy év múlva Nagybecskerekre kerültek; Szigethy Vilmos ott nevelkedett, ott végezte iskoláit, apja korai halála, 1895 után magánúton. Érettségét a szegedi piaristáknál tett.

Első versei 1893-ban — 16 éves korában! — jelentek meg a helyi *Torontál*-ban és a fővárosi humoros lapban, az *Urambátyám*-ban. 1895-ben, 18 évesen, apja halála után kenyérkeresetre szorulva, a *Torontál* munkatársa,

nek eredménye, egyben a kornak adott engedmény is egy történelmi részlettanulmány (*A szegedi kormányok pénzügyei*, 1942).

De életművének java szét van szórva a hírlaptárak tetetőjében. Csak a *Délmagyarország*-ban megjelent cikksorozataiból köteteket lehetne kiadni, megmentve a feledéstől nemcsak ezeket az írásokat, hanem azt a letűnt világot is, amelynek szájhagyományát egyedül Szigethy Vilmos emlékezete őrizte meg számunkra.

Hagyatéka a szemünk látára tűnt el. Leánya, Korányi Jenőné 1970-ben kíváncsodolt az Egyesült Államok-

annak idején egy fővárosi lapban." 14. *Családi album*. Édesanyjáról, testvéreiről. 15. Egy kötet, négy kisregény fiatal lányoknak; megjelentek a *Magyar Lányok*-ban.

16. *Szeged szebb volt...* „Egészen különleges könyv...” Szegedi pajzán históriák, anekdoták közéleti emberekről. „Hosszú éveken át gyűjtöttem bírósági tárgyalásokon, a közéletben, kifaggatva nálam sokkal idősebb embereket. Nem egy történetét még az öreg Pálffy Ferenc polgármester mesélte el nekem, aki 1824-ben született, és egyik-másik dolgot még az édesapjától hallott. Ebben gyűjtöttem össze a legendás Pílich-történeteket, híres kiszólásokat.” 17. Egy kötetnyi vers. „Száz és száz versem közül kiválasztottam egy kis könyvre valót. A

Az esz-telen Szigethy pénzügyigazgatótól való megkülönböztetése érdekében vette fel neve elé az Sz. betűt,
a **Torontál** nevelte újságíró, Szigethy Vilmos.

A Délmagyarországba a húszas-harmincas években elsősorban emlékeit írta meg, vagy a „régi Szegedet” idézte föl sajátos hangulatú érdekes tárcáiban. Saját élményei is, levéltárosként szerzett archivumi tájékozottsága is segítette ebben. 1927-ben -aligha véletlenül - egyik szerkesztője lett a *Szeged* című városmonográfiának; egyebek mellett ő írta e munka újságírókról, újságírásról szóló fejezetét is. 1931-ben a Délmagyarország folytatásokban hozta *A régi Szegedből az újba* című munkáját, mely a következő évben könyv alakban is megjelent, s kivívta a régi barát, az időközben országos népszerűségre jutott Móra Ferenc elismerését is. 1934-35-ben, Kovács Árpáddal közösen, heti vicclapot is szerkesztett, *Tüske* címmel. A rajzokat Kovács, a szöveget nagyrészt Sz. Szigethy készítette.

A húszas években fölújult kapcsolata fiatalsága színhelyének, a Bánátnak íróival, irodalmával. Rendszeresen dolgozott a jugoszláviai magyar lapokban (elsősorban a Bácsmegyei Naplóba), de írt antológiákba, sőt, a Kalangyába is. A Bács megyei Naplóban megjelent sok-sok írása közül különösen érdekesek a Juhász Gyulával készített interjúi, valamint a Reviczky Gyula „Emma-ciklusának” hátterét feltáró, filológiai újdonságokat is hozó dokumentumriportja. Kapcsolatait mutatja, hogy *A vármegyeház kapujából* című könyve 1933-ban Szabadkán, a Jugoszláviai Magyar Könyvtár kiadásában jelent meg. Írásaival így némi szerepet vállalt a jugoszláviai magyar irodalom kialakításában is; a vajdasági írók maguk közé számították - könyveiről többen írtak, így Szenteleky Kornél is. A „hőskor” krónikásának tehát róla is kell majd néhány szót szólnia. Az 1937-ben Szegeden megjelent *Torontáli fametszetek* című könyve ugyancsak ifjúsága színhelyének múltját, légkörét idézte föl „csevegő” tárcastílusban.

nére.

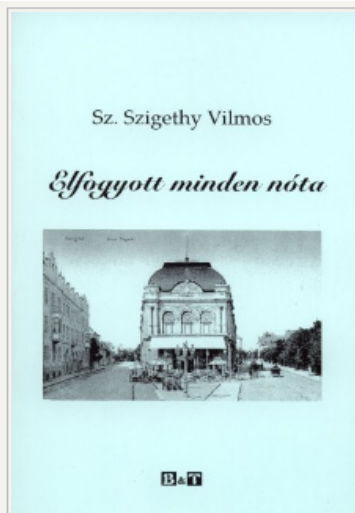
Végfelül nyugvált a szem. Jón,
amíg reggeli piri fű, az felszólalt.
Jönéigszedő nyugvott állásból a non-
gélőre, majd elvált tőle. Csiszolt
vált és mindig nyugvott. Minu-
lalt, bei soke lehetett tudni, milyen
nagy szerelődik ki ebből. Beredt a
heccet nyugvott, nem volt, nem
Jönéigszedő, mely volt soke pörge.
Képző reggeli reggeli hűvösben volt
is, de hűvös volt a szögere, minden
elfolyt belőle. Etső régi belsőindok
belülhűt a kivétel legközelebbi része,
Nevet a legszűkebb; mely este
vennivalót tudtunk mind kivételben,
próbáltunk hűvösölni, bei inlett

Szigethy kézirat

feltehetően volt, az orosz elvétel egészen jól le-
gyakorolt jelenet volt. Már elmerengtem a Vasi-
napi Kézírt Olimposzi megtekintésén, a "Ez
" megdöbbentő" beírásán. Tudniillik a szer-
zői ismeretében fogták a bizalmasan
bizalmi stílust. Már emlékszem, mintha
"Család" lett volna a címe.

Visszatértem én a Magyar Diákok
leírására és a hűbort, a város - még sokkal
is szerepel az = a hírnévben, olykor a
Borostórt is megtekintett valamely ver-
sen, az a túlsúlyos foglalkozással, az
bejártam a fűzős és a kőbűz = éke, az
beírásaimmal, mert ezért is
leírtam a versben a hűbort a fűzős és a
s az a hűbort. Helyesen írtam
véltem, hogy az a Steffenpfordje és.

Szigethy kézirat

Sz. Szigethy Vilmos: Elfogyott minden nóta

2012. január

„Verseinek olvastán a harmincas-negyvenes évek Szegedét látom magam előtt...”

„... a Tiszán sorakoznak az úszóházak, Újszeged régi pompájában kérkedik rózsakertjével, Vigadójaival, vagy a bejáratától kőhajításnyira lévő szépséges kegyhelyével...”

A redakciók szíromfüst-illatú világa már a múlté, de a színház ma is teljes szépségében ragyog és játszik, a környező utcákról azonban már eltűntek a kiskocsmák, bezártak a népszerű éttermek. És rég a belvárosi temetőben nyugosznak azok, akikkel az író együtt iszogatót valamelyik vendéglő világmeváltó asztalánál” – írja Polner Zoltán Sz. Szigethy Vilmos *Elfogyott minden nóta* című kötetének ajánlójában.

Szigethy Vilmos (Győr, 1877. márc. 9. – Szeged, 1956. febr. 18.) író, költő, újságíró. A hírlapírást a *Torontál* című lapnál kezdte, majd Békefi Antal 1900-ban a *Szegedi Napló*hoz hívta. 1903-tól a város „levéltárnoka”, majd főlevéltárosa.

„Mint annyi társa, ő is költőnek indult, s versei, regényei, tárcanovellái, drámái később is nagy számban jelentek meg vidéki s fővárosi lapokban, folyóiratokban, sőt, önálló kötetekben is. Igazi jelentőségre azonban mégis mint újságíró tett szert: különféle szerkesztőségekben közel fél

évszázadot töltött el. Egyike volt azoknak, akik a század elején megújították, s a vidéki zsurnalizmus első vonalába emelték a szegedi újságírást” – méltatja Sz. Szigethy pályafutását Lengyel András.

A költészet műzsájához élete végéig hű maradt. Korai verseit „idill, naivitás és valami felismerhető 19. század végi provinciális, érzelmdús versbeszéd uralta” – fogalmaz a kötet utószavában Németh Ferenc. A két háború között új hangra talál, ám ennek az időszaknak a költészetét nehéz áttekinteni, mert a versek „túlnyomó része ott alussza örök álmát a bekötött újság-évfolyamok kriptájában.”

Az *Elfogyott minden nóta* költeményeinek többsége a szerző utolsó alkotói korszakában született. Intim, belterjes líra sugárzik a sorokból, amelyekben a költő az öregkorral, az elmúlással szembesül. „Az emlékek tárháza Sz. Szigethy Vilmos valamennyi verse, fájdalmas kiáltás az eltűnt idő után, az öregség és az emlékek beletörődő vállalása – zárja gondolatait ajánlójában Polner Zoltán.

A kiállított kézirat és lapkivágatok a Somogyi-könyvtár helyismereti gyűjteményének Sz. Szigethy-hagyatékából valók, s a kötetben megjelent versekből adnak ízelítőt.

Nyilas Péter

“Csak politikai cikket nem írtam még szerkesztő koromban sem. Nem csak gusztusom nem volt hozzá, de hiányzott az időm is, hogy az ide megkívánt kötelező előtanulmányokban tökéletesítsem magam. Irodalmat igyekeztem adni a legkisebb újsághírben is, csak író voltam, s az is akartam maradni.”

“Mint annyi társa, ő is költőnek indult, s versei, regényei, tárcanovellái, drámái később is nagy számban jelentek meg vidéki s fővárosi lapokban, folyóiratokban, sőt, önálló kötetekben is. Számos frónkhoz meleg és tartós barátság fűzte; Tömörkény Istvánnal, Juhász Gyulával, de különösen Móra Ferencel nagyon jó viszonyban volt. Balázs Béla fölfedezésében pedig éppúgy részt vállalt, mint a József Attiláéban. Igazi jelentőségre azonban mégis, mint újságíró tett szert: különféle szerkesztőségekben közel fél évszázadot töltött el. Egyike volt azoknak, akik a század elején megújították a szegedi újságírást, s a vidéki zsurnalizmus első vonalában tartották azt. A típus, amelyet megtestesített, az író-újságíró típusa a legjobb helyi hagyományt képviselte.”

Lengyel András: Arcok a szegedi sajtó történetéből. Sz. Szigethy Vilmos https://www.sulinet.hu/.../pages/007_sz_szigethy_vilmos.htm

Péter László: Sz. Szigethy Vilmos centenáriuma. (DM 1977. március 8.) <https://library.hungaricana.hu/.../Delmagyarország.../>

Perneki Mihály: Sz. Szigethy Vilmos főlevéltáros munkássága (Somogyi-könyvtári műhely 75/3) <http://ekonyvtar.sk-szeged.hu:80/?docId=72191>

Nyilas Péter: Sz. Szigethy Vilmos: Elfogyott minden nóta <http://www.sk-szeged.hu/483>

Szegedi kalendárium

1956. február 18.

✱ ✱ SZ. SZIGETHY VILMOS ✱ ✱

A TRUBADUR

A KIRÁLYKISASSZONYNAK.

SZ. SZIGETHY VILMOS

A RÉGI SZEGEDBŐL
AZ ÚJBA

KRÓNIKÁK
EMBEREKRŐL, DOLGOKRŐL

h. Szigethy Vilmos

NAGY-BOGÁRDEK.
EKE FÜD. FAL-BARÁND.
1900.

(1877 márc. 9 – 1956 február 18.)

Erettségit a szegedi piaristáknál tett.

Első versei 1893-ban — 16 éves korában! — jelentek meg a helyi *Torontál*-ban és a fővárosi humoros lapban, az *Urambátyám*-ban. 1895-ben, 18 évesen, apja halála után kenyérkeresetre szorulva, a *Torontál* munkatársa, majd segédszerkesztője. A *Szegedi Napló* szerkesztője, Békefi Antal figyelt föl rá, és 1900 szeptemberében áthívta az akkor legszínvonalasabb szegedi laphoz. Sz. Szigethy Vilmos a kérésre 1954 végén írott önéletrajzában azt vallotta Békefiről, hogy ő nevelte újságíróvá. „Az ő apró, pepecselő, gondos és lelkiismeretes jószágának köszönhetek mindent. Nem beszélve Kulinyi Zsigmond páratlan nívójáról, megbecsüléséről, és arról a hallatlan boldogságról, hogy Tömörkénnyel dolgozhattam egy szerkesztőségben.”

1902-től pedig Móra Ferencsel is, akivel azután holtukig meleg barátságban éltek. Ahogy Tömörkény 1899-ben, majd Móra 1904-ben a Somogyi-könyvtárhoz és a városi múzeumhoz került, úgy Szigethy 1903-ban a városi levéltárhoz. Oklevelet szerzett ebben a szakmában, s 1912-től 1950-ig mint főlevéltáros igazgatta ezt a közgyűjteményt. De közben sohasem hagyott föl az újságírással, ahogy Tömörkény és Móra sem. Maradt a *Napló* munkatársa, majd a *Szeged és Vidéke*, 1919-ben — Móra kényszerű távozása

feledéstől nemcsak ezeket az írásokat, hanem azt a leltárt világot is, amelynek szájhagyományát egyedül Szigethy Vilmos emlékezete őrizte meg számunkra.

Hagyatéka a szemünk látára tűnt el. Leánya, Korányi Jenőné 1970-ben kíváncsodott az Egyesült Államokban, s ott, mint hírlík, kevés később öngyilkos lett. Itt nem tudott élni a fia nélkül; ott a hazája nélkül. Hogy apja dolgait kivitte-e, nem tudjuk. Pedig hogy mit rejtett ez a hagyaték, említett önéletrajzában maga Szigethy Vilmos vázolta föl. Vagy húsz kötetre való. A *Szeged-Csongrádi Takarékpénztár százéves történetének* kész kéziratát az egyetemi könyvtár őrzi. A többi, ahogyan ő felsorolta: 1. A *ködbe vesző múlt*. Szeged régi élete, krónikái, legendái. 2. A *Tisza régi medrébe tér*. A rekonstrukció utáni és körüli élet, emberek, jellemképek. 3. *Egy király, egy cigány*. Emlékeim azokról, akiket személyesen ismertem, Ferenc Ferdinándtól kezdve végig írókon, művészek, közéleti szereplőkön, kereskedelmen, iparon, színészek, bohémeken. 4. *Tulipános láda*. Voltaképpen folytatása az előbbinek, miniatűrök érdekes szegedi alakokról. Kiegészítő része a *Szeged madártávlattól* című, ahol portrékat ad sok szegedi emberről. 5. *Szegedi notesz*. Régi szegedi kocsmák, Felsővárosban való „utazásai”, beszélgetés száz évnél öre-

gabb fővel. 6. *Legnagyobb mesélte el nekem, aki 1824-ben született, és egyik-másik dolgot még az édesapjától hallott*. Ebben gyűjtöttem össze a legendás Pillech-történeteket, híres kiadásokat. 7. Egy kötetnyi vers. „Száz és száz versem közül kiválasztottam egy kis könyvre való. A túlnyomó része ott alussza örök álmát a bekötött újság-évfolyamok kriptájában...” 8. *Szerelmi regény szerkesztői üzenetekben*. „Valamikor irodalomtörténeti jelentőségű lesz!”

Harminc évvel ezelőtt, magam is ifjú újdondász, a *Szegedi Friss Újság* hasábjain a *paraszt* szó értelmezése körül nekitámadtam a *Napló* öreg riporterének. Akkor sebeket osztottam és kaptam. De pár év múltán meleg kapcsolatba kerülünk, barátságába fogadott. Orzóm leveleit, a Móra betűihez hasonló apró rúnáit, a halála előtt kevéssel írottakat is. „Semmi örööm, kikoptam az életből, rám már nem vár semmi, de én se várok, úgys hasztalan. Jön az alkony. Rossz időben születtem.”

Meghalt 1956. február 18-án. A rövid — méltatlanul rövid — búcsúztató csak késve, a *Tiszatáj*-ban jelent meg.

Szeged egyik legkiválóbb újságíróját, krónikását, Tömörkény és Móra tiszteletre és idézésre méltó társát köszönhetjük benne. Legméltingabban java írásainak egy kötetben való kiadásával.

Péter László

mincas-negyvenes években a *Délmagyarország* munkatársa lett, írva az egyszerű tudósítástól a színes riporton, bökversen át a tárcáig mindent, javarészt a neve aláírása nélkül, amire — mint maga írja — csakis a betűfanatikusa képes. De az idősebb szegediek még emlékeznek Bob, Szigma, Régi riporter és más álneveken írt fordulatos, érdekes, hangulatos cikkeire.

Első könyve, *Nebántsvirág* című verseskötete, 1896 karácsonyán jelent meg Nagybecskerekben. A második, szintén versek gyűjteménye, egy év múlva ugyanott. A többi már jobbára Szegeden. Legemlékezetesebb könyve *A régi Szegedből az újba* (1932), Móra Szegedi tulipántos ládá-jának rokona, a századelő szegedi világának jellegzetes alakjait és mozanatait örököltette meg. Altalában: írásművészete az elmúlt világ elszállott hangulatainak pompás rögzítése. Egyik élményköre a régi torontáli megyei világból táplálkozik, ifjúságának éveiből (*A vármegyéből*, 1908; *A vármegyeház kapujából*, 1933; *Torontáli fametszetek*, 1937). A másik a szegedi világ szerető-gunyoros ábrázolása (*Mesék nagy gyerekeknek*, 1902; *A közigazgatási majom*, 1906; *Bórszobor*, 1918). Egy kötetre való elbeszélést is kiadott (*Őszi szántás*, 1942). Levéltárosi munkájá-

szor apró történetek keretében." 7. *A hazajáró múlt*. Torontáli emlékek; a megjelentek folytatásaként.

8. *Bánáti délibábok*. „A legkedvesebb könyvem; minden benne van, amit csak el tudtam álmodni. Kiss Ernő aradi vértanú sok intim életrészlete a Torontálban letelepedett és uralomra jutott örmények életével. Sok új adat Reviczky Gyula szerelméről, Bakálovics Emmáról, levelezésük, Reviczky több kéziratának fotográfiája. A kalandor életű, francia származású Harnoncourt bánáti gróf rémregénye egykorú hiteles hivatalos adatok alapján. De itt gyűjtöttem össze azokat a sehol meg nem jelent, reprezentáns novelláimat — némelyike kisebb regény — amikben benne van a Bánát lelke, színe, zamat, hangulata, jellemző levegője. Semmit sem írtam meg annyi gondnal, finom pepecseléssel, mint ezeket. Főleg a pravoszláv szerzetesi élet volt rám nagy hatással." 9. *Az élet moziája*. Kisebbségi novellisztikus írások, furcsaságok az életből. 10. *Meséskönyv*. Novellaválogatás. 11. *Érettségi*. Kisregény a pubertás keserveiről, kéziratban. 12. *Az első magyar zsidó vezérkari tiszt élete* a saját naplója alapján. Ez is kéziratban. 13. „Van egy kis kötetre való írásom a románok történeteiről az új impériumban. Ezek álneven jelentek meg

TORONTÁLI FAMETSZETEK 1937.

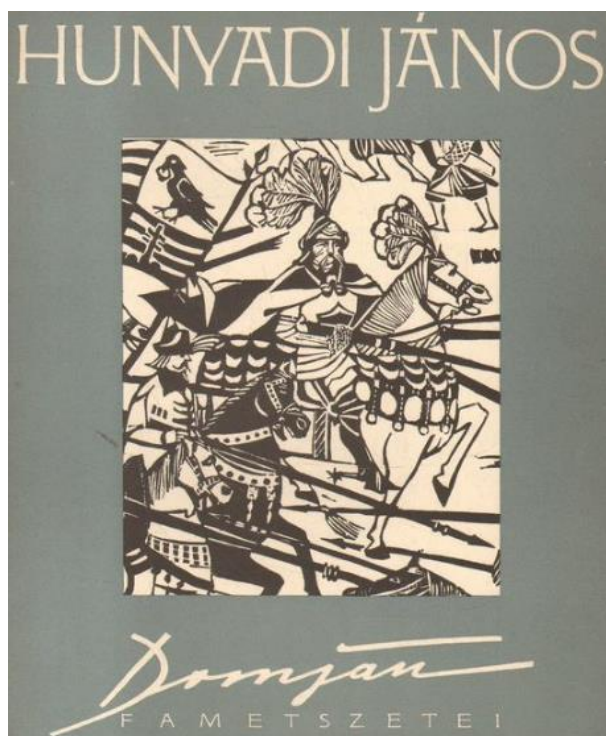
Betekintettünk a TORONTÁL nevelte Sz. Szigethy Vilmos életművébe, mert ha nem ismerkedünk meg a szerző kilétével, életével, a művét sem tudjuk úgy értelmezni, megérteni, értékelni ahogyan azt, az 1937 óta ránk hagyott munkássága érdemi.

Első tudnivalónk: mi a FAMETSZET?

Miért Torontáli Fametszetek 1937-ben?

A grafikai technikák között kétségtelenül a fametszés a legrégebb és a legegyszerűbb. A fadúcra a művész — lehetőleg egyszerű, erőteljes vonalakkal — fölrajzolja kompozícióját; a fametsző — ki néha egy személy a rajzolóval — a dúc eredeti felületéből csupán e vonalakat hagyja meg keskeny mesgylé-kül, a be nem rajzolt részeket késsel vagy vésővel kivájja. Ha az így megmunkált fadúc felületét fekete festékkel bekenik és azt egy papírlapra szorítják, a vonalmesgylék festéke fekete vonalakként tapad a papírra, míg a kivájt részek helyén a papír tiszta marad. A nyomat a dúcra rajzolt kompozíció tükörképe lesz.

Ezt az eljárást már a negyedik század óta alkalmazták szövetek mintázására. Azonban egy ezredév telt el, míg arra a gondolatra jöttek, hogy ugyanezen eljárással képeket nyomhatnak papírosra s a miniatörök lassú és drága munkáját gyors és olcsó termékekkel helyettesíthetik. Mivel magyarázható ez az óriási időköz, mely a szövetnyomás és a képnyomás felléptét egymástól elválasztja? A papírgyártás csak a középkor végén lendül fel, ami viszont avval van kapcsolatban, hogy a fehérnemű hordása ez időben kezd terjedni s az elviselt vászonrongyok a papírgyártásnak olcsó és bőséges anyagot szolgáltatnak. Ez azonban csak külső ok, melyen valamely parancsoló szükséglet bizonyára könnyen tudott volna segíteni. A döntő ok az, hogy a gyorsan és olcsón előállított képek szükséglete csak ekkor, a középkor végén merül fel először.

1956-ban kiadott fametszeten: Magyar-Anjou-Verebi-Hollós-Corvinus-Hunyadi János

Ötven nagyszerű fametszet, a legszebb erdélyi könyv

Különösen jólesik szembeszállnunk az általános sajtószokásokkal és csalódást okoznunk azoknak a várakozásoknak, melyek szerint a többsoros riportcímek alatt kizárólag gyilkosságok és más hajmeresztő szenzációk izgathatják az olvasót. Ezúttal egy olyan fiatalember cselekedetéről számolunk be, aki se nem ölt, se nem sikkasztott, még csak nem is csodagyerek, hanem egyszerűen – művész. Sem több, sem kevesebb ennél. Egészséges, sok küzdelmet látott, mégis törhetetlen akaratú és életvidám fiatalember, akiben ég az alkotás vágya, s aki most olyasmit teremtett, amire hitünk szerint még ez a napi gondokban elfáradt, fásult erdélyi magyar közönség is fel fog figyelni.

Három nappal ezelőtt jelent meg Gy. Szabó Bélának, a nagy tehetségű fiatal erdélyi grafikusnak *Liber Miserorum* című, ötven fametszetet tartalmazó könyve. A fametszet mint önálló könyv kizárólagos anyaga elég ritka. Tudunkkal Magyarországon eddig csak Molnár C. Pálnak és Buday Györgynek jelentek meg fametszet-kötetei, Erdélyben pedig még senki sem próbálkozott avval, hogy könyvben adja ki fametszeteit. Szabó Béláé tehát az úttörő kísérlet érdeme nálunk, és függetlenül a könyv művészi értékeitől, már magában véve ez is feljegyzésre érdemes.

„Miért nem mászik a fára?”

A fiatal grafikusművész igen rövid idő alatt vált ismertté azok előtt, akik figyelemmel kísérik Erdély irodalmi és művészeti életét. Néhány hónappal ezelőtt éppen a Keleti Újság hasábjain ismertettük Gy. Szabó Béla érdekes pályafutását. Megírtuk, hogy a lelkes fiatalember, aki már negyedik elemista korában rendkívüli rajztehetséget árult el, tulajdonképpen okleveles gépészmérnök és professzionista módon csak három év óta rajzol és fest. Gimnáziumi rajztanára, aki látta nagy tehetségét, óva intette annak idején:

– Fiam, csak művészi pályára ne menjen, mert attól nyugodtan éhen halhat.

A gazdasági viszonyok juttatták csődbe az üzemet, melynek szolgálatába becsületesen állította mérnöki tudását Szabó Béla. A fiatalember ekkor nézett szembe először a kenyértelenség sötét napjaival, és ekkor indult el visszavonhatatlan határozottsággal a *Liber Miserorum* szépségekké telített megalkotása felé.

Eleinte csak szénnel, pasztellel és tussal dolgozott. Nem is olyan régen történt, hogy munkáit megmutatta Kós Károlynak, aki rögtön felfedezte bennük azokat a képességeket, melyek a fametszésre predesztinálják a fiatal művészt. Kós Károly mindjárt ezzel a kérdéssel támadt neki:

– Maga miért nem mászik fára?

Szabó megrökönyödve hallgatta a kérdést, és nem értette, miért kellene neki fára másznia? Kós nevetve magyarázta meg:

– Úgy értem, miért nem veti rá magát a fametszésre?

Azután hosszan magyarázni kezdte a fiatal művésznak a fametszés eljárását, fogásait és titkait. Amint később kiderült, a tanácsok tisztán intuícióból fakadtak, mert Kós Károly életében még sohasem metszett fát. Szabó Béla a mai napig sem vásárolta meg azokat az obligált eszközöket, melyeket a fametsző művészek szoktak használni, hanem saját maga tapasztalta ki az érdekes művészet minden csínját-bínját. Olcsó vésőket vásárolt a vasüzletből, s azokat egy félvak utcaköszörűsnél készítette el úgy, amint azt tapasztalatai szerint a mesterség megkívánta.

Liber Miserorum

1935-ben kiadott Erdélyi Grafikus Művészet - fametszetek.

sírja. A robot „ej uhnyem” dalai ezek. Napszámosok, gyár felé igyekvő munkások, szemétdombot kutató koldusok, körhintát hajtó legények, rőzsét cipelő anyókák és favágók életét tükrözik a lapok. A harmadik ciklus, a *Quies*, a nyugalom és pihenés pillanatait rögzíti meg. Az anyóka elfáradtan ül le a lépcsős külvárosi utca sarkán, a napszámos munkától elnyűtten támaszkodik egy fa oldalához, az utcán, dohos falak tövében munkanélküliek alusszák nehéz álmukat s a szerelmesek az erdei fák alatt nyújtóznak pihenőre. A negyedik ciklus, a *Tristitia*, a szomorúság ciklusa. Toprongyos koldusok nyújtják felénk reszkető kezüket, öregasszony kapaszkodik halála előtt földbe ujjával, akárcsak a haldokló fa gyökereivel. Kopott, fekete hullaszállító kocsik áll a külvárosi ház előtt, a piszkos villanylámpa gyér fényt vet a düledező házacskára, melynek ajtaján éppen most hozzák ki a koporsót. Egy távoli vízparton hulla hever. Az ázott, rongyos ruhájú testet nemrég vetette ki a víz. Három ember hajol feléje, és borzadva nézi az eltorzult arcot.

Ezer és ezer mondanivaló. S a sötétség, a szomorúság, szegénység és halál valahogy mégsem kétségbeejtő, mégsem vigasztalan ezeken a könyvlapokon. Művészet, szeretet és örök embersors van rajtuk.

*

Üres nagyképűség volna megszokott kritikái szövegeket írni Gy. Szabó Béla könyvéről. Írott szavakkal úgysem lehet kifejezni azt, ami művészetté varázsolja az élettelen fába karcolt vonalakat. Csak annyit kell megállapítanunk feltétlen határozottsággal, hogy nagyon tud ez a fiatalember. Vonalai tiszták, világosak és könnyedek. Kompozíciói kemények és megbonthatatlanok, mint a kristály vonalai. Gy. Szabó Béla ezzel a munkájával feltétlenül kiérdemelte, hogy nevét hamarosan együtt emlegessék Divéky József, G. Szabó Kálmán, Buday György, Dallos Hanna, Fáy Dezső és az erdélyi Nagy Imre nevével.

Az erdélyi szegényedés napjaiban, mikor naponta ütköznek szemünk elé a magyar értékpusztulások keserű tényei, szívdobogtató nagy örömet szereznek az ilyen, sajnos nagyon gyéren mutatkozó tények, amilyen ennek a könyvnek megjelenése is. Ha látható javainkat el is veszítjük, valahogyan mégis gazdagok vagyunk és egyre gazdagodunk.

(Megjelent a Keleti Újság 119. számában, 1935-ben.)

* * * * *

1935-ben értelmiségi körökben nagy viszhangra talált az
Erdélyben napvilágot látott, Gy. Szabó György: ***Liber Miserorum***
fametszetek könyve.

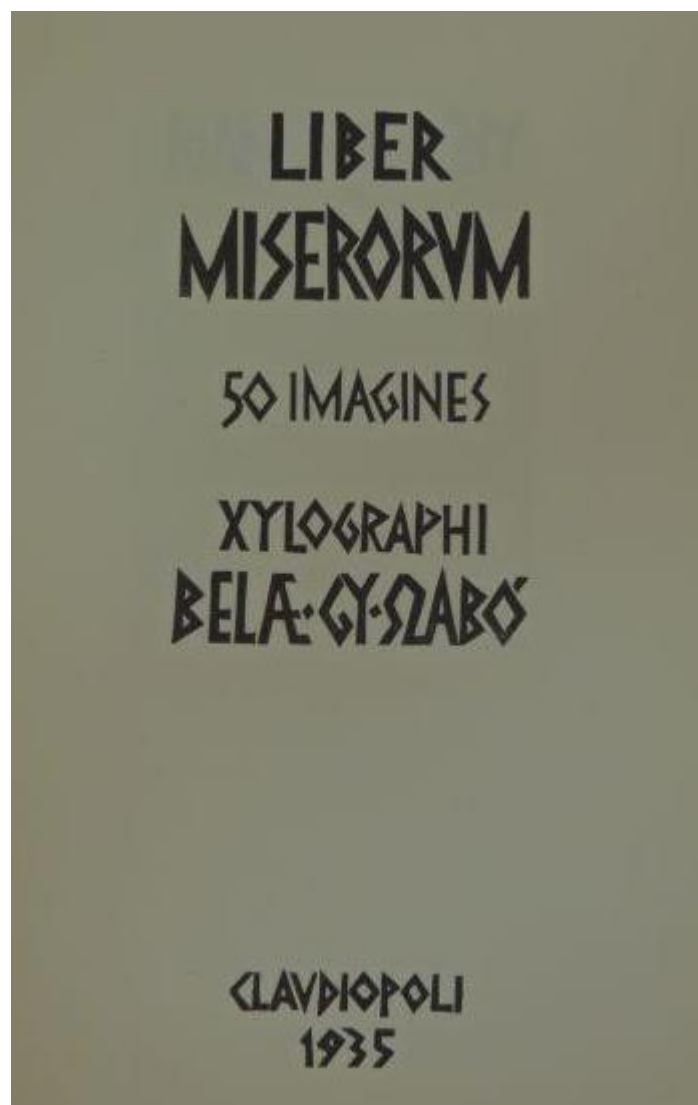
A magyar értékpusztulások éveiben.

A **Torontáli Fametszetek** címre vajjon mi ihlethette Szigethy Vilmos gondolatát, határozatát **1937-ben**?

LIBER MISERORVM

1529
3 B5

A gyulafehérvári (innen a művésznevében szereplő Gy betű) születésű gépészmérnök, Gy. Szabó Béla (1905–1985) 1931-ben költözött Kolozsvárra, ahol az Energia Villamossági Gépgyárban helyezkedett el. A mérnöki foglalkozáshoz képest inkább a rajzolás és a festés iránt vonzódó fiatalember képzőművészeti bemutatkozása a Kós Károly által 1932-ben a Károli Gáspár Irodalmi Társaság égisze alatt rendezett kiállítás alkalmával volt, ekkor hat szénrajzzal és két pasztellel jelentkezett a nyilvánosság előtt. A kiállítást követően Kós Károly biztatására ebben az időben tért rá a fametszésre: *Koldusok* című első metszetlapja 1933-ban készült el. Még ugyanabban az évben nyolc fametszetet készített Nyíró József *Kopjafák* című novelláskötetéhez, illetve nyolc tusrajzot Dsida Jenő *Nagycsütörtök* című verses kötetéhez, amelyek osztatlan sikert arattak mind a közönség, mind a kritikusok körében.

A kiállítást követő évben jelentkezett első önálló metszetkönyvével, a *Liber Miserorum*-mal. A mintegy 50 metszetet tartalmazó albumról a *Pásztortűz*-ben Maksay Albert írt igen kedvező méltatást. A *Gy. Szabó Béla metszetei* cím alatt megjelent és a művész metszeteivel illusztrált írásban többek között ezek olvashatók: „Ezt a latin kifejezést (*liber miserorum* – szerző megj.) »nyomorultak könyvé«-nek, vagy »szegények könyvé«-nek fordíthatnók talán. De ez a könyv, a benne felsorakozó gyönyörű képek egymásutánjának szöveg nélküli, hangtalan és mégis kiáltóan kifejező mondanivalóival, többet akar, mint a szegény és nyomorult emberek világát megmutatni. Szánalmat, szeretetet, könyörületességet és felelősséget követel velük szemben. Nem bemutatás tehát, hanem lelkiismeret ébresztés; nem proletárpropaganda, hanem krisztusi testvériség hirdetés. Az embernek ezekről a fametszetekről assisi Ferenc, a szegények szentje jut eszébe, úgy, ahogyan a Fioretti, a virágcskák könyve ábrázolja őt édes közvetlenséggel. Gy. Szabó Béla lapjain ugyan nyoma sincs a Fioretti naiv bájának, de annál teljesebbek metszőjüknek a témához, a magasztos szegénységhez kapcsolódó lelki közösségével. Ám mindez csak részleges érdem volna, ha a metszetek a témától és felfogástól elvonatkoztatva a maguk kép mivoltában nem lennének művészileg kifogástalanok és tökéletesek. De éppen azzal adnak rendkívüli kifejező erőt a művész mondanivalóinak, hogy formailag és technikailag is teljesen érettek,

kiforrottak, befejezettek.”³

A metszetkönyv azonban annak ellenére, hogy Bibliophil Társaságtól megkapta „az év legszebb könyve” kitüntetését, nem aratott osztatlan sikert. Maksay fenti sorai és Dsida Jenő elismerő könyvismertetője mellett akadtak bírálói is: Korvin Sándor például a *Korunk* folyóirat hasábjain a *Liber Miserorum* kötetet „olcsó nyomor-romantika” jelzővel illette. A bírálatok hatására, bár a magát baloldalinak valló grafikus a szociális témák helyett, a természet szépségeinek ábrázolása felé fordult.⁴

Gy. Szabó Béla 1936-ban Budapestre utazott, ahol Varga Nándor Lajos irányítása mellett a budapesti Képzőművészeti Főiskolán alkalmat nyílt tökéletesítenie az addig csak autodidakta úton szerzett, hiányos képzőművészeti ismereteit. Kapcsolata a *Pásztortűz*-szel, illetve Reményik Sándorral budapesti tartózkodása alatt sem szakadt meg. Bizonyosság erre a Petőfi Irodalmi Múzeum kéziratárájában őrzött, Reményik Sándornak címzett, 1936. június 19-én kelt levele:

PASZTORTÚZ

FŐSZERKESZTŐ: REMÉNYIK SÁNDOR
SZERKESZTI: CSÁSZÁR KÁROLY

XXIII. ÉVFOLYAM. I. SZÁM

1937. JANUÁR 15.

Az 1937. január 15-i lapszám címlapja

Gy. Szabó Béla: Önarckép, szénrajz

Közösség

Színpad

Kibeszélő

Galéria

Enciklopédia

Címlap » LXXIII. évfolyam - 2020 » December » Gy. Szabó Béla és a Pásztortűz

Gy. Szabó Béla és a Pásztortűz

Emlékezés a 35 éve elhunyt kolozsvári grafikusra

Rovat: Enciklopédia Szerző: Nagy Béla

A Wikipédiából, a szabad enciklopédiából

Gy. Szabó Béla (Gyulafehérvár, 1905. augusztus 26. – Kolozsvár, 1985. november 30.) romániai magyar grafikus.

Tartalomjegyzék

[Életpályája](#)

[Művészeti hagyatéka](#)

[Irodalom](#)

[Kiállításai \(válogatás\)](#)

[Csoportos](#)

[Egyéni](#)

[Grafikai \(válogatás\)](#)

[Albumai és útikönyvei](#)

[Könyvillusztrációiból](#)

[Díjak, elismerések](#)

[Jegyzetek](#)

[Források](#)

[További információk](#)

[Kapcsolódó szócikkek](#)

Életpályája

Elemi és gimnáziumi tanulmányait Gyulafehérváron végezte. A gimnáziumban kiváló rajztanára volt Reithofer Jenő személyében, aki Székely Bertalan mestertől tanult. Gy. Szabó a budapesti Műegyetemen tanult, 1927-ben szerzett gépészmérnöki oklevelet. Már egyetemista korában is erősen foglalkoztatta a rajzolás, 1925-ben készítette első pasztelljét *Édesanyám* címen. Egyre több pasztell került ki keze alól. Képei környezetéről, s gyulafehérvári élményeiről vallanak. Gépészmérnökként nem kapott munkát, így visszatért a szülői házba, s egyre többet rajzolt, festett, s járt tanulni a mesterfogásokat Reithofer gyulafehérvári szabad iskolájába.

1931-ben állást kapott Kolozsvárott az Energia Villamossági Gépgyárban, most már csak esténként és éjszaka volt ideje rajzolni. Szénnel, ceruzával dolgozott. 1932-ben egy Kós Károly által rendezett kolozsvári kiállításra jutott el néhány szénrajzával és két akvarelljével. Kós Károly Gy. Szabó rajzait

Gy. Szabó Béla

Született 1905. augusztus 26.
Gyulafehérvár

Meghalt 1985. november 30.
(80 évesen)
Kolozsvár

Sírhely Házsongárdi temető

Stilusa sajátos fametszés

Iskolái Budapesti Műegyetem

Aki hatott Reithofer Jenő
rá

A Wikimédia Commons tartalmaz
Gy. Szabó Béla témájú
médiaállományokat.

látva, ajánlotta neki, hogy próbálkozzék fametszéssel. 1933-ban a nagy gazdasági válság hatására megszűnt Gy. Szabó munkahelye, most már csak a rajzolásnak és a fametszésnek élt.

1935-ben jelent meg *Liber miserorum* (Szegények könyve) c. 50 fametszetet tartalmazó albuma, melynek darabjai az 1930-as évek elejének gazdasági válsággal megterhelt időszakát tükrözik, az emberek szociális nehézségeit, még a szülőföld szép tájai is (például a Mezőség) fekete-fehér komor színekben tűnnek fel, érzékeltetve a lelki magányosságot, a tehetetlenséget, a kiszolgáltatottságot.

Az 1930-as évek második felében módja nyílt továbbképezni magát a budapesti Magyar Képzőművészeti Főiskolán, ahol Varga Nándor Lajos volt a mestere. Bejárta Európa legszebb tájait, ellátogatott Olaszországba, Dalmáciába, Bulgáriába, Görögországba. Utazásainak tájélményeit rajzokban, pasztellekben, s gazdag színvilággal örökítette meg, beköszöntött az ő derűs alkotói korszaka. 1939-ben megjelentetett *Liber vagabundi* (Barangolókönyv) c. albuma már az ember és a természet harmóniájának kifejezésére törekedett. Számos rajzát, grafikáját fametszetekben is megörökítette.

Közben beteg is volt, s Szankon, a kiskunsági faluban, a református parókia gondnokánál nyert gyógyulást, halálából 560 grafikáját hagyományozta Szankra, mely ma is nagy kincse a falunak, s őrzik ott a múzeumban, s bemutatják kiállításokon.^[1]

Egyre mélyebbre hatolt a természet ábrázolásában, 1941-ben a 28 tusrajzot tartalmazó *Homokvilág* c. albumában az Alföld és a bugaci pusztát nyert lírai képeket. 1941–1944 között tagja és kiállító művésze volt a Barabás Miklós Céhnek.

1951–1965 között készültek *Tizenkét hónap* c. metszetei, melyek a Hónapok c. albumban 1973-ban lettek közreadva. Folyók, tavak, vízesések ábrázolásánál kitűnt fényábrázoló képességeivel. 1956–57-ben Kínában rajzolt, 1969–72 között sokat dolgozott a Balaton partján. 1972–73-ban Mexikóba, 1980-ban az NSZK-ba és Kolumbiába látogatott. Élményeiről rajzokkal és pasztellekkel illusztrált útikönyvekben számolt be. 1965-ben 20 grafikával illusztrálta Dante Divina Comediáját, a pokol reménytelenségét, a paradicsom színeit, fényeit és a purgatórium drámáját, a kötet 1976-ban jelent meg.

Utolsó témája az apokalipszis, mely a Bibliából, *A jelenések könyvéből* meríti témáját, s a végső kérdésekre kereste a választ 22 grafikában. 1985-ben ragadta el a halál, szülővárosában, Kolozsvárott, a Házsongárdi temetőben nyugszik.^[2]

Művészeti hagyatéka

Gazdag életművet hagyott hátra, minden témát alaposan végigrajzolt, alázattal szolgálta a grafikai művészetet, s annak virtuóz mesterévé vált. Expresszív és lírai az ő kifejezési módja, képei az egész világot bejárták, s mindenütt sikere volt. Nem egyszerűen termékeny, hanem nagyon sikeres is az ő életműve, mindazon által számszerűsége is meghökkentő, 14 000 rajz, közel 200 pasztell, 150 körüli olajkép, közel 1500 fametszet maradt utána.

Torontálról vajjon mit tudunk manapság? 2022-ben. Semmit?

Torontál nevével kapcsolatos tudnivalók után kutatunk:

Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hung. Tomus XLVIII (3), 421–428 (1995)

THE BUSH PROTECTS THE LITTLE BIRD

GYÖRGY KARA

(Budapest)

This short note is but an essay at an idea to be proved or rejected by further investigation. It is an attempt to connect a saying well-known from medieval Mongol oral tradition with another, less known, Turkish saying as it appears in a single occurrence in an early-eighteenth-century case of Ottoman diplomacy.

The Mongol saying is mentioned first in the Secret History of Mongols (*Mongqolun niuca tobcaan* = *MNT*, section 85), in the episode of Temüjin's escape from the Tayichi'ut camp. That night of the "red moon" he realized he had no other way than to take refuge in the tent of Sorqan Shira, the man who had found but had not denounced him. And despite this man's warning to flee away (unarmed, with no horse and provisions) immediately, he decided to hide himself in Sorqan Shira's home where once he had been treated with sympathy by the man's children. And when Sorqan Shira reproached him endangering the family with his seeking refuge there despite the warning, there were again the children, Chimbai and Chilawun, who defended the undesired guest against their father with the saying, then obviously a commonplace: *šibawuqani turumtai butatur qorqobasu buta aburaju'ui* "[The] bush saved [the] little bird when [the] *turumtai*-falcon chased [it] into [the] bush."

See:

See:

Gerhard Doerfer, *Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen*. Vol. II. Wiesbaden 1965, 502–504, no. 896, s.v. *turumtai* with his German translation of the proverb in *MNT* § 85: "ein Vögelchen, das ein *turimtai* [read *turumtai*] in den Busch Zufluchtnahme gezwungen hat, da schützt der Busch." (502); quoting Juvayni's version in John A. Boyle's translation: "The kite that takes refuge in a thicket from the talons of the falcon is safe from its fury" (*The History of the World-Conqueror by 'Ala-ad-Din 'Ata-Malik Juvaini*. Vol. I. Manchester University Press 1958, 242, also note 8, "*turumtai*, ... perhaps the Merlin", quoting Barthold and Mostaert, see below), Anonymous *Altan Tobči* parallel *siryun iregsen boljimar-i buta qoryodayuluyu* in Charles R. Bawden's rendering (*The Mongolian Chronicle Altan Tobči*. Wiesbaden, Harrassowitz 1955, 122–123, note 17.2): "the bush hides a lark which has entered fleeing", and his *Erdeni-yin Tobči* variant *sir<a>yura iregsen boljimar-tur buta qory-a bolun bögetele* ... "while a bush is a fortress [= refuge] to the lark which has come [to pierce into = to shelter] ..." For this latter sentence John R. Krueger

0001-6446/95/ \$ 5.00 © 1995 Akadémiai Kiadó, Budapest

Mongol és Török szólás-mondásban ismert a *turumtai* – sólyom

lásd: A Mongolok titkos történetében

Idegen eredetű ősi nevek

[Full text search](#)

Idegen eredetű ősi nevek

A török eredetű nevek között legnagyobb számban az állatokat jelentő szavak találhatók. Minden nép vagy törzs történetében volt egy olyan időszak, amikor kereste az eredetét, s magát mitológikus magyarázatokkal egy-egy erős erdei vadállattól vagy ragadozó madártól származtatta. Az ilyen török neveket átvették a magyarok is, némelyik gyakorivá, divatnévvé is vált a honfoglalás korában, s az is maradt egy ideig: *Łkus* 'fehér sólyom', *Kārcsā* 'fekete sólyom', *Kārtāl* 'fekete sas', *Bese* 'kánya', *Tivān* 'vadászsólyom', *Torontāl* 'vándorsólyom', *Turul* 'sas'; *Bārs* 'párduc', *Bugā* 'bika', *Kāplon* 'tigris', *Kurd* 'farkas', *Teke* 'zergekos', *Tonuzoba* 'vadkan, vaddisznóapa'. Természetesen voltak más jelentésű török neveink is: *Ajtony* 'arany', *Olup* 'bajnok', *Csaba* 'pásztor' és két óvónév is: *Balmaz* 'nem vagy' és *Szatymaz* 'nem eladó'.

A **megfejtetlen** nevek olyan népektől való átvételek, amelyek kihaltak, nyelvükről keveset vagy semmit sem tudunk, esetleg olyan nagy változást szenvedett egyes nevek alakja a följegyzésükig, hogy ma lehetetlen egyeztetni bármiféle magyar vagy ismert idegen szóval (későbbi nyelvtudósok természetesen rájöhetnek még némelyiknek a megfejtésére): *Csamir*, *Cseküd*, *Csolloka*, *Debe*, *Kecse*, *Keme*, *Melka*, *Migla*, *Nabut*, *Piküd*, *Pulacs*, *Ruga*, *Selke* stb.

Hajdú Mihály adatából, a Török eredetű nevek között: *Torontāl* – vándorsólyom.

férfinév; török eredetű; jelentése: kis sólyom.

TORONTÁL

Legtöbben úgy tudják, TORONTÁL – török eredetű, jelentése KIS SÓLYOM

Torontál (keresztnév) [\[bevezető szerkesztése\]](#)

A Wikipédiából, a szabad enciklopédiából

A **Torontál**^[1] török eredetű régi magyar személynév, jelentése: *kis sólyom*.^[2]

Torontál

1. Torontál török eredetű régi magyar személynév, jelentése: kis sólyom.

THE TURKISH ELEMENTS IN 14TH CENTURY MONGOLIAN

Author(s): GERARD CLAUSON

Source: *Central Asiatic Journal*, Vol. 5, No. 4 (1960), pp. 301-316

Published by: [Harrassowitz Verlag](http://www.harrassowitz-verlag.de)

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/41926480>

Accessed: 16/10/2014 13:24

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at
<http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

UNIVERSITY OF SZEGED

Verb formation in the Secret History of the Mongols

A dissertation submitted in partial satisfaction
of the requirements for the degree of
Doctor of Philosophy in Altaic Studies

by
Béla Kempf

Supervisor:
Prof. Dr. Dr. h.c. András Róna-Tas
Professor emeritus
Member of the Hungarian Academy of Sciences

Török eredetű szavak a XIV századi Mongol beszédben.

Group 3 contains 16 names of cereals and vegetables; only 3 are not translated by loan words: “hulled rice” (*mi* (Giles 7,802) also used for other grains), *amun*; “leek” *γoyosun*; and “wild onion” *maṅgir*. Eleven have Turkish translations “millet” *γonoγ* (*konak*), “barley” *arbai* (*arpa*:) “wheat” *buγudai* (*buğda:y*), “rice” *tuturyan* (*tuturğa:n*), “peas” *burčay* (*burçak*), “onion” *so’ongina* (*so:ğan/so:ğun*), “garlic” *sarimsay* (*sarumsak*), “melon” *γa’un* (*ka:ğu:n*), “calabash” *γabay* (*kabak*), “mustard” *kiči* (*kıçı*:) and “radish” *turma* (*turma*:); none are firmly datable, but *so’ongina* looks like a first period loan word and the final *-γ* for *-k* in four others points to the third period. Two are translated by Persian third period loan words “water melon” *arbusa* (*xarbūza*) and “egg-plant” *badīya* (*bādingān*).

Group 4 contains 8 entries, generic terms like “tree” and parts of plants like “leaf”. It has been suggested that *nabčīn* “leaf” is etymologically connected with the synonymous Turkish word, the oldest form of which is *yapurğa:k*, derived from *yapur-* “to cover, hide”, but the words are completely dissimilar and no connection seems probable. There are no other foreign words in this group.

Section 5, headed “Animals”, contains 116 entries falling into 4 groups. Group 1 contains 47 names of quadrupeds. Of these 15 seem to have Turkish translations, 4 at least originally foreign to Turkish. Six are technical terms of animal husbandry: “stallion” *aḡirya* (*aḡır*), “ox” *hüger* (*öküz*, probably derived from “Tokharian B” (Kuchaeen) *okso*), “cow” *üne’en* (*ingek*) and “sheep” *yonin* (*koñ*), all first period, and “bull” *buγa* (*buğa*:) and “puppy” *güčüg* (*kiçig/kiçüg*) undatable. Six are wild animals: “camel” *temeyen* (*tevey*), and “hare” *taulai* (*tavişğan*), both first period; “elephant” *ja’an* (*cağan < yağan*), and probably “musk-ox” *jīyar* (*yıpa:r* “musk”, but not specifically “musk-ox”), second period; and “lion” *arsalan* (*arsla:n*) and “wild goat” *ima’an* (*ımğa*:), undatable. Three are exotic animals from the 12-year animal cycle (in which other borrowed names of animals also occur) in the forms which they have in Turkish: “dragon” *lu*, ultimately derived from Chinese *lung* (Giles 7,479⁶) and “tiger” *bars* and “ape” *bečīn*, both words of Iranian origin. Two other technical terms of animal husbandry have foreign translations “gelding” *aḡta* (Persian *axta*, past passive participle of *axtan* “to geld”) and “mule” *laosa* (Chinese *lo-tzū* – Giles 7,290 12,317). This leaves 29 translations which are prima facie Mongolian. The only one which is obviously dubious is *kirs*, used to translate Chinese *hsi* (Giles 4,128), which is usually taken to mean “rhinoceros, tapir” or, more fancifully,

⁶ References in this form are to H. A. Giles’ *Chinese-English Dictionary*, 2nd Edition (London, 1912).

itt van az árpa, torma, teve,

“unicorn”. The Mongols are unlikely to have had their own names for any of these animals, and *kirs*, with its two consecutive final consonants does not look like a Mongolian word, but there is no obvious foreign etymology. Turkish has only loan words for the names of these animals.

Group 2 contains 16 entries relating to fish, reptiles and insects. Only two have Turkish translations: “flea” *bürge* (*bürge*) and “locust” (or “grass-hopper”?) *čürge* (*çekürge*).

Group 3 contains 33 names of birds, obviously selected from the Chinese rather than the Mongolian repertory and some of them hard to identify. At least 7 have Turkish translations: one “economic” bird, “domestic fowl”, *takiya* (*takiğu*); 4 sporting birds “sparrow hawk” *kiryui* (*kırğu*), and three kinds of “falcon” *šinγor* (*sonku*), *turumtai* (*turumta*) and *lačin* (*la:cin*), the last a loan word of unknown origin in Turkish; and 2 smaller birds, “swallow” *γariyača* (*karğıla:ç/karlığa:ç*) and “turtle dove” *kökörčigen* (*kökürçü:n*). “Swan” *γun* may be a crasis of Turkish *koğu*, if so probably a first period loan word. “Phoenix” is translated *γarudi*, the Sanskrit *garuḍa* obtained through Turkish in the third period; and two have Persian, third period, translations, “parrot” *toti* (*tūtī*) and “peacock” *ta’us* (*tā’ūs*, originally Arabic). The remaining 22 seem to have Mongolian translations.

Group 4 contains 20 entries relating to parts of animals, animal sounds etc.; one only has a Turkish, first period, translation: “horse’s mane” *del* (*da:l > ya:l*).

Section 6, headed “Houses”, contains 17 entries relating to houses, parts of houses and other structures. Four have Turkish translations: “bridge” *ke’ürge* (*köprüg*), probably first period; *ordo* (*ordu*) in “palace” *ordo ger*, and “funerary memorial” *suburyan* (*suburğa:n*), undatable, and „brick” *kerbiš* (*kerpiç*), probably third period.

Section 7, headed “Implements”, contains 71 entries falling into 4 groups. Group 1 contains 9 entries relating to carts, parts of carts and harness. Not one has a Turkish translation. It has been suggested that *aral* “cart shafts” is related to Turkish *arış*, but such a loan with *ş > l*, if it had occurred, must have been during the first period, and at that time *arış* did not mean “shafts” in any Turkish language now known. *Arış* and *arka:ğ* occur in Turkish from the 8th century onwards meaning “the warp” and “the weft” on a loom; in some languages the latter is replaced by *arğaç* from about the 14th century onwards. All three are obviously derived from a verb **ar-*, which has not survived with any relevant meaning (there are two verbs *a:r-*, meaning respectively “to be tired” and “to deceive”). The earliest occurrence of *arış* meaning “shafts”,

turumtai (*turumta:y*) – *sólyom* – *ami Török eredetű szó*

meg a kökörcsin is

(amióta számtalan, számtalan szláv vagy angol feliratú, eredeti hang, Török sorozatot nézek, nagyon ismerősek ezek a szavak. Sz-V.I.)

**TORONTÁL körüli tudnivalókról továbbá, nélkülözhetelen és
páratlan értéket találni:**

LIGETI LAJOS

**A MAGYAR NYELV
TÖRÖK KAPCSOLATAI
ÉS AMI
KÖRÜLÖTTÜK VAN**

I.

BUDAPEST · 1977

1977 – Budapest

Kőrösi Csoma Társaság – Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára
Kőrösi Csoma Society – Library of the Hungarian Academy of Sciences

Szerkesztette: Schütz Ödön

Technikai szerkesztő: Horváth Anna

ISBN 963 7301 259

II.

<i>Gyomor</i> [MNy XXXVII/1941/, 344–345.]	118
<i>Boszorkány</i> [MNy XLIII/1947/, 10–17.]	119
<i>Bilincsek, bilincs</i> [MNy LXI/1965/, 281–289.]	127
A <i>harang</i> mint csörgő, csengettyű és kolomp [MNy LXIV/1968/, 75–78.]	136
A jó szagú gyopártól a havasi gyopárig [MNy LXV/1969/, 136–144.]	139
<i>Börtü</i> és világosan török eredetű szavaink [MNy LXXIII/1977/, 146–154.]	149
<i>Orsó</i> szavunk török háttere [MNy LXVI/1970/, 412–421.]	158
Török jövevényszavaink és a vitás etimológiák kér- dése (<i>Torontayl, torontal</i>) [Pais Eml. /1956/, 336–346.]	171
Régi török jövevényszavaink etimológiai problémái [Nytud. Ért. LXXXIX/1976/, 193–199.]	182
Uráli török jövevényszavaink kérdéséhez [MNy LIX/1963/, 381–393.]	189
Mongolos jövevényszavaink kérdése [NyK XLIX /1935/, 190–271.]	202
Néhány megjegyzés úgynevezett altaji jövevénysza- vainkról [MNy LVI/1960/, 289–303.]	284
A magyar nyelv török kapcsolatai és ami körülöt- tük van [MNy LXXII/1976/, 11–27, 129–136.]	299
Evlja Cselebi magyar szójegyzéke [MNy LXVII /1971/, 394–409.]	324
Turkológiai megjegyzések szláv jövevényszavaink- hoz (<i>Bélyeg; terem; bér</i>) [MNy LXIII/1967/, 427–441.]	341
Az altaji és uráli nyelvek [MNy XXX/1934/, 44– 47.]	356
Az uráli és altaji nyelvek viszonyának a kérdése [MTA I.O.K. IV/1953/, 333–364.]	359
Az altaji nyelvrokonság és a szókészlet-statisztika [MTA I.O.K. XXVIII/1973/, 259–275.]	391
A török hosszú magánhangzók [MNy XXXIV /1938/, 65–76.]	408
Gombocz a török nomen-verbumokról [MNy LVIII/1962/, 464–466.]	420
A nominalis mondat a mongolban [NyK L/1936/, 232–239.]	423

szavakat kelljen számon tartanunk, amelyek végleges magyarázatát csak bizonyos perdöntő adatok hiánya gátolja, de amelyek rejtélye, reméljük, előbb-utóbb szintén megoldódik.

A következőkben a vitás etimológiák egy jellegzetes csoportjának az illusztrálására egy olyan példát tárgyalunk, amelynek összefüggése a javasolt török szóval kétségtelen, azonban kielégítő magyarázatát számos nehézség akadályozza.

Torontayl, torontal

Sem a mai magyar köznyelv, sem a nyelvjárások nem ismerik e szót, közszói használatát XIV–XV. századi szójegyzékeink őrizték meg, tulajdonnévi alkalmazását középkori okleveleinken kívül az ismert megyenév örököltette ránk. Török etimológiája GOMBÓCZ ZOLTÁNTÓL származik, aki „Árpádkori török személyneveink” című tanulmányában (MNY. X, 295–6; MNYTK. 16. sz. 13–4) tárgyalja e szót, és teljes joggal elvetve TAGÁNYI (Századok XXVII, 326) ónémet *horotúbil*, *hortúmil*, *horotúchil* 'nádibika; bölömbika' szavakból javasolt eredeztetését, meglehetősen óvatos formában felveti a török összefüggés kérdését („Mind alakra, mind jelentésre sokkal közelebb áll a köv. török szó”). Mindenki, aki azóta foglalkozott a szóval, fenntartás nélkül elfogadta magyarázatát, s ebben az ő tekintélyén kívül kétségtelenül közrejátszott az is, hogy e „testes”, háromtagú szó egyezése az idézett török szóval valóban aligha lehet véletlen összecsengés műve. De lássuk az adatokat.

M a g y a r : A köznévi használatra mindössze két, egymástól nem teljesen független adatunk van: BesztSzej. 1162: „iŕtiulio: *torontayl*”; SchlSzej. 1748: „ifinilio: *torontal*”.

Tulajdonnévként mint egy főesperesség, illetőleg vármegye neve ismeretes, de előfordul mint személynév is: 1323: „Petro de *Turuntal*... archidiaconis” (Turčiansky Martin. Szlovák Nemzeti Múzeum levéltára)¹; 1326: „de Sumugi de Comitatu de *Turuntal*” (Zichy Okmt. I, 283); 1329: „Petro de *Torontal* archidiac.” (AnjOkmt. II, 419); 1330: „Petro de *Turultow* [!] archidiac.” (Zichy Okmt. I, 364); 1332: „Petro de *Torontal* archidiac.” (Zichy Okmt. I, 393); 1332 és 1337 között: négy adat „de archidiaconatu *Toruntal*” (MonVat. I. 1: 147, 153, 155, 158); 1334: „Petro archidiacono de *Turuntal*” (HO. VIII, 12); 1347: „Nobilium de Kewe et *Toruntal*, . . . Nobiles dicti Comitatus de *Toruntal*” (kétazer) (FÉJÉR, CodDipl. IX, 1: 553); 1364: „nobilium de Kewe et *Toruntal* Comitatum” (HO. VII, 411); 1398: „in comitatu de *Torontal*” (FÉJÉR, CodDipl. X, 2: 591); 1400: „Thoma de *Thoruntal*” (FÉJÉR, CodDipl. X, 2: 811); 1418: „Johannis dicti *Toruntal*” (Oklsz.); 1505: „Bartolomeus Kerey de *Thorontal*” (BÁRÁNY ÁGOSTON, Torontálmegye’

¹ GyÖRFFY GYÖRGY szíves szóbeli közlése, aki „Magyarország történeti földrajza az Árpád-korban” című készülő munkájának keze ügyében lévő adatai közül többre volt szíves felhívni a figyelmemet. Az adatok felsorolásában teljességre nem törekedtem, a fenti áttekintésbe csak azokat vettem fel, amelyek kronológiai okokból vagy alakjuknál fogva érdemelnek nagyobb figyelmet. Szándékosan mellőztem JERNEY, Nyelvkincsek I, 144 *Truntayl de Nek* adatát, amely más forrásból nem mutatható ki, így kétes hiteli. valamint ugyane szorzó *Terentul* személynevét (1360.), amely világosan nem tartozik ide. Ez utóbbiról ilyen értelemben ír már BÁRÁNY ÁGOSTON (Torontálmegye’ hajdانا. Buda, 1845. Oklevelek 155) is.

1323-ban: *Turuntal*- 1326-ban Comitatu de *Turuntal*

Keve-Kövi-Kő helyett Hollós-Torontállal kellene komolyan foglalkoznunk.

Tagányi ’’ónémet’’ nádibika - bölömbikájával – nem foglalkozunk.

hajdana. Buda. 1845. Oklevelek 68); 1523. évi XXIV. tc.: *Thorontal* (CorpJur-Hung. I, 816); 1525. évi XXXVI. tc.: *Thoronthal* (i. m. I, 836); 1552. évi XXI. tc.: „in partibus Transylvaniae, et comitatibus Bihariensi . . . *Torontaliensi*” (i. m. II, 318). 1779-től *Torontál* vm.

Török: *Kāşari turumtai* 'ein Raubvogel, daher Männername' (BROCKELMANN 219), 'yirtici bir kuş; erkek adı' (BESİM ATALAY 658) | kir. [= kazak], csag., turki *turumtai* 'ein kleiner Raubvogel, der Neuntöter; перепелятник, копчик, маленький ястреб' (RADL. III, 1456) | kirg. *turumtai* 'falco aesalon' (ALMÁSSY: KSz. II, 116); *turumtaj* 'дербник (кобчик)', *turumtaj tijgen taraancsaj* '(разбежались) как ворбы, на которых кинулся дербник' (К. К. ЖУДАШИН, Киргизско-русский словарь. Москва, 1940. 520) | szánt *turumtaj* 'кобчик; перепелятник' (V. és M. NALIVKIN, Русско-сартовский и сартовско-русский словарь. Kazán, 1884. II, 126) | csag. *طرمطاي turumtai* (o: *turumtai* 'egy madár neve' (THURY, A „Behdset-ül-lugat” című csagatáj szótár 50), *ترمتاي tirimtai* (o: *turumtai*) 'un petit oiseau de proie avec le plumage bleuâtre(?)' (VÁMBÉRY, Ágataische Sprachstudien 258), *طرمطاي turumtai* 'копчик' (Muqaddimat al-adab 407) | turki *turumtai* 'a sparrow-hawk' (SHAW 74), *turumtai* 'the Merlin (Lythofalco aesalon)' (D. ROSS, A polyglot list of birds in Turki, Manchu and Chinese: Memoirs of the Asiatic Society of Bengal II, Calcutta, 1909. 275, n° 76) | kipsak *turumtaj* 'espèce d'autour, oiseau de proie' (A. ZAJACZKOWSKI, Manuel arabe de la langue des Turcs et des Kiptchaks. Époque de l'État Mamelouk. Warszawa, 1938. 53), *طرنٹاي turumtaj* 'Schmerlin' (J. HAMMER—PURGSTALL, Falknerklee. Pest, 1840. 100) | baskir *töröntaj* 'kis sólyom-faj' (MÉSZÁROS, Magna Hungaria 125).

Tulajdonnévként: *Kāşari Turumtai* 'Sklavennname' (BROCKELMANN 250) | kipsak *طرنطاي Turuntay* és *طرنطا Turunta* (J. SAUVAGET, Noms et surnoms des Mamelouks: Journ. As. 1950. 50), *Husām-ad-Dīn Turuntai* (Maqrizi, ed. QUATREMÈRE I, 24, 99, II, 213; GOMBOSZ: MNy. X, 296); *طرنطاي Turuntaj* (Ibn Bibi, ed. HOUTSMA 289–90, 344 stb.; RÁSONYI, Valachoturcica 3); *Turunṭay al-Jukandār* (L. A. MAYER, Saracenic Heraldry. Oxford, 1933. 16, 41), *Turunṭay al-Tabbākhī* (i. m. 25, 240) | *Turundaj* 'князь половецкий', 1185 (Летопись по лавр. сп. St. Pbg. 1872. 375; GOMBOSZ: MNy. X, 296) | 1502: *Torontái* kun eredetű moldvai kenéz nevéből keletkezett falunév (R. ROSETTI, Pamântul satenii și stăpânii în Moldova I, 35; vö. GYÖRFFY ISTVÁN: MNy. XXI, 271).

Mongol: Irod. mong. *toromtai* (o: *turumtai*) 'tiercelet; camec хищник птиц' (Kow. III, 1888b) | Mongolok Titkos Története (1240.) *turumtai* 'lung-to-er' (85. §, HАЕНISCH tévesen 'Kāfig'-nek értelmezi a szót, de vö. A. MOSTAERT: Harvard Journ. of Asiatic Studies XIII [1950.], 311–3; ez utóbbi szerint a szó pontos értelme nem állapítható meg, megközelítő jelentése azonban: 'nom d'un oiseau de proie de petite taille') | Či-yüan yi-yü (XIII. sz. második fele vagy XIV. sz. első fele) *durumdai* (o: *turumtai*) 'lung-to (= kis sólyom)' (éd. ISHIDA MIKINOSUKE: Tōyō gaku sōhen I, 17, n° 326) | Hua-yi yi-yü (1389.) *turumtai* 'lung-to-er' (I, 7b; a kínai átírásból a XVI. sz.-ban visszaállított uigur-mongol írásos *turimtai* alak nem hiteles) | Lu-lung sai-lío *turumtai* 'lung-to-er' (ISHIDA MIKINOSUKE: Mōko gaku II. Tōkyō, 1938. 138) | C'ing-kori több nyelvű szótárakban *turumtai* 'to-er (= lung-to-er)' (vö. pl.

Turumtaj – Turumtai – Kis Sólyom

Si-t'i ho-pi wen-kien XXX, 29b) | kalm. *turmtā* 'irgendein kleiner Raubvogel, ein kleiner Falke, Neuntöter' (RAMSTEDT, Kalm. Wb. 411b).

Személynévként: *Turumtai*, főember *Mängü (Möngke) qa'an* alatt (Juwaini, ed. QAZWĪNĪ II, 200–1). *Turumtai*, hivatalos másoló, aki a Yüandinasztia alatt LI SINNEL együtt átírta MA CU-ČANG „Ma šī t'ien-wen ci” című művét (vö. K. T. WU, Chinese printing under Four alien dynasties: HJAS. XIII [1950.], 505 és A. MOSTAERT, uo. 312, jegyz.). A *Turumtai* név előfordul az 1272-ből való uigur-mongol írásos okmányban is (vö. C. H. TARIM, Tarihte Kırşehir-Gölşehir. Babailer-Ahiler-Bektaşiler. Istanbul, 1948. 120 és A. MOSTAERT: HJAS. XIII, 312, jegyz.).

Perzsa: ترمتای (olv. *turumtāi*) 'avis quaedam venatica magnitudine avis پیغو dictae e genera avium nigris oculis' (VULLERS I, 438); ترمتای *turmtāy* (o: *turumtāy*) 'A species of falcon' (STEINGASS 297a).

Hindusztáni: *turmatī* 'A species of hawk or falcon' (PLATTS 320).

A *turumtai* végelemzésben török eredetűnek tekintendő, bár ez idő szerint kielégítő etimológiája nincs; mindenesetre elfogadhatatlan RAMSTEDT nézete, amely szerint a törökben mongol eredetű volna e szó, ugyanígy elfogadhatatlan PLATTS magyarázata is, aki ind (szanszkrit) etimológiát keres a hindusztáni szó számára. Kronológiai és egyéb megfontolások alapján csak arról lehet szó, hogy a *turumtai* a törökből került a mongolba és a perzsába, ez utóbbiból pedig a hindusztánba.

A magyar szó törökből való eredeztetésének több nehézség áll az útjában. Ezek: 1. a magyar köznév bizonytalan olvasata, illetőleg hangalakja; 2. bizonytalan jelentése, 3. a magyar tulajdonnév körüli nehézségek; 4. a török-mongol szó körül újabban támasztott jelentéstani kétségek; 5. a magyar és török szó hangtani megfeleléseinek problémái.

1. A BesztSzej. *torontayl* írásmódját GOMBOCZ betű szerint értelmezi, és JERNEY 1234: *Truntayl* és GRISELINI 1776-ból való térképének *Trundain* adatára támaszkodva *torontájl*-nak olvassa. JERNEY kétes, más forrásból nem igazolt *Truntayl*-ja azonban még akkor sem vinne bennünket közelebb a megoldáshoz, ha az történetesen később megbízható forrásból előkerülne, hiszen az *yl* olvasata a két adatban azonos problémát jelentene; egyikből a másikat megmagyarázni nem lehet. A GRISELINI-féle adat túlságosan kései (mint majd látjuk, ebben az esetben ez különösen jelentős körülmény), vallo-mása ezenfelül sem közvetlen értékű.

A helyes olvasatot magából a BesztSzej.-ből hámozhatjuk ki, ahol az *yl* jelölést még két másik szóban megtaláljuk: 1132: „tinea: *moyl*”, 1163: „aquila: *kezeyley*”; ez utóbbi különösen érdekes, mert közvetlenül követi az „iftiulio: *torontayl*”-t. Világos, hogy mindezen esetekben az *yl* értéke *ly* [l], a *torontayl* helyes olvasata tehát *torontály*. Ennek az olvasásmódnak nem mond ellent a SchlSzej. sem, ez utóbbiban ugyanis az *l* egyaránt jelöl *l*-t és *ly*-t. Nyilvánvalóan *l* = *ly* helyesírással van dolgunk a SchlSzej. megfelelő adataiban: 1748: „ifinilo: *torontal*”, 1717: „tinea: *mol*” (a keselyűre vonatkozó adat ebből a szójegyzékből hiányzik).

KNIEZSA ISTVÁN „Helyesírásunk története a könyvnyomtatás koráig” című munkájában nem emlékezik meg a BesztSzej. szórványos *yl* helyesírásáról, bár a nem kevésbé szórványos *yn*-t szóvá teszi (1267: „polenta: *lepeyn*”: KNIEZSA, i. m. 90); tudtommal egyedül BÁRCZI utal rá röviden (MNY. XXXVIII,

minden betűt komolyan megtanulni, a történészeknek, is.

26). Az *ly* értékben használt *yl* (*il*) helyesírásunk történetében korántsem ismeretlen. Most figyelmen kívül hagyhatjuk az 1193-i oklevél *il* = *ly* helyesírását (MIKOS: MNy. XXXI, 302, 304). Nagyobb figyelmet érdemelnek: 1209: *Sumbutheil*, 1217/1324: *Cheturtukheil*, 1291: *Beyl* (KNIEZSA: MNy. XXIV, 326; MIKOS: MNy. XXXI, 304; KNIEZSA, Helyesírásunk 50).

Az *yl* helyesírás legbővebb példatárát jelenleg a BesztSzej.-nél több mint száz évvel fiatalabb CzechK. nyújtja: „*feylwl newezōth*” (5), „*tōkeyled*” (19), „*oyl ygōn lok*” (28), „*ez wylagy bynnek meg haylak, thenekōd eylek*” (35), „*oylannak yelōneel*” (38), „*oyl dyczeretōs*” (40), „*Oh meyl mezetelen*” (43), „*zolgaylalak*” (45), „*O meyl kegylōfegben latlak*” (uo.), „*Pyros oyl mynth maftth nyth rofa*” (47), „*mert mezetelen te zent meyled*” (49), „*Meyl az zerelm ky tegōd meg gyōze. meyl az zerelm ky ygy gyōttre*” (50), „*hogy en zywm meg zepwylōn*” (51), „*ez wylagnak en meg haylak*” (52), „*zywm eylōn zerelmedben*” (53), „*zenth zywm meyl zeep te nylaōd*” (uo.), „*Oh meyl edōs ez zenth yllath*” (56), „*ha zolgaylonk nekōd ezeert*” (58), „*nem len sohol oyl yo athya*” (59), „*en zerethōm hozzam hayoyl. meg wygaztayl ees nekōm zoyl*” (61), „*de ky latoth oyl zerelmeth*” (62), „*O meyl haznos vrwoflag*” (uo.), „*Te zenth weerōd en ream hwylon*” (63), „*O meyl nagy wolt the zerelmed*” (64), „*ces fegeyl ennekōm*” (101).

A CzechK. *yl* jelölését jelezte KNIEZSA, Helyesírásunk 133 (példaként idézte a *meyl*, *oyl*, *hwylon* és *hayoyl* szavakat; uo. 111. jegyz.), egyben rámutatott arra is, hogy ugyanott, ugyanabban a hangértékben az *ly* jelölés az általánosabb. Hozzáfűzhetjük ehhez, hogy az *yl* írásmód inkább csak a kódex elején fordul elő, a leggyakrabban Szent Bernald doktor imádságában (43–67), utána csak egyszer (101), azután az utolsó lapig (196) egyetlen egyszer sem. Nem lehetetlen, hogy az *yl* annak a korábbi, elveszett kéziratnak a helyesírási sajátosságai közé tartozott, amelyről a CzechK.-t vagy annak kérdéses részeit másolták. Ez annyit jelentene, hogy a kódex *yl* = *ly* helyesírása az 1513. évnél — talán lényegesen — korábbi időre volna teendő.

A BesztSzej. *yl* jelöléséről a mainál pontosabb képet csak ama kutatások alapján alkothatunk magunknak, amelyek majd tisztázzák a szójegyzékünk közvetlen és közvetett forrásainak, azok helyesírásának még függőben levő kérdéseit.

2. Az *i/tilio* és *i/finilio* romlott alakok; GOMBÓCZ nem tudott mit kezdeni velük, annyit azonban megállapított, hogy eredetileg valamilyen ragadozó madarat kellett jelentenie a kétféleképpen torzított szónak.

VÖNÖCZKY SCHENK JAKAB (Magyar solymászmadarnevek. Bp., 1942. II, 46) SZALAY BÉLÁNAK — levélbeli közlésére hivatkozva — *Smerilio* alakját fogadja el javításként. Magam két szójegyzékünk torzított latin szavát inkább **i/merlio*-ra emendálnám (*i/merilio*-ra paleográfiai okokból nem gondolnék).

GÁLDI LÁSZLÓ (Contributions à l'étude des lexiques latins-hongrois du moyen âge. Bp., 1937. és MNy. XLVI, 28–36) rámutatott arra, hogy középkori szójegyzékeink latinsága korántsem nevezhető klasszikusnak; ellenkezőleg, ezt a szókészletet erősen jellemzik az „alacsony” latinság neo-latin, német stb. szavakból képzett újabb elemei. Ezek közé az elemek közé tartozik nézetem szerint az **i/merlio* is.

Most csak annyit jegyeznek meg, hogy a javasolt **i/merlio* etimológiailag azonos a fr. *émerillon*, ol. *emeriglio*, bajor-osztrák *Schmerlin* stb. szavakkal. Pontos jelentését ismerjük; magyar neve ma *kis sólyom*, madártani meg-

Középkor „alacsony” latinsága, nagyobb érték a középkori ónémetnél...

határozása *Falco columbarius aesalon* TUNST (VÖNÖCZKY SCHENK, i. m. 44). Mindez kifogástalanul egyezik a fentebb közölt török—mongol adatok valószínűségével is.

3. *Torontál* egyike volt legkisebb középkori vármegyéinknek; északon Csanád és Temes, keleten és délen Keve vármegye, nyugaton a Tisza határolta. Nevét nem vártól, de főesperességtől vette, ami végső fokon személynévi eredetű lehetett. *Torontál* vármegye (éppúgy a főesperességé) nem régebb a XIV. sz.-nál. A vármegye már Mátyás alatt függő viszonyba került a szomszédos Temes vármegyével. (MILLEKER BÓDOG, Délmagyarország középkori földrajza. Temesvár. 1915. 5.) A megcsorbított önállóságú megye hamar török hódoltság alá jutott. „Két évszázadon keresztül, senki' ajka nem említé a' *Torontál*» nevet, 's így emléke is kihalt az emberek közül” (BÁRÁNYI i. m. 47). Érthető, ha később, főleg a Délvidék felszabadítása után hosszú ideig a legnagyobb zűrzavar uralkodott a vármegye területi meghatározása körül (PESTI FRIGYES, Az eltűnt régi vármegyék. Bp., 1880. I, 34—6).

Mindenekelőtt az a kérdés, vajon összetartozik-e a *Torontál* tulajdonnév XIV—XV. századi, azóta kihalt köznevünkkel. A XIV. századi adatok fényében a tulajdonnév megfejtésére javasolt német és szláv etimológiák egyike sem fogadható el. Ha pedig török eredetet teszünk fel, nem lehet kétséges, hogy a tulajdonnév is csak *Torontály*-nak hangozhatott eredetileg; a *Torontál* ez esetben nem az élő hagyomány, hanem pusztán egy félreértett, hibás könyv-olvasat felelevenítése. Ha ezt viszont megengedjük, fel kell tennünk azt is, hogy a tulajdonnév magyar köznévi eredetű. Bajosan képzelhető el ugyanis, hogy a végeredményben kétszer — közszónak és tulajdonnévnek — átvett török *turumtai* szövége mindkét esetben, egymástól függetlenül, azonos rendhagyó hangtani fejlődéshez vezetett volna. De erről alább.

4. Tulajdonképpen mondva csinált nehézség. Alapja az, hogy a mongol szó kínai értelmezése a XIII—XIV. századi beszélt nyelv szókészletéhez tartozik, és nincs kellően igazolva a klasszikus nyelvből. A kérdést másutt részletesen tárgyalom, itt csak annyit, hogy a szó jelentése ennek ellenére is világos: 'apró madarakra vadászó kis sólyom-fajta'.¹ A török-perzsa *turumtai*-jal kapcsolatban hadd iktassam még ide A. BOYER—M. PLANIOL (Traité de fauconnerie et autourserie. Paris. 1948. 156) megjegyzését. Az utóbbi szerző madarunkat „émerillon d'Europe"-nek nevezi, madártanilag a *Falco columbarius aesalon*-nal azonosítja, és hozzáfűzi, hogy angolul merlin, perzsául *turumtāi* a neve.

5. A szó első és második o-ja kétségtelenül magyar fejlemény korábbi a-ból, mint ez a legrégebb magyar előfordulások alapján eleve feltehető. Hasonló fejlődést mutatnak ugyan egyes kipsak-török nyelvek is (baskir, kazáni tatár stb.), ez azonban igen kései jelenség. Éppen ezért, megvallom, nehezen értem a román *Torontái* adatot. (Valóban Moldvába lokalizálható ez az adat?)

¹ A mong. *turumtai* szót a Mongolok Titkos Története egy szólásban őrizte meg: „Ha a torontály üzte kis madár a bokorba menekül, az megvédi őt”. Ugyane szólást a kipsak **Inas* szájába adja a Y ü a n 8 i 128. fej. 14a, aki így válaszol Dzsingisz kánnak, mikor az a kipsakokhoz menekült *merkü Qodu*-t kiköveteli.

”Ha a torontály üzte kis madár a bokorba menekül, az megvédi őt.”

Mongolok Titkos Története – Törökből átvett szavaikkal.

Ezzel szemben nem tekinthető magyar fejleménynek az *mt > nt* változás, noha ott is lehetséges volna. Az adatok világosan mutatják, hogy ezúttal török, pontosabban kipcsak hangtani fejlődéssel van dolgunk.

Az egyetlen komoly nehézséget a szóvég jelenti.

E nehézséget GOMBOCZ úgy próbálta áthidalni, hogy egy **turumtaili*, v. **turumtailu* származékból indult ki. E feltevésnek azonban kivédhetetlen gyengéi vannak. Igaz, a főnévből melléknévet képző tör. *-l̥y*, *-lig* 'valamivel ellátott, valamivel bíró' jelentésű képzőnek a kipcsak nyelvek egy részében már a XII–XIII. században van *-l̥i*, *-l̥i* alakja (más részében *-lu*, *-l̥u*) is. Igaz az is, hogy a kipcsak személynevek között HOUTSMA nyomán ismerünk *tai* 'csikó' szóból képzett *Tailu* 'Besitzer eines Füllens, Reiter' nevet. A gazdag török névanyagban azonban nyoma sincs *Turumtailu* névnek, nyilván okkal: ez a sólyomfajta könnyen idomítható, egy év múltán szabadon eresztik, s újat fognak be helyette. De nem ez a lényeg.

A feltevés tarthatatlanságát az dönti el megfellebbezhetetlenül, hogy a magyar köznév forrásául egy **turumtaili*, **turumtailu* alakot feltenni tiszta képtelenség. A magyar köznév és tulajdonnév egy és ugyanazon török alakból vezethető le csak, ebből következik, hogy a GOMBOCZTÓ! feltett török alak elfogadhatatlan a magyar tulajdonnév szempontjából is.

GOMBOCZ nem ok nélkül folyamodott e kényszerű magyarázathoz: igazolni akarta a magyar szóvégi *-l*-t, s erre más, normális megoldást nem látott. A normális megoldás ugyanis a tör. *turuntai* > magyar *torontál*, más szóval *j > l* fejlődés feltevése lett volna. Ezt azonban nyilván nem tartotta megengedhetőnek ő sem, MELICHHEL egyetértésben, aki szerint „Hangtanilag... teljesen példa nélkül való eset volna nyelvünkben, hogy eredetibb *j*-ből *l* fejlődjék. Egy *tolvaj*, *olaj*, *baj* stb. szóból a magyarban sohase lehet **tolval*, **olal*, **bal* stb.” (MNY. VIII, 387.) Nem kevésbé tartózkodó HORGER a *j > ly* kérdésében: „egy szóvégi *j > ly* hangváltozásra alig lehetne kétségtelen példát idézni” (MNY. IV, 321). BENKŐ ez utóbbi kérdésben lényegesen engedékenyebb, kár, hogy indokait bővebben nem közölte; szerinte ugyanis a *torontál* esetében *j > ly > l* változással van dolgunk, s ez a „változás valószínűleg magyar hangtörténeti fejlemény” (A magyar *ly* hang története 11).

A kérdés tágan, de pontosabban megfogalmazva ez: hogyan viszonylik egymáshoz a török *turuntaj* (*Turuntaj*) és a magyar *torontály* (*Torontály*). Az összefüggés tagadhatatlan, de mérlegelendő, vajon ez az összefüggés közvetlen, vagy közvetett-e? Mindenekelőtt meg kell állapítanunk, hogy a törökben kiindulópontul csak szóvégi *j* (*i*)-t vehetünk fel, s e szóban *l* vagy *li* (*lu*) szóvéget feltenni sem okunk, sem jogunk nincs.

Amennyiben közvetlen kölcsönzéssel számolunk, néhány további megállapítást tehetünk. Magyar hangtörténeti okokból a szó honfoglalás előtti átvétel nem lehet, mert ebben az esetben a török *-j* (*-i*) szóvég elenyészett volna, mint *Duna*, *búza* stb. szavainkban (BÁRCZI, Magyar hangtörténet 66). A legrégebb magyar előfordulásokat figyelembe véve a XIII., legfeljebb a XII. században kellett nyelvünkbe kerülnie. Az átadó nyelv – az *mt > nt* hangváltozás alapján – kipcsak típusú török nyelv lehetett, azaz kun, esetleg besenyő.

Noha az átvétel ilyen szoros – a kelleténél szorosabb – kronológiai meghatározása mellett az átadó nyelv megjelölése is lehetséges volna, végső

Török Turuntaj – Magyar TORONTÁL

fokon a közvetlen átvétel kérdését a $j > ly$ magyarázata dönti el. Itt két eset lehetséges.

A) A magyar hangtörténetben a $j > ly$ változás nem ismeretlen. Az *ally* azonos az *áj*-jal (PAIS: MNy. VII, 412). LIPSZKY *Oszóly* adata kimutatható 1757-ből *Oszvály* alakban, korábbi *Ozwe*, *Ozway* stb. alakokkal szemben (PAIS: MNy. XII, 78–9). A mai *Börvely* már 1435 körül *Bervely* alakban szerepel, a korábbi adatok: *Beruei*, *Beruey*, *Berwey* stb. (PAIS: MNy. XXVI, 309–10). *Uraj*-ra már 1427-ből van *Uralya* változatunk (PAIS: MNy. X, 131). A példákat szaporíthatnók, azonban az egész anyagnak szempontunkból egy súlyos fogyatékosága van: az *ly*-os alakok újak, a legrégebbiek sem korábbiak a XV. századnál, és éppen ez utóbbiak nem valóságos hangállapotot, hanem csupán helyesírási sajátosságot tükröznek.

B) A XV. század ugyanis az a kor, amikor a magyar hangtörténetben egy valóban jelentős hangtani változás szélesebb méretekben megindul. Ez a változás az $ly > j$. A jelenség kétféleképpen jelentkezik nyelvemlékeinkben. Vagy úgy, hogy a korábbi etimologikus *ly* helyén *j*-t találunk: SzalkGl. *heyekre* (MELICH: MNy. XV, 34–5), NagyszK. *dagayossagnac miatta* (MELICH: MNy. X, 425); további példákra vö. BENKŐ, A magyar *ly* hang története 67. Vagy pedig úgy, hogy az eredeti *j*-t éppen a kiejtés hatása alatt megzavarodott helyesírás tévesen *ly*-lyel adja vissza: ÉrdyK. *olallyaval* (MELICH: MNy. XV, 34–5), LobkK. 2. kéz: *tula'ldon*, *tvla'ldon*, *thvla'ldon*, *gvl'tót*, *fa'l'dalmara*, *eppwlt'y*, *iobil'toch*, *Thanyltvañ* (LOSONCZI: MNy. XXI, 108–9).¹

A BesztSz.-ben is van egy adatunk, amely eredeti *j*-t *ly*-lyel ír át (176: „pyrates: rizi *tolvály*”; de vö. uo. 169: „latro: *tholuay*”), mégsem gondolhatunk arra, hogy a *torontály* (*torontayl*) szóban az *ly* (*yl*) hasonlóképpen egyszerű *j*-t takar. Nem pedig azért, mert sem a köznévi, sem a tulajdonnévi előfordulások között egyetlen *j*-s változat sincsen.

A közvetlen átvétel ily módon súlyos hangtani akadályok miatt igazolhatatlan. A további lehetőségekről a *torontály*-lyal azonos problémákat felvető *karvály* — ezekhez csatolja újabban HASAN EREN (MNy. XL, 228–30) a *kével* ~ *küllő*-t is — szavunkkal kapcsolatban egy más alkalommal kívánok szólni.

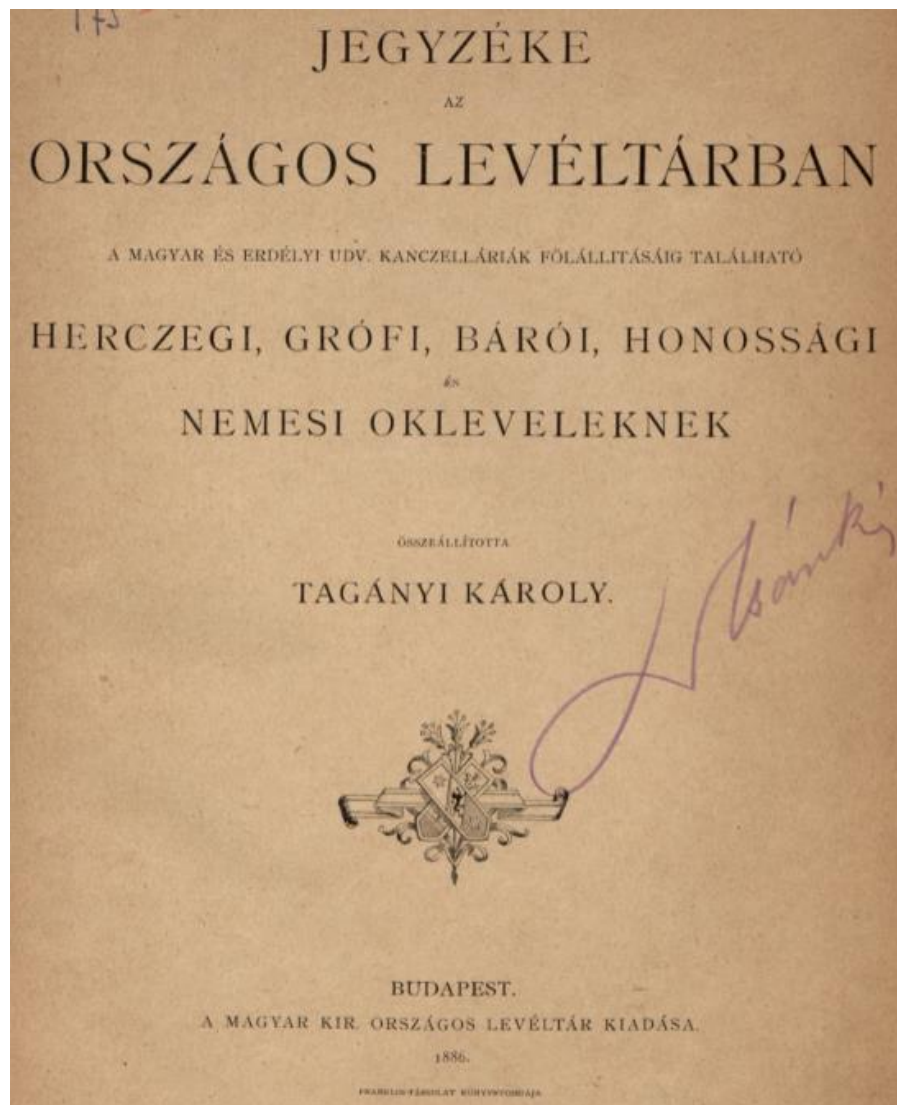
¹ BENKŐ példái közül (A magyar *ly* hang története 68 és MNy. L, 326) törölendő a DöbrK. *hely hely* 'hej!, hej!' adata, a szöveg ugyanis így hangzik: „iefus nag zoval mondvan hely hely lamazabatani, az az En iftenem en iftenem mire hagat meg (el) engem.”

Nem emeltem ki sorokat, mert itt minden betű, minden szó, hatalmas érték. És, a germánok ne akarják kisajátítani Torontál szavunkat, mert nekik ahhoz satnyán kevés közük van, esetleg az, hogy 1526 óta csak romboltak OTT.... Már előtte is akartak, de a Guelph-Magyar-Anjou-Verebi-Hollós-Corvinusok ellentálltak, TORONTÁLBAN, is.

A Wikipédiából, a szabad enciklopédiából

Tagányi Károly (Nyitra, 1858. március 19. – Budapest, 1924. szeptember 9.)^[1] levéltáros, történész, etnográfus, miniszteri osztálytanácsos.^[2]

Német eredetű polgárcsalád gyermekeként, Nyitrán született, apja id. Tagányi Károly. 1876-ban végzett a nyitrai piaristáknál.^[3] 21 évesen fejezte be a Budapesti Tudományegyetemen bölcsész tanulmányait, s 1879-től a Magyar Királyi Országos Levéltárba került, ahol nyugdíjazásáig dolgozott.

Hercegek, grófok, bárók csak a Habsburg hatalom székértelői voltak.

Az ősi Magyar Királyság csak nemeseket ismert.

Az ősi Magyar Királyságban minden Magyar nemes volt.

Handbuch

für das

Berg-Münz- und Forstwesen

i m

Kaiserthume Österreich

f ü r

1 8 5 5.

Herausgegeben

v o n

Johann Baptist Karl Kraus,

Rechnungsrath der k. k. Münz- und Bergm. Hofbuchhaltung, Mitglied der kgl. preuss. Akademie der Wissenschaften zu Berlin, der großherzoglich sächsischen Gesellschaft für Mineralogie und Geognosie in Jena, der schlesischen Gesellschaft für vaterl. Kultur in Breslau, des geogr. montan. Vereines in Steiermark, des Werner-Vereines zur geologischen Durchforschung Mährens und Schlesiens, des montan. Vereines im Erzgebirge, des Museums „Franciscus Carolinus“ in Linz, des Ferdinandeum in Innsbruck, der k. k. patriotisch-ökonomischen Gesellschaft in Böhmen, der k. k. m. schh. Gesellschaft des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde in Brünn, der k. k. Gesellschaft zur Beförderung der Landw. u. Industrie in Kärnten, des Vereines für Landeskultur und Landeskunde in der Bukowina, der k. k. landw. Vereine zu Graz, Innsbruck, Salzburg, Krakau, Lemberg, Odessa, Paderborn und Schwelm, der kroatisch-slav. landwirthsch. Gesellschaft und des Bezirksvereines zu Agram, des böhmischen, des ungarischen und des weithalgaisischen Bezirksvereines, des Vereines zur Beförderung der bildenden Künste und mehrerer humanen Vereine in Wien.

Sechzehnter Jahrgang.

W i e n.

In Commission bei Sallmayer und Comp.
(Räutnerstraße, Nr. 1044, gegenüber der Johannesgasse).

Károly Tagányi
(Tagányi Károly)

Historian

Born: 19 March 1858

Died: 9 September 1924

Igy kicsit érthető, -de fel nem fogható, a Habsburg érdekre dolgozó germán származás...

Wojwodtschaft Serbien und Temeser-Banat.

Im Bereiche der

k. k. Finanz-Landes-Direktion zu Temesvar.

Finanz-Landes-Direktor.

Herr Josef Bernd, k. k. wirkl. Ministerialrath, Ritter des Ordens
der eisernen Krone u.

Digitized by Google

Forstorgane in der Wojwodtschaft Serbien u. Temeser-Banate. 167

Forst-Referent Herr **Karl Rauch**, k. k. Forstrath (prov.).

Forst-Konzipist Herr Ignaz Deitl (prov.).

Forstpraktikant Hr. Franz Krauß.

Unter der k. k. Finanz-Bez.-Direktion zu Temesvar.

Forst-Inspektor (Forstkommisär) Herr Franz Schnur (prov.).

Deputat k. k. Kameral-Forst-Bezirk.

Dirigirender Bezirksförster Herr **Karl Müller**.

Kameral-Unterförster zu Markovech Herr Josef Reichl.

Advoctat k. k. Stiftungsfonds-Forst-Bezirk.

Waldmeister Herr Josef Wittner.

Reviersförster die Herren **Karl Polak** zu Röderes, Franz Krauß
zu Eigeth, Moriz Trumauer zu Szilagh und Wilhelm
Bunzmann zu Jerszegh.

Refaktor k. k. Kameral-Forstbezirk.

Dirigirender Waldbereiter Herr Ignaz Prodanovits.

Materialien-Rechnungsführer Herr Josef Kugler, (prov.).

Kameral-Reviersförster die Herren Josef Eder zu Baros, Georg
Lang zu Moschniha und Johann Jambriich zu Kisjeto.

Unterförster die Hrn. Joh. Lukas zu Salinz und Jakob Erdelyi
zu Refas.

Sgt. Kudrafer und Lippart k. k. Kameral-Forst-Bezirk.

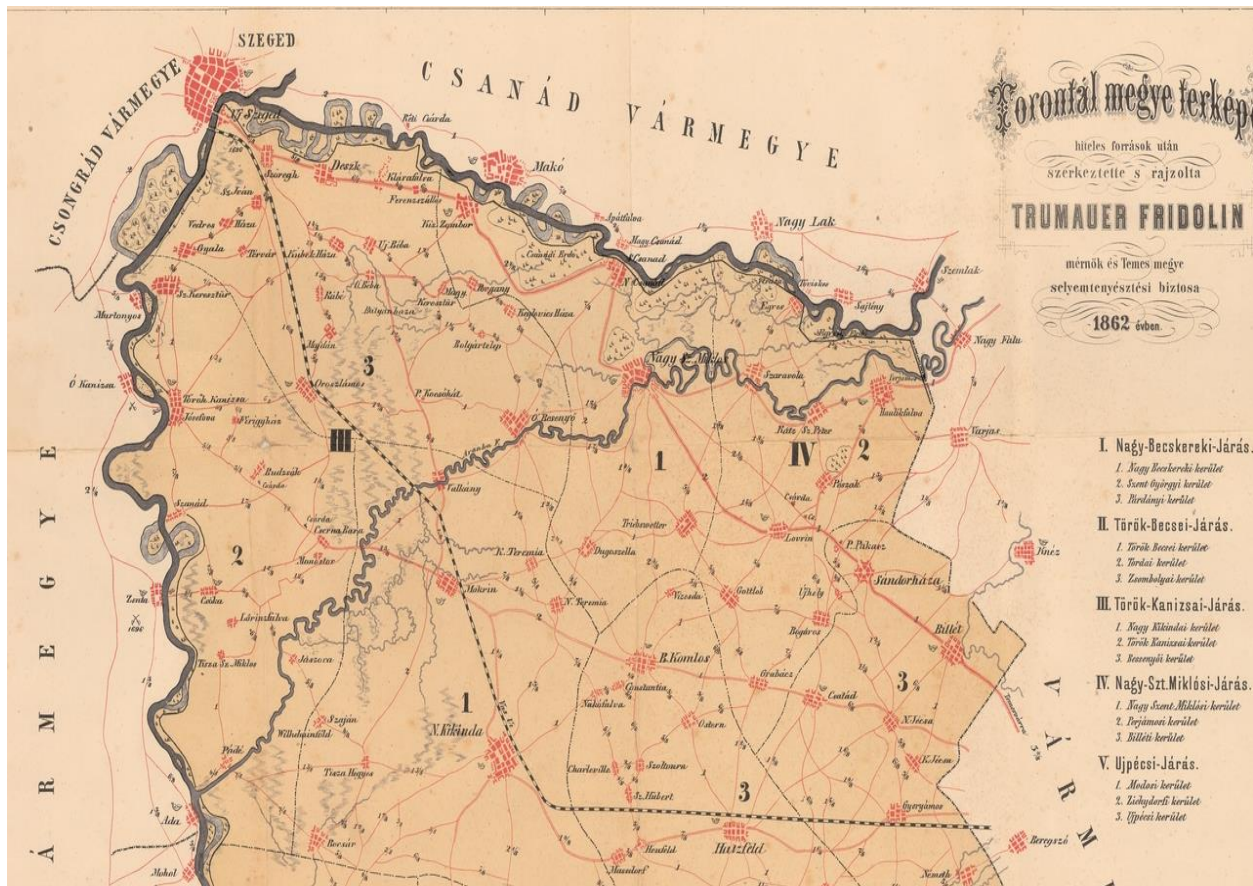
Dirigirender Waldbereiter zu Lippa Hr. Johann Tapanyi.

Materialien-Rechnungsführer (prov.) Hr. Wenzel Kalina.

Kameral-Reviersförster die Herren Peregrin Köller zu Jagdwald,
Ferdinand Rothmayer zu Lippa, Johann Horvath zu
Deutsch Sgt. Peter, Moriz Oberszky zu Dorgos.

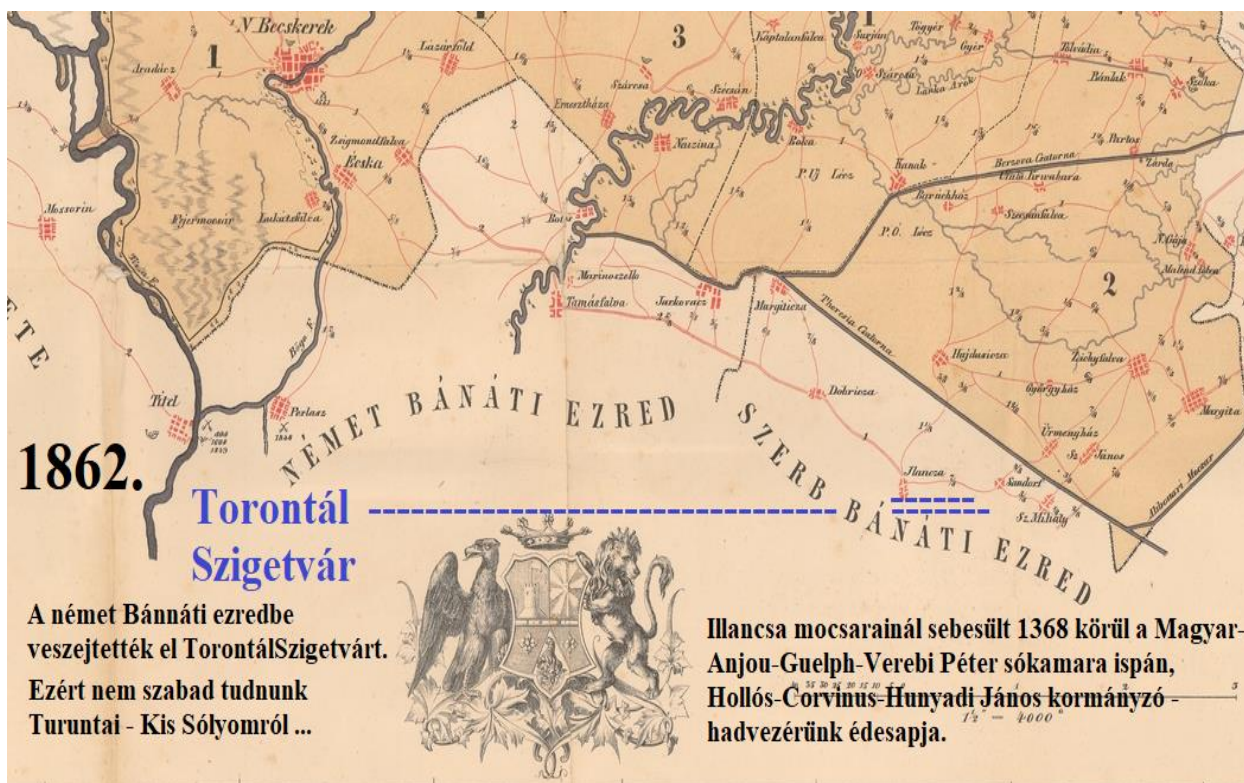
Ehhez értettek, az ősi Temes és Torontál vármegyékből valami germán féle
búbánatos - bannátot - meg wojwodashaftokat farigcsálni

1855-ös kiadás a fenti adat. 1848 utáni Habsburg-Bach rémuralom éve...

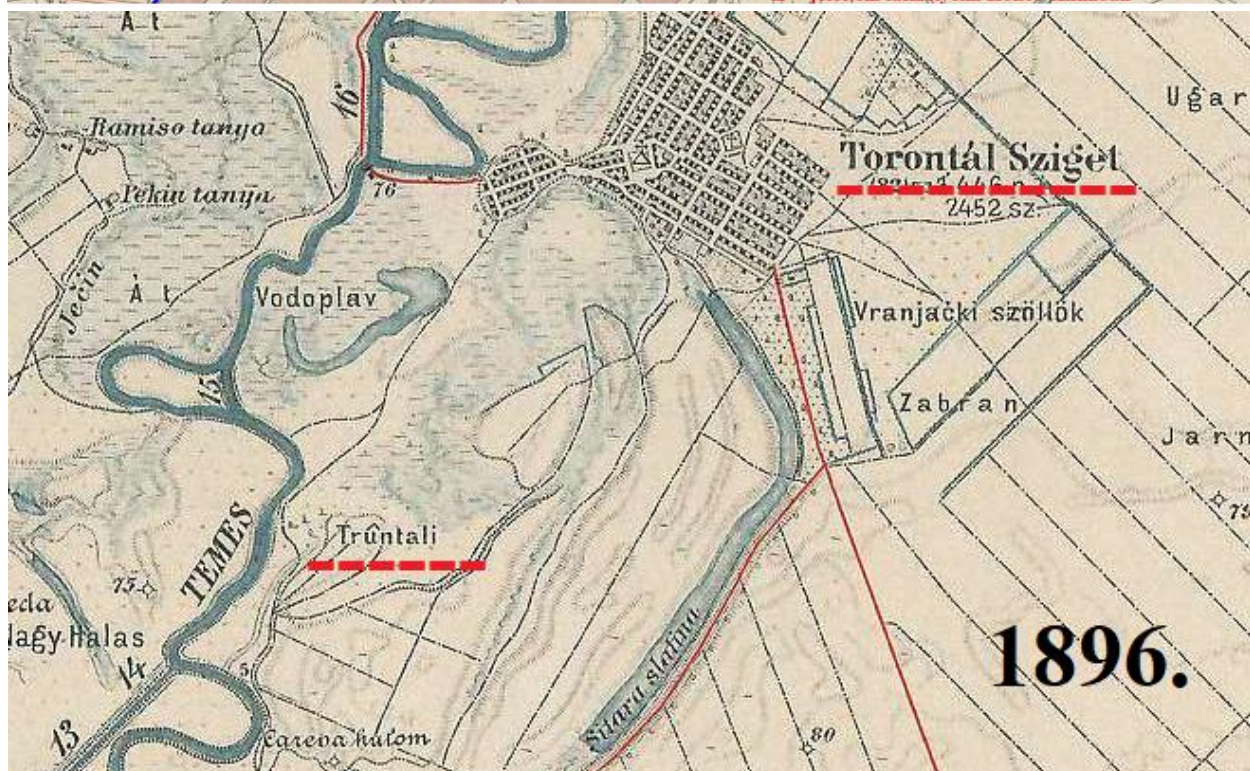
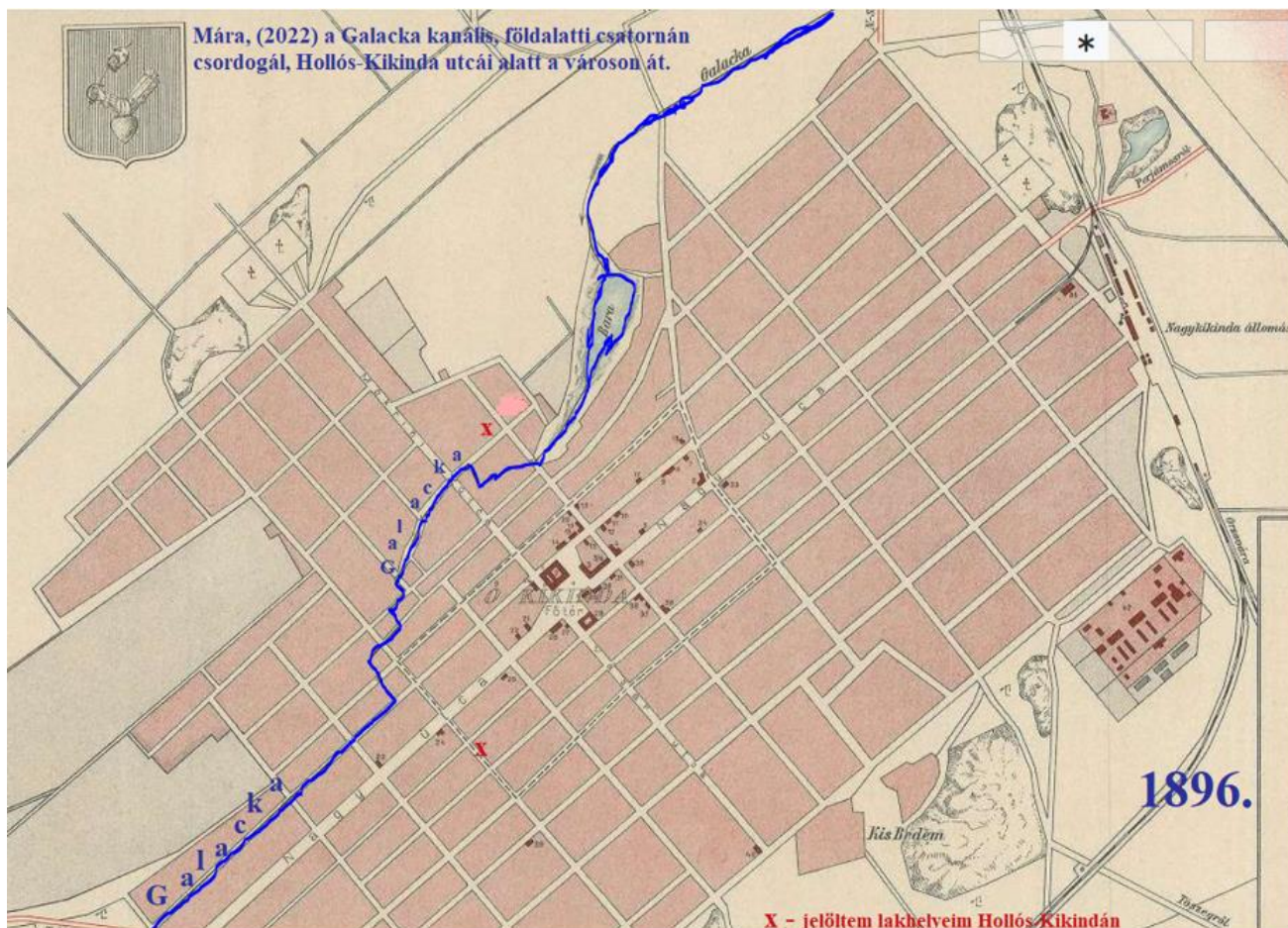

1862-ben Torontál vármegye a Magyar térképen

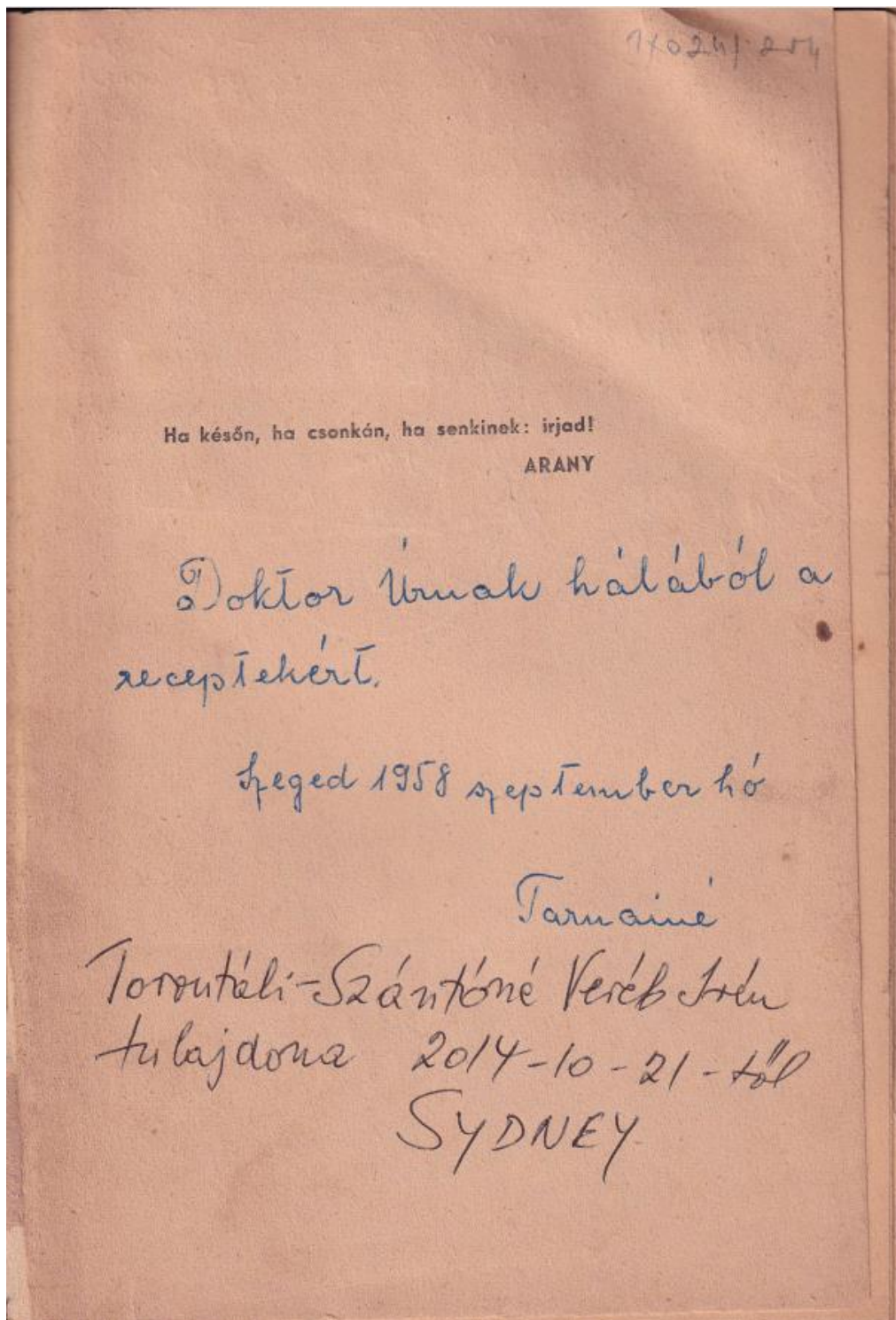

Ennyi rövid áttekintés után, érthetőbbek lesznek **Sz. Szigethy Vilmos**,
1937-ben önkiadásban megjelent, **TORONTÁLI FAMETSZETEK** c.
könyvének sorai:

SZ. SZIGETHY VILMOS

TORONTÁLI
FAMETSZETEK

*This book is the
property of*

Torontáli Sándor's Veréb Irtó

2014-10-21.

SYDNEY

SZERZŐ KIADÁSA.
1937.

A DÉLMAGYARORSZÁG HIRLAP ÉS NYOMDAVÁLLALAT RT. NYOMÁSA.
SZEGED.

E l ő l j á r ó b e s z é d

Bolondság, hát persze, hogy bolondság, de mikor olyan jól esik!

Ha az egész világnak is érthetetlen, akkor is jobb szeretem a magányt, mint az emberi sokadalmat. Soha nem éreztem azt a „szenvetést,” hogy nem vehettem valamiben részt s a társadalom jelesei, vagy elégségesei nem tisztelnek meg a balkezük nyújtásával.

— De egyedül! Az Istenért, mennyit unatkozhatasz.

— Egy pillanatig sem, talán csak ha emberek között vagyok. Aztán így legalább önmagától butul el az ember, nem idegenek közreműködésével s ez is valami. Hogy úgy mondjam: spekuláció in sich.

A végtelenségig el tudom nyáron nézni, hogy az ablakom redőnyein át besüt a napsugár, hosszú sáv keresztezi nyomán a szobát, titokzatos írást látok benne, amit aranyporral hintett be titokzatos küldője. Találgatom, ki az és mit akar mondani? Ugyan már, hogy volna ehhez alkalmas a világon bárki idegen? Ugyis lélegzet-elfojtó aggodalmaim támadnak télen, hogy elmulasztottam valamit a nyárból, nem láttam keresztékben a buzát, nem kutattam a megszedett meggyfán ottfelejtett bordószinű bogró után, nem követtem kíváncsian a szarkát, hogy hol telepszik le, nem láttam a vonat ablakából ijedten menekülő nyulfiókát, amint kiszalad a lucernásból s a kuko-

”...így legalább önmagától butul el az ember, nem idegenek közreműködésével s ez is valami.”

Hatalmas szavak, hatalmas gondolkodás.

ricásba siet, mert oda aligha követheti a gözbika.

Nagyon intenzíven át tudok élni mindent, kis örömöket kibővítek, éles fájdalmakat letempítok és tudom, hogy vannak szenvedések, amik kifelé hervadnak el és vannak, amik belülről virágoznak ki.

A napsugár nem lehet olyan forró, hogy bántson s megértem a napimádókat, mennyi lehet az örömük! Mintha hatalmas üstökből öntenék a folyékony aranyat. A mozi mutat néha acélgyárat, ott hömpölyög úgy az anyag, de nem ilyen közvetlenül, hogy a lélegzetem, a szemem káprázatán át változik a füstje felhővé. Ilyenkor érzem magam egészen gyereknek, a mesék, a régi ifjúságom a Richterköveim, azokból tornyot építek, hogy felmászzak rá a hétköznapi közönségességből és más világot lássak, ami nem emlékeztet a lent hagyottira.

Meg tudja-e valaki érteni, hogy néha a szivarom ize egyenest a hajdani Pest városához címzett kávéházba repít vissza, ahol először élveztem ki azt a boldogságot, amely a felnőtteknek jár?

— Veszely ur, kérek egy trabukót, — mondom hangosan, legalább száz kilométerre a kávéháztól, s több évtizednyi távolságban Veszely urtól, aki úgy festett számolói minőségében, mint egy főrend.

A ti régi lakásokok nyári hangulata minduntalan megképződik drága jó Bogoljub barátom. Négy vagy öt lépcsőn kellett felmenni, hűvös és finom hangulatu volt az előszobátok, vajjon ki lakik most benne s a balsarkában helyezték-e el náluk is a diványt, mint tinálatok? Szaboľcska első verseit olvassa-e benne valaki?

Sokszor azt hiszem, hogy az életem egy rossz váltó, amit folyton prolongálni kell, az ember semmit sem törleszt a tőkéből, csak a kamatokat izzadja ki, végre is leírják valahol. Aztán elkergetem magamtól ezt a szellemet.

amely nem is annyira szellem, mint inkább kísértet.

Idővel az ember legjobb ismerősei ugyanis a temetőben gyülekeznek, oda járunk megsimogatni a fejfájukat s kérdezzük tőlük száz meg százfelét, amire nincs válasz.

Hová lesz az elhasznált napsugár, hová a virágillat, amely agyunkat rózsaszínű, bohókás mámorba borította, mi lesz a muzsikából, amelyben egész sor eleven élet élt? Amikor égiháboruk folynak a mindenségben s hozzánk is eljut belőlük mennydörgések és villámcsapások során valami — elmúlt évtizedek összegyűjtött sóhaja sűrűsödik viharra? Valahol csak kell, hogy elhelyeződjenek színes, kérő, panaszos, zokogó szavakkal együtt, amik nem mulhatnak el úgy, mint ahogy porrá tudunk morzsolni egy bogarat!

Láttam nemrég odalenn egy darab helyet, egészen közönséges keramit mindenkinek, csak nekem nem. Ott van a régi helyén, ahová egyszer beágyazta a manchester-nadrágu munkás, tudom bizonyosan, hogy ezen járt valaki nagyon kedves, ott állt rajta, megszámloltam a kockákat jobbra és balra tőle — jaj, hová lett a billenése? Mi van a vérvörös rózsákkal, amelyek illatából mindig megéreztek valahol az üzenetemet és képzelt sóhaj kopogtatta meg éjszaka az ablakomat válaszul? Melvik felhőn ül az a sóhaj s mikor a báránylelegek nagyon tiszták és nagyon fehérek, nem a leányálmokat gyűjtik össze, hogy langyos eső formájában visszatérjen a földre minden elsírt ártatlan könny?

— Eh, másszunk csak fel arra a toronyra, nézzünk haza!

Hogyan magyarázzam meg az értetleneknek, hogy mi az a nosztalgia? Miért szebb minden, ami onnanról való, miért ad csak az megpihenést? A Várkonyi Jóska öcsém kis vízfestménye lényegtelen kanyarulata a Begának, — miért nézem mégis hosszasan,

mint akármelyik remekbe készült oiajfestményt?

Nézzétek emberek, folytak már izgalmas harcok arról, hogy van-e, kialakulhat-e szorosabb értelemben vett jugoszláviai magyar irodalom, meglehet-e az ott termelt írásokon érezni a tájék, az emberek különleges voltát, azt, hogy odavalókról szól, nem más vidék levégőjét adják, más napsugarat lopnak a szívekbe, nem a hazait? Sose szoltam bele a vitába, bár megvolt róla a magam véleménye. Talán egyszer céloztam Papp Dánielre, akinek minden remekbe formált szép írása — főleg a kalugyer-történetek — önmaga is eldöntené a vitát. Emellett vagyok ma is, Papp Dániel mellett viszont, aki a századfordulón élt és néhány olyan novellát hagyott hátra, amilyent azóta sem irtak hivatalos, felhivatalos, sőt hivatott írók sem — nincs már senki. Egy délvidéki képkiallításról szóló tudósításban azonban megkapott valami. Azt írja többek közt:

— „Azt mondják, hogy ez a tunya, lompos, dáriidós, álmos, por- és borködös bácskai táj nem ad forrásvizet a szép szomjasainak. Azt állítják, hogy ezen a sík, csöndes földön nem születnek álmok, nem járnak lelket felkapó, vágyat felkavaró és szárnyat adó viharok. Hogy itt minden megfullad a tétlen sóvárgásban. Az a néhány száz vászon, amelyet a kiállítás zsürije a közönség elé bocsátott, hitet és reményt ad és — cáfol. Vannak művészeink, akik ennek az elátkozottnak hirdetett tájnak és földnek erejéből serkentek ki. Vannak szemek, amelyek meg tudják látni ennek a tájnak karakterisztikus szépségeit és meg tudják szólaltatni a színek hangjegyeiben Bácska ködös, szelíd, kicsit álmos és kicsit lethargikus embereinek lelkét.“

Mondom valósággal megdobogtatta a szívemet az írás és visszatért bennem a régi kérdés:

Csak képben lehet? Betűben nem?

Akkor aztán eszembe jutott még valami. Mikszáth Kálmán már dédelgetett nagy író volt, amikor egyszer hazalátogatott Pátiáiba. Elkísérte Dörre Tivadar is, minden illusztrátorok gyöngye, hogy szemtől-szembe lássa a híres alakokat, rajzot készítsen a tudományos Fílesik csizmadiáról, Bede Annáról, a többi felejthetetlenről, a vén Naszály hegy oldaláról. Ismerős füvek és virágok suttogtak harmatosan.

— Egy tündérkert sem szebb tán, a kelet gyöngyei sem bájosabbak, mint a ti borokabokraitok, lelkendezett Mikszáth. Ez a szőnyeg, amely az én bölcsőm alá volt terítve, amelyet én annyiszor megtapostam.

Kérdezte is a rajzolóművésztől:

— Ugy-e gyönyörűek?

Az sehogya sem tudta megérteni a rajongást, csak bámult csodálkozva.

— Nem találok rajtuk semmi különöset, minden mező ilyen.

— Ilyen? — hördült fel a szülőföldje, a gyermekkori emlékei bűvöletében levő író. Oh, dehogya ilyen. Vagy igaz, hiszen a piktórral ők egy cseppet sem törődtek, hagyták elmenni maguk között idegenül.

Aztán jött Mikszáth csodálatos lírája, amit szeretnék a lelkére kötni mindenkinek, aki arról beszél, hogy egyik vidék olyan, mint a másik, a hegyekben mindössze annyi a különbség, hogy az egyik magasabb, a másik alacsonyabb, s hogy mindenütt jó, ahol az ember európai nivóju szállodát, meleg fürdőt, vagy hideg tavat talál.

— Valamennyi engem nézett, kidugták kíváncsi feiüket az apró füvek és a lóherés bokrok közül integettek és kiabáltak, csalogatóan magukhoz szólitottak. Nem ismersz? Nézz csak, itt vagyok, nem öregedtünk semmit... semmit azóta.

Szívem hangosan dobogott szavaiktól, talán a könnyem is kicsordult, soha nekem még nem volt ilyen nagyszerű fogadtatásom. De a

píktor nem értett abból egy betűt sem. Dunántúli ember szegény...

...Hát én is így vagyok, hogy helyhez kötötten nehezen tudok mozduini, többnyire csak a lelkemet küldöm lefelé a gyerekkor vidékeire, míg azoknak a Richterköveknek a tornyából rájöttem valamire.

— Ha már olyan bolondos természetű vagy, hogy azt hiteted el magaddal, amit akarsz, könnyű ezen segíteni. Felülsz az autóbuszra, s pegyedóra mulva Torontálban vagy.

Csakugyan milyen nagyszerű ez, hiszen megmaradt felülről egy csücske.

— Gyere, András, most elviszlek oda, ahol ekkora legényke voltam, mint most te. Esetleg zsványságban sem méltatlan elődöd.

Hogy dobogott a szívem, mikor elhagytuk a kamara-töltést, a választó vonalat a Maros holt medrével. Tisztább volt a lélegzetvételem is szerb szavakat intéztem egy utitárshoz és feleltem neki, mikor magyarul érdeklődött, hogyan vagyok:

— Tako lagano.

András a végtelen mezőket nézte, a búzás szekereket, a suhanó autókat és megszóialt:

— Mi az, hogy Torontál? Az egy város, mint Budapest?

— Dehogya is olyan kis bogaram, sokkal nagyobb, sokkal különb. Ebben van minden, amit te eltudsz képzelni és amit nem találsz meg máshol.

— A cirkusz is? — meredt rám a kíváncsi nagy szeme.

— Istenem, cirkusz mindenhol van, annélkül élni sem lehetne. És talán sose tudjuk meg, mikor voltunk benne magunk a bohócok.

András tapintatosan nem felelt, nem szeretett rontani a kedvemet, de láttam, hogy nem ért meg. Hogyan is érthetne, mikor ő már egészen szegedi...

A délvidéki telepítések története hatalmas fejezet a régi Magyarország történelmében. Eppen azért mikor a svábokról akarok egyet-mást elmondani, csak nagyjában szólok a letelepülésükről. Ugy toborozta őket más népekkel együtt külföldi lapok hirdetése után Mária Terézia, majd a kalapos király s mikor az elszász-lotharingiaiak, a franciák, a németek, a csehek és a tiroliaiak bejöttek, a törökök által felégetett helységeket, hatalmas nádasokat, mocsarokat találtak. Szívesen visszafordultak volna, de az európai depresszió, amely nemsokára a francia forradalomban tört ki, megalkuvásra kényszerítette őket. A bécsi udvarnak sok milliójába került ez a telepítés, a meghatározott földéken és felszereléseken kívül készpénzt is kapott minden bevándorló, hogy Keve és Homor vármegye minden áron a magyarságot gyengítő osztrák tartomány maradjon. (Keve vármegyét, amely délen a Dunáig terjedt, északon pedig a Bega-csatornáig nyúlt fel, keletről Krassó, nyugatról Torontálmegye határolta. Homor vármegye Ó és Ujpalánka körül terült el.)

A németség betelepítése voltaképpen már 1718-ban kezdődött, akkor érkezett meg az első birodalmi szállítmány a Délvidékre Bécsen át. Ezeket Mercy, Claudius Florimund lovasági tábornok, a törököktől visszafoglalt területek kormányzója hívta be és jórészt iparosok voltak. Mercy sem volt velük különö-

Hatalmas fejezet, még hatalmasabban agyonhallgattatott ...

sebben megelégedve, egy 1724-ből származó levelében panaszolja, hogy „sie sind meistens Bettler.“ (Többnyire koldusok.) A második telepítés 1724-től 1727-ig tartott, nagyobbarányú is volt, de érdemben az elsőhöz hasonló. Szerencsét próbáló, vagyontalan kalandor nép, Mercy szerint „gazdátlanul kóborló csőcselék.“ Valósággal levezető csatornája a külföld békétlen, sokszor kétes erkölcsű, munkakerülő elemének, amely terhére vált oda-künn a hazájának s amelytől az államfők igyekeztek minél előbb szabadulni.

Az első rendes népek betelepítése 1763-ban vette kezdetét mintegy 3000 német letelepítővel. Sok volt köztük az obsitos, továbbá a munkás paraszt, akik 1765-ben építették Szakálházát, 1767-ben 405 házzal Zombolyát, 204 házzal Nagy-lécsát, ugyanannyival Csátót, 1769-ben 200 házzal Grabáczt, 201-gyel Bogárost, 1770-ben franciák 64—64 házzal Charleville-t és Soltourt. (Szenthubert volt az elszász-lotharingiai franciák dél-magyarországi központja.) Ugyanebben az időben épült Marienfeld 125, Blumenthal 95, Segenthau 77, Greifenthal 30, Gottlob és Tribswetter 203—203 házzal. A franciák a párisi, a metzi, a bezanconi és a luxemburgi kerületekből jöttek, de került telepes Mainzból, Trierből, Nassauból, Würzburgból és Ingolstadtól is.*

A betelepítés újabb lendületet nyert a csá-

*1768 és 1771 közt 16.889 külföldi szállta meg Temest és Torontált. Bécsből hajón érkeztek Zimonyig, Pancsováig, vagy Titelig. A hajóállomásról katonai fedezettel hivatalos fuvarokon jutottak Temesvárra, az elosztó helyre. A francia bevándorlók közt gyakori az Endres, Griffaton, Pierre, Dupont, Cherrier, Fournier, Noel, Thyri, Lafleur, Marchal, Frecot név. Viszont nem volt a Délvidéken város, amelynek ne lett volna Mercy és Niczky-utcája.

1768 és 1771 között Bécsből, hajón érkeztek

szár 1782 szept. 21-i felhívása folytán, melyet a római német birodalom lakosságához intézett. Főleg a felsőrajnai kerületekből, a Pfalzból, Frankfurtból jöttek új telepesek. 1787 március 13-án aztán azzal a kijelentéssel szüntette be a mozgalmat a császár, hogy csak saját költségére és veszélyére jöhet bárki. Attól kezdve aztán nem az udvar intézte a további betelepítéseket, hanem a vármegyék s az egyes földesurak.

A bánati kincstári uradalmak eladásával 1775-ben kezdtek foglalkozni, de a tervet négy évvel később Niczky Kristóf gróf királyi biztos ütötte nyélbe. Ezek az uradalmak ősi magyar nemesi javak voltak s mikor felszabadultak a török megszállás alól, azokat fegyverfog alapján a bécsi császári udvari kamara valószínű tulajdonaként bírta és kezelte 1781-ig. Ekkor II. József császár 164 községnek nyilvános árverés útján történő eladását rendelte el a császári kincstár javára.

Mária Terézia 1779 április 20-án Esterházy Ferenc kancellárhoz intézett leiratában meghagyta, hogy az ő nevében határozottan és nyíltan ki kell hirdetni: „miszerint a török hódoltság előtti régi igényekről, vagy a jószágoknak a hajdani tulajdonosok által leendő revindikációjáról szó se lehet, illesmit ő semmiféle tekintetből meg nem engedhet, sem meg nem hallgathat.”

A helytartótanács augusztus 6-án a törvénytartókkal való közlésre azt az utasítást kapta, hogy „az említett címen sehol semmiféle perek el ne fogadtassanak és folyamatba ne vétessenek.”

„Továbbá nehogy azok, kik itt jószágvétele szánják el magukat, a régi igényekkel fellépők támadásainak, avagy pedig a pénzzel szerzett birtokból való kidobás veszélyének kitéve legyenek s nehogy a bizonytalanság miatti földjeik javításától és a gazdasági beruházásoktól visszariasztassanak, azt is közhurré kellett tennie a helytartótanácsnak, miszerint

**164 községnek nyilvános árverése, a Habsburg kincstár javára
TORONTÁL vármegyében, Hollós-Corvinusok családi fészében**

királyi kincstárunknak a viselt háborúk rengeteg kiadásaihoz képest, valamint a Temesi Districtus javítására, benépesítésére, csatornázására, az utak helyreigazítására, a tavak és mocsarak kiszáritására, a vadonok kiirtására és más effélékre fordított készkiadások alapján követeléseik vannak. Miért is sem most, sem bármikor jövőre, semmiféle ürügy alatt nem lehet helye a Temesi Districtusban levő jószágok visszaszerzésére célzó akármiféle igényeknek, lépjenek fel bár akár testületek, akár egyesek részéről; nem lehet helye még akkor sem, ha be tudnák bizonyítani, hogy ősök a török foglalások előtt valósággal birtokában voltak ama jószágoknak."

Telepesekre volt szüksége az új birtokosoknak is, ezek a telepesek azonban — hasonlóan az urbéresekhez — pénzzel, terménnyel és munkával adóztak az uradalomnak belsősegeik és a haszonbérbe adott külső földek után, de nem tekintették őket urbéreseknek és nem estek az 1848. évi urbéri váltság alá. Ilyen uradalmi telepítések voltak Lázárföld, Zsigmondfalva, Ernesztháza, Magyar Czerna, Német Czerna, Tóha, Mollvfalva, Aracs, Bikács, Lukácsfalva és Kunszöllös.

Ennek a régi világnak, mondhatni, utolsó látható jele volt sokáig Szenthuberten egy fejedelmi kastély, amelyet körülbelül harminc év előtt bontottak le. Az orléansi ház szárnűzése után a család egyik tagja, Chambord Lucien herceg V. Henrik néven trónkövetelőnek lépett föl, az osztrák-magyar határon lévő Frohsdorfban tanyázott királyi jellegű udvartartásával, Zsombolya környékén pedig kilencezer hold földet vásárolt. Halála után ez a birtok örökség útján a páрмаi hercegre szállt, akinek tizenegyedik gyermeke volt Zita magyar királyné. A páрмаi herceg állandóan torontáli virilistaként szerepelt a névjegyzékben. Körülbelül három évtized előtt parcelláztatta a birtokot egy bank, fölverve a holdak árát 950 forintra ugyanakkor, mikor Cseko-

rics gróf négyezer holdat adott el parasztnak 400 forintjával.

Ez a vidék lett aztán a magyar Kánaán, de kétségtelen, hogy nagy időbe is tellett, amíg a mocsaras, nádasos, kócsaglepte vidék buzatermő földdé változott.

A történelem csodálatosan megjárta magát. Mi minden történt azóta Lotharingiával, hogy Mária Terézia Lotharingiai Fercnc felesége lett. A Habsburg-Lotharingiai ősök ma is a nancyi székesegyházban, első temetkezési helyükön, nyugosznak s Nancy felől Elzász-Lotharingiát valamikor Beresényi Miklós fia László gróf, védte meg, amiért mint a francia hadak marsallja a „Lotharingia lovagja” (Chevalier de la Lorraine) címet kapta.

A népek aztán elkeveredtek s a német volt az erősebb faj, amely felszívta, valósággal magába olvasztotta a francia elemet. Többnyire csak a leányaikon lehetett tapasztalni a régi származást. Azonkívül sok szót átvettek a régi franciából. Wo ist mein furzett? — keresi a sváb még tén ma is a villáját. Ila pedig a gyerek oktanul sir, azt kiáltja rá, hogy was plerscht?

Fehérbőrűek voltak és kecsesek a leányaik, mint az őz. Akárhánynak olyan finom a lába, hogy megfordultak volna utánuk Páris boulevardjain is. A hajuk a hamvas-szőke keveréke olyan árnyalatu barnával, aminek nincs mása. Szemük villanása, temperamentumuk, könnyedségük az életről való felfogásban sokszor visszaütés a régi eredetre. A sváb gazdát alig lehetett felingerelni, az szinte tulzott józanon élt, dolgozott, közigazgatásban, közéletben igazságtalanságot, elnyomást nem tűrt, de ne adj Isten, hogy valaki indulatba hozza az asszonynépét, mert az egyenlő erejűvé vált az eleven veszedelemmel.

Az öreg sváb azt mondta:

— Jó magyar vagyok, de a származásomat nem felejttem el.

Nem is volt vele soha baj. A század fordul-

lőjén kezdődött a délvidéken a pángermán agitáció, de komolyabb nyomai akkor nem maradtak. Maga a svábság küszöbölte ki, az utasította vissza a szász agitátorokat, akik német pénzen szerettek volna zűrzavart teremteni. Az első marasztaló verdíktet a temesvári esküdtbíróság mondta ki egy ilyen apostolra. Hogy mi történik ma a délvidéki németesség soraiban, az nem tartozik ezekre az emlékekre.

Ha a svábnak két fia volt, az egyik otthon maradt a gazdaságban, a másik tudományos pályára lépett. Így kívánta ezt a gazdasági helyzet, mert ez a fiu csak a kiképeztetését kapta hazulról, földet már nem. Azt csak rendkívüli és ritka esetben osztották meg. Mikor Bogáros község fennállásának százéves fordulóját ünnepelte, hazajöttek a nagy napra a falu „studiert” fiai, számszerint vagy háromszázan. Valamennyien értékes, hasznos tagjai a köznek, a társadalomnak: ügyvédek, orvosok, mérnökök, bírák, papok, tanárok, tanítók. Soha senki nem hánytorgatta fel a származásukat, a magyar nemzet fiai voltak, egyforma eséllyel a karrierok útján bárkivel. Wekerlétől kezdve végig hosszú soron csak meg kell nézni, hogy a mai Magyarországon is hány németnvelvű és származásu ember visel magas egyházi és közeleti tisztséget. Német eredetű volt a legnagyobb írók egyike Tömörkény István (Steingassner), német Gárdonyi Géza (Ziegler), Herczeg (Herzog) Ferenc is német nyelven írta első novelláit.

Nem kellett ezeket erőszakolni Szeged iskoláiba, jöttek ők maguktól a természetes fejlődés és haladás jól felfogott szempontjából és a maguk érdekében. A vén sváb talán sosem tanult meg magyarul, — rejtett gőg volt-e? most ne keressük, — de épp úgy megtartotta az ősi szokást az a fiu, amelyik otthon maradt a gazdaságban.

Röser Ádám gyertyámosi földbirtokos gondolt először arra, hogy könnyűvé kell tenni a kis svábok életét Szegeden, különben nem ha-

ladnak a tanulással sem. A koszt pénz drága, akármilyen olcsónak is tetszik, — ellenben sok előnye van a konviktusoknak.

A saját községével akarta megcsináltatni az első ilyen intézetet, de jól ismerte nehezen mozduló embereit, akik tulzott józanságukban megrettentek a költségektől, esetleg attól is, hogy Szegeden elfelejtik a gyerekek a német anyanyelvet.

Bement hát a megye székhelyére Hertelendy Józsefhez, Tisza Kálmán híres főispánjához, elmondta neki, hogy a képviselőtestület az egyik legközelebbi ülésén tárgyalja az ő erre vonatkozó indítványát.

— Nagyon féltem a sorsát, arra kérném a főispán urat, legyen segítségemre.

Hertelendy arról volt híres, hogy semmit sem adott ingyen, most is szeretett volna egy csapással két legyet ütni.

— Csakhogy maga veszedelmes ellenzéki ember, kedves Röser. Mit tudom én, mit fog nevelni azokból a gyerekekből! Engedjen a negyvennyolcból.

Röser épp úgy rajongott a függetlenségi pártért, mint akkoriban minden sváb. Apponyi Albert arcképe ma is ott van sok ház falán.

Ő maga mesélte el nekem sokkal később:

— Annyit engedtem a negyvennyolcból, míg a matematika minden szabálya ellenére hatvanhét lett belőle.

Hertelendy is körömpróbákat végzett, míg egyszer elérkezettnek látta az időt, hogy szokatlanul nyájas legyen.

— Most már mondja el, kedves Röser, hogy miben lehetek szolgálatára?

— Nem akarok én semmi különöset, csak annyit, hogy küldje ki az alispán urat arra az ülésünkre, amelyiken a konviktus ügyét tárgyaljuk.

Hertelendy elmosolyodott.

— Csak menjen nyugodtan haza. Az alispánt nem ígérhetem meg, valahogy azért elintézzük mégis.

Elérkezett a nagy nap is.

— Elborulva látom, mesélte Röser, hogy a főispán megfélekezett rólunk. Azért nem adtam fel a reményt s hogy időt nyerjünk, hozzászóltam az első tárgyhöz. Egy kis fás színépítéséről volt a szó, mindenki belátta szükségességét, én mégis annyi meggyőző érvet hoztam fel mellette, hogy az emberek nem tudtak eleget bámulni. Mit karatvol ez annyit arról, amit ők is helyeselnek! Egy órát azonban kihúztam, jöhetett a másik tárgy, bár inkább a főispán embere jött volna. Az illetőségét kellett elismerni egy Gyertyámosról elkerült polgárnak. Rendben volt ez is. Senki sem ellenezte, csak én tartottam hosszú előadást arról, milyen fontos az életben az illetőség, beszéltem, az Isten tudja miről, mikor végre kocsi áll meg a községháza előtt.

Dellimanics Imre csenei főszolgabíró lépett a terembe.

— Bocsánat, hogy zavarom az urakat, de a bíró urral van dolgom. Ha megengedik, megvárom itt az ülés végét, csak tessék folytatni.

Helyet foglalt csendben, az előjáróság felöltötte parádés arckifejezését. Egy ellenzéki-eskedő emberünk, akitől nagyon tartottam, kedvetlenül dörögte.

— Ezt is ép most hozta az ördög.

De az indítványom keresztülment vita nélkül, senkinek sem volt kedve beszélni s akkor meggratulált bennünket Dellimanics is, amiért „a kor színvonalára tudtunk emelkedni.” (Milyen büszkén feszítette mellét az én ellenzéki svábom! Kor színvonala? Das bin ich!)

— Siettem megtelefonálni az eredményt a főispánnak, rendkívül izgatottan várta már. Hát így kellett közigazgatást, meg közművelődést csinálni.

...Hol van a tavalyi hó és hol vannak azóta a szegedi sváb konviktusok!

C s e k o n i c s

Csak így írom le címnek a nevet minden hozzávaló nélkül, ezzel is jelezve, hogy az fogalmat jelent. Nem a II. József korabeli József generálist, nem az öreg Jánost, vagy a pár év előtt elhunyt Endrét, hanem együttesen és összevéve mindent, ami évszázados szorgalmat, okosságot, kellő időben alkalmazkodási képességet, főleg pedig hatalmat és vagyont jelentett.

— Nem vagyok én Csekonics! — mondotta az élet száz meg száz változatában a kispolgár, mikor öt forintot kellett volna kiadnia nem feltétlenül sürgős dologra.

— Majdnem olyan gazdag ez, mint Csekonics! — tört ki a másik, ha nagyon nagy vagyont akart jellemezni.

Nálunk nem Rotschildot emlegették, hanem Csekonicsot és Zsombolya példaképe volt a konzervatív vagyonnak, amely nem fogy el soha, csak szaporodik. Jut aztán belőle mindenkinék, közművelődésre, jótékonyásra, de schasem hívalkodó tüntetéssel, sokkal inkább óvatossággal.

Igy volt ez hosszú évtizedeken át, az egyik nemzedék átvette a másik szokását és folytatja ugyanabban a stílusban.

Torontálvármegye fogalma is egyet jelentett egy időben a Csekonics-névvel, pedig a család voltaképpen vasmegyei eredetű, Csekonics Pál 1753-ban kapott Mária Teréziától ne-

mességet. Pál a kőszegi kerület táblai ügyvédje volt, már vagyonos ember maga is. Két fia közül az Imre ága kihalt és csak Józsefé folytatódott. Ez a József 1757-ben született Kőszegen és mint annakidején sok középosztálybeli család tagja ő is a katonai pályára lépett. Fel is vitte a tábornoki rangig, de már 1783-ban, kapitány korában, memorandumot adott át József császárnak, aki cz alapon megbizta az állami lötenyésztés megszervezésével. Csekonyes alapította az állami ménesintézeteket, főleg Mezőhegyest és ami azóta lötenyésztés terén az országban történt, az mind az ő emlékéhez, kezdeményezéséhez fűződik.

1790-ben husz évre bérbe kapta a 46.000 hold területű zombolyai kincstári birtokot holdankint negyven krajcárjával, de már két év múlva örök áron megvette azt. Hogy mennyiért, arról nincs biztos adat — itt egyébként is elszámolási eset történt, amiről később lesz szó —, csak azt tudjuk, hogy mikor 1781-ben megkezdődött a kincstári birtokok eladása, Zombolya kikiáltási ára 200.404 forint volt.

Sok? Kevés? Elmondottam már az előbb, hogy ez a vidék egészen elpusztult a török megszállás idején, magyar családjai kivesztek, magyar nyelvű, szépnévű, ősi alapítású falvainak nyoma sincs. Nádasd, Nagyut, Tófő, Szecses, Hetény, Kovácsolka épp olyan történelmi ábrándok immár, mint ahogynincs leszarmazottja a Száti Balázs, a Rábé, a peterdi Pethő birtokos familiáknak.

Zombolvának is Csombolv volt az eredeti neve, birtoka a Csombolyi (Czomboli) családnak. Ennek Mihály nevű tagja 1520-ban homo regiusként szerepel egy birtokbaiktatásnál. Az 1717. évi kincstári összeírásból hiányzik Zombolya neve. Szerepel az 1723—25. évi, gróf Mercy-fél térképen, de csak lakatlan helyként. Néptelen puszta az 1761. évi katonai térképen is. Csak hat évvel később telepít ide a kincstár negyven lotharingiai családot s elnevezi Hatzfeld tábornok nevére. (Lehetett an-

nak aztán akármi a neve, a svábok ma is Hatzfeldnek hívják.)

Hogy mi volt annakidején ez a vidék, azt a mai ember el sem tudja képzelni Torontál számos más helyével együtt. Valóságos mocsártenger, ahol zavartalanul él a szárnyasvad és szaporítja a fajtáját újabb milliókkal. A nyírségi lápokon sem volt annyi kócsag, mint itt, ahol állandóan vadásztak rájuk még a múlt század második felében is. Épp akkor fogytak el, amikor asszonynépek drága divatja lett a tolluk.

Ez a mocsaras tájék megölt minden életet, amit a török pusztítás meghagvott. Telepítései során például Mercy gróf biscayai spanyolokat hozott Nagybecskerekre, de ezek annyira érzékenyek voltak, hogy mind belepusztultak a mocsaras kigőzölgésekbe. Pedig Becskerek volt körülbelül legegészségesebb helye ennek a gyilkos sártengervidékek. Természetes, hogy a kincstár igyekezett szabadulni a hasznot nem hozó területeitől s olyan áron adta el a végeláthatatlan birodalmakat, amilyent kínáltak értük. Még az elzárkózottságra ítelt örmények is szabadságot kaptak, már nem korlátozták őket Erzsébetvárosra és Szamosújvárra. Volt pénzük, jöttek csőstül s akkor alakult ki az új Torontál középosztálya örményekből.

A néphagyományok szerint Csekonics József négy forintjával vásárolta meg a 40.000 holdnyi területet, azonban ezt sem kellett megfizetnie. Szenvedélye volt a lótenyésztés, értett is hozzá, hatalmas szervezőereje nagyszerűen érvényesült. Egyszer aztán a takonykór kiirtotta az egész kincstári loállományt, kezdetett mindent előlről. Hiába jelentgette a nagy bajt, az állampénztár abban az időben sokkal üresebb volt, seghogy ilyen apróságokkal bibelődhetett volna. Hát szomorú az eset, nagyon leverő, de talán sor kerül egyszer erre is a többi szükséglet során. Tessék várni.

Csekonics József nem várt, nem is tudott volna. A szenvedélye sokkal erősebb volt, semhogy nyugodtan nézhetné hata'las műve összeroppanását, — megkezdte hát az újraszervezést a magából. S ahogy a többi örmény ur is hadiszállítással foglalkozott, épp úgy szállított ő is, aktiv kalona lettére, a XVIII. század végén vágómarhát egyaránt a hadseregnek és Bécs városának.

Nem tartott olyan hosszú ideig, a magyar állami ménésintézeteket reorganizálta, szebb, erősebb fajok hirdették az állomány klasszikus voltát, akkor aztán benyújtotta a számláját, följegyezve minden kiadott garast, minden értéket, amit ő szolgáltat át az államnak, anélkül, hogy az egyetlen fillérrel is hozzájárult volna.

— Nem kell pénz, hanem itt van Zsombolya. Sártenger. A nádasához hozzá se lehet jutni, a madarai ha valamitől megrettennek és felröpülnek — ámbár, hogy jut ide ember? — elhomályosítják a napot, annyian vannak. A sás megterem rajta, az igaz, de kinek kell annyi sás? Talán megegyezünk ellenszámlára...

Megegyeztek. A rengeteg terület Csekonics Józsefé lett és Bécs a markába nevetett, hogy milyen fantaszta emberek vannak még a világon. Ez is, ahelyett, hogy ragaszkodnék a becsületes készpénzhez, amihez egyszer, valahogy, akármilyen keservesen, de mégis csak hozzájut, — íme, madarakat vásárol, mocsarat, ahol lidércfény táncol oláh zsványok, osztrák fegyvercek menedékhelyén.

Hát teljék benne kedve, ha ez a mániája!

Az aztán az igazi csoda, amit itt teremtet meg törhetetlen akarattal, példátlan szívósággal, minden akadályt legyőzve, Csekonics József, majd utána fia, a jótékonyságban szinte utolérhetetlen János és az unokája, az utolsó királyi főasztalnokmester Endre. (János 1809-ben született, Endre 1846-ban.)

A generális özvegye — Jankovich Julia —

1829-ben megvette a temesvári janovai uradalmat, akkor kapta fiával együtt a zombolyai és janovai prédikátumot. A grófságot János kapta 1864-ben, tíz évvel később „erősítette meg magyar grófi méltóságában” a király. Mert a rangot még a császár adta, felségjogát pedig a király csak a koronázása után gyakorolhatja. János felesége Lipthay bárónő volt, nagyon nagy kort ért el, a kommun utáni időkben halt meg. Két gyermeke volt: Endre és egy leány, Margit, aki Károlyi István grófhoz ment feleségül, Endre felesége viszont Cziráky Konstancia grófnő.

A zombolyai uradalom tökéletességének híre messze szállt az ország határán is túl. A három Csernya, Roggendorf, Ittvarnok, Csősztelek mintabirtok, csodálatos állattenyésztéssel, népjóléti intézményekkel. Az üvegházakban januárban fáról ették a cseresznyét, cserépből a földiepret, de volt külön ananászbázis is. A községben volt a régi kastély, abban lakott az öreg grófnő, — attól körülbelül egy kilométerre, Csősztelek felé, már Endre gróf építtetett Ybl Miklóssal pompás angol-szász stílusú új kastélyt a maga és a gyermekei számára. Ez volt a Csitő.

Hogy mi lett mindebből, arra gondolni se jó. A románok elvették az egész Csekonicsbirtokot, csak ötszáz holdat hagytak meg. A mintagazdaság elpusztult, a siementhali tehénből paprikózt csináltak, rablógazdálkodás folyik az isteneknek tetsző területen, a drága gépek halomra rozsdásodnak. Keskeny-vágányú vasút szelte át az egész birtokot, — most szomszédos közlekedést bonyolít le. A Csitőt száztízholdas park övezte — most, hogy is mondiam csak? nem hasonlít a régire. Itt volt valamikor a ménes, gyakran emlegették a csikó szót, azonban a béresek nem tudtak magyarul és a csitő hangzásra keresztelték el. Ami aztán meg is maradt.

Páratlan hatalom volt Torontálban a szinté megközelíthetetlen Csekonics Endre, az ő

akarataól függött majdnem minden. Nem csupán abba szolt bele, hogy ki legyen a főispán, vagy az alispán, de a legkisebb szolgabírói állást sem lehetett betölteni az akarata nélkül. Ez az akarata néha szinte csak egyetlen szemöldökrángatásban nyilvánult meg s hasztalan szeretett volna Tallián Béla vagy Karácsonyi Jenő a — vármegye másik két dirigense — bármit, előbb Csekonics hozzájárulására volt szükség.

Néhány év előtt agyonlőtte magát Nagykindán Draxler Bruno földbirtokos, mert a szerbek elvették ötszáz holdját. Micsoda vakondturás ez a Csekonics 46.000 holdjához képest, amiben négy generáció szorgalma, igyekezte, hatalma van meg s amit máról holnapra elkönfiskáltak, hogy éhes hozzá nem értéket elégítsenek ki belőle. Hogyan lehetett ezt túlélni?

Egy gyermekkori barátom, román vezető-férfi, mondta nemrég, mikor hasonló dolgokról beszélgettünk:

— Azt hiszed, nekünk kellemes az agrárreform? Aldjátok érte a Károlyi Mihályotokat, meg a Buza Barnátokat. Ti dobtátok először a levégőbe a földosztás ötletét. Futótűz az, álmegv vizum nélkül is a batarokon.

Mikor a huszas évek elején Csekonics Endrénét temették, az új impérium nem engedte át a Sándor fiát a temetésre. Akkor a koporsó után az agg, hófehér, senki máshoz sem hasonló gyapjas fejű öreg főasztalnok a kezében vitte a Sándor fia arcképét. Hogy legalább így legyen jelen a temetésen.

Mindenki elment már, akihez emlékek fűztek. Tíz év előtt Babits József, a jogtanácsosa is meghalt, a jobbkeze, aki abszolút helyesen gondolkozott a gazdája helyett is: nincs már vármegye, magja sem a régi tisztikarnak. — hát utánament 1929-ben az eltávoztaknak Endre gróf is. Odaát, igaz, nem adnak donációkat, nincsenek oroszlanos, darus, griffes címerek, de nem is vesznek el semmit.

Elmerült írói nevek

Hogy hol kezdődött az ólommérgezésem? Természetesen a „Torontál” napilap szerkesztőségében, még a diákkorban. Szomoru őszi délutánokon az iskola helyett oda huzódtam be, magam se tudom, milyen címen. Valami ürügy mindig akadt, elhebegtem, aztán ott maradtam, faltam az újságokat, főleg a szegedieket. Viszont a kaszinóban azt mondja Herr Ödön tanár ur az apámnak.

— Vizsgáld meg egyszer alaposan a gyerek torkát, hátha komolyabb baja van! Így sokat mulaszt.

— Köszönöm, hogy szólsz, felelte az apám rosszat sejtve, csak otthon figyelmeztetett, hogy kicsavarja a nyakamat, ha újságíró akarok lenni. A pálya határozottan nem volt népszerű s hányszor éreztem azóta is gyanus tekinteteket, amiért közöm van a betűhöz! Egyetlen cikket meg lehet írni, hivalkodni is szokás vele éveken át, de ezerszámra...? Ez már baj.

Nemrég halt meg Nagy Gábor csendőrtábornok, akivel becskerekai szárnyparancsnok korában sokat érintkeztem. Érdekelte az újságírás, száz kérdése volt, mialatt rendelkezésemre bocsátotta az órsi jelentéseket.

— Szereti a foglalkozását?

— Csakis ezt szeretem.

— De hiszen maga katolikus, ha jól tudom...

— Az vagyok.

— És mégis? Csodálatos!

Nem kellett kimondania a gondolatát, meg lehetett érteni ebből is.

Egyszer aztán ott ragadtam a lapnál. Lassankint apró megbízatásokat kaptam, majd fizetést nyomtak a kezembe, ez volt az eljegyzésem a betűvel. Hogy azonban az iskolákkal se maradjak adós, arról Brájjer Lajos gondoskodott apai szigorral. A magánvizsgáimon ott drukolt a gimnázium folyosóján, érdekemben a tanári kar női hozzátartozóinak udvarolni sem ártott, — egyszóval önfeláldozó jó lélek volt.

A lapnál igen kiváló elődeim voltak, közvetlenül előttem Kabos Bertalan (az Ede bátyja), a legtökéletesebb, képzett újságíró, aki a Pester Lloyd nagyrabecsült munkatársaként halt meg. Volt három író is a régebbi évek folyamán, róluk emlékezem itt.

Jurkovics Aladár írónak készült, Budapesten csak a jogot végezte s két forintért írt francia finomságu elbeszéléseket. Márkus József, a Magyar Figaró szerkesztője istápolta az ambícióit, amíg közbe nem jött valami... valami ugyanis többnyire megroppantja a karriereket. Jurkovics barátkozást kezdett egy fiatal leánnyal, ámbar meglehet, hogy a leány kezdte a barátkozást. Az ilyesmit utólag nehéz megállapítani. Tizenhét éves, vadfekete haja, lobogó vérű leány volt, egy-folyosón laktak a főváros köröngetegében. Aladár tul-szöke, örökké pattanással teli arcu, azonkívül törékeny és kissé gyámoltalan.

Aztán megtörtént a baj s a leány anyja igénybevett minden praktikát, hogy az apa meg ne tudja a balesetet. A fiatal mama a kritikus időket vidéki rokonoknál töltötte, az apróságot kiadták dajkaságba s Aladár fizette a költségeket. Jórészt a kétforintos novel-lákból.

Dus fantáziája a legérdekesebb meséket találta ki, amikor ő maga átélte a legfurcsább regényt. Mert idővel megérkezett a második

gyerek, aztán a harmadik is, a kisasszony pedig nem ment férjhez. Az apjának fogalma sem volt róla, hogy régen előlépett nagypának, éltek tovább titkos, talán néhanapján még szépségeket is rejtő, vadul tomboló szerelműket.

Jurkovics élete egyre nehezebb lett, gyenge fizikuma már roppanóban, a füle átlátszó.

Akkor régi jó barátja, Brájer Lajos látott a megmentéséhez. Levitte Becskerekre, részint közigazgatási gyakornoknak a vármegyéhez, részint főmunkatársnak a Torontálhoz. A kétös gázsi közel járt a kétezer forinthez, ebből már lehetett segíteni a családot.

Az egészségét azonban sehogy sem tudta összeszedni, apróságokon kívül megírta a „Halálos sebek” című regényét, ezt a gyors lüktetésű irodalmi bijout, aztán romlott lefelé. A torkában volt valami baj, az roncsolta.

Brájernek arra is maradt gondja, hogy megmentse ezt a nagy tehetséget. Elküldte Arcóba, örök napsugárba. Ne csináljon semmit, csak pihenjen a virágok között, süttesse magát a nappal és gyűjtse a jövő számára az impressziókat.

Egyszer elhatározta, hogy meglepi a látogatásával. Az a boldog idő járta, amikor kedvtelésből meg lehetett tenni a kirándulást Nagybecskerekre Arcóba. De Aladár örülni fog s ez a fő.

Aztán keresi a lakását, a tengerparton, mindenütt, — nincs sehol. Ugy kopogtat rá egy kávéház ablakából maga a kurrentált jóbarát. A javithatatlan bohém, a pesti kávéházi élet megrontottja, ott ült füstbeburkoltan, szájában szivarral. Ezért ment Arcóba, ahol hamarosan örök lakosa is lett a ciprusoknak.

Törös (Marusán) Tivadar a teljes ellentéte volt. Alacsony, köpcös, sánta, örményfajának minden tulajdonságával ellátva. Már neves fővárosi író volt, amikor beállt 1892-ben becskerei újságírónak s ott egyszerre belecsöppent a legjobb társaságokba. Sok volt a vár-

megvében az örmény, belekapaszkodott mindenki-
be.

Bakó Farkas halála után Rónay Jenő fő-
ispán kinevezte a vármegye főlevéltárnokának
azzal a föltétellel, hogy két év alatt megszerzi
a levéltárosi diplomát.

Volt valami diabolikus a tekintetében, va-
kító foggal teli szájának a vigyorgásában, az
emberekkel való bánásmódjában. A szerkesz-
tőségben lakott, ott rémültem meg tőle első
ízben. Az egyik tanárom kéziratot küldött ve-
lem a laphoz, reggel 8—9 közt kopogtam az
ajtón.

— Bujj be! — dörögte egy ágyuhang.

Én bebújtam és nyomban elordítottam ma-
gam. Teljes meztelenszen bozontos medve állt
a mosdó előtt és fröcskölte magára a vizet.
Nem tűzök, medve volt a külseje, talpig sző-
rös. Ledohitam az írást és rohantam kifelé. A
látvány olyan hatással volt rám, hogy csak egy
óra múlva tudtam visszatérni az iskolába.
Addig sétáltam az utcákon, borzongtam. Át-
kos megnemértés! Mindenkor elfogult tanárain
csodálatos pedagógiai rövidlátásból ezt csa-
vargásnak minősítették.

Erőszakos, kiméletlen, önző ember volt Tő-
rös, aki a leggyöngédebb finomságu írásokkal
jelentkezett a nyilvánosság előtt.

Magyarázzam-e, hogy a kétévi vizsgatermi-
nust nem tartotta meg? Mit törődött ő a vizsgá-
val, amihez — főreált végezvén — előbb a la-
tin különbözetit kellett volna letennie. De ta-
lán kap újabb haladékot, ha itt is közbe nem
jön valami.

Egyszer együtt utazott Budapestre az egyik
Gyertyánffyval, úgy emlékszem: Andorral, a
gyéri földbirtokossal. (Akiről Lauka Gusztáv
emlegette, hogy szomszédok. „Tudniillik mind
a kettőnknek Gyéren — gyéren — van birto-
kunk.”) Hosszu volt az út, eltartott este hét-
től másnap reggel félnyolcig. Biztosították
maguknak a külön kupét, aztán kényelembe

helyezkedve, inguijban végignyultak az ülésen, hogy majd alszanak.

A nyugati pályaudvaron reggel elbucsuztak egymástól, ment mindegyik a maga dolgára.

A kávéházban Törös valami szokatlant érez a kabátja zsebében. Odanyul, hát egy tárcsa a Gyertyánffyak címerével, belül kétezer forint tartalommal. Nyomban megértette, hogy a jegyvizsgálat után az álmos Gyertyánffy összecserélte a kabátokat s a tárcát az övében helyezte el. Törös nem jött zavarba, tudta, hol szállt meg az utitársa, elküldte neki a tárcát. De csak azt, a pénzt nem. Azt se tulajdonította el, csak kölcsönbe vette, helyettesítette egy kétezerforintos váltóval.

Természetes, hogy ezek után nem lehetett maradása Torontálban. Visszament budapesti írónak, a képes Budapest szerkesztőségében kapott alkalmazást. Nem is élt sokáig, de elég jól élt, közös háztartásban a Hungária-szálló szakácsnőjével. Röviddel halála előtt írta meg egyik legszebb dolgát, finom mesét egy nap-sugár-gyöngédségű kisasszonyról. Vajjon ki inspirálta szegény lelkét!

Az irodalom egyik legérdekesebb alakja Gáspár Imre, aki szintén írta a Torontált jóideig. Aki átnézi azokat a számokat, talál egyszerre bennük magas nivóju vezércikket, novellát, verset, karcolatot, irodalmi essayt és sok-sok olyasmit, amit ma színek, megírott ujdonságnak-minek mondanak. Írta pedig Gáspár Imre mindezt egyfolytában, napról-napra fáradhatatlanul, de szinte olvashatatlan betűkkel.

Valamikor együtt indult el Reviczkyvel, Budnyánszkyval, alispáni házban ringott a bölcsője s a Byron-i külsejű ifju mégis az irodalomhoz huzott. A hetvenes és a nyolcvanas évek egyik legfinomabb lírikusa seholsem találja a helyét. Fővárosi nagy redakciók tagja, aztán örökölt egy kis pénzt és leszalad lapot alapítani Debrecenbe. Mániája volt ez, vagy ötször örökölt s mindenét a debreceni

lapalapításokba ölte. Akkoriban mégse sikerült a terve, a civisek nehezen vették még be a betűt. Valamiért el akart bujni az emberek elől, azért került Nagybecskerekre. Örökösen pénz nélkül megalapította egyéni valutáját, apró cédulákat, amik egy-két forintos kölcsönöknek szolgáltak fedezetül. Ezekkel tele volt a város és az öreg Stagelschmidtet tartotta a gazdagság fogalmának. Azért nem állította háttérbe a Csekonicsokat sem. De ez a név már a legendák legmagasabb fokát jelentette.

Azonkívül, hogy a Torontált maga írta, innen látta el kéziratok tömegével Dolinay Gyula Hasznos Mulattatóját is. Leküldték neki a következő számok képeinek levonatát s azokhoz írt finom verseket. Néha csak 20—24 négyzetcentiméter hely szolgált a klisében erre a célra, azért a vers szép volt. Ha több pénzre volt szüksége, képes volt együltében tíz-tizenkét órát dolgozni. Klasszikus irodalmi tanulmányok, (főleg Reviczkyről, beleszöve a vele való levelezését), aztán kis regények születtek meg így napok alatt s nyomban küldte az érték járó honoráriumot Kacsvinszky Lajos, a Magyar Szemle magyarul nem tudó gazdája. Ezt a szépirodalmi hetilapot igazságtalanul híresztelték el klerikálisnak. Onnan indult el útjára sok magyar érték s a szerkesztője Kaposi József volt, akiből püspök is lehetett volna, ha megmarad papnak. Így csak a legtökéletesebb magyar Danteistaként marad fenn az emléke.

Amikor aztán pénzhez jutott Gáspár Imre, mindenkinek jutott belőle... egy napig. Utána újból nekiült s megírt vagy félkilónyi kéziratot.

Nem ivott, nem kártyázott, nem szerette a nőket. — azokat éppenséggel kerülte —, mégis szegény maradt mindig.

A pumpolásban páratlan leleményt tudott kifejteni. Egyszer — minden ötletből kifogyva — a lutheránus hitről áttért a katolikusra

és ezt a körülményt nagynivóju levelekben tudatta az összes főpapokkal. Mindenütt megértették.

1910 nyarán (VIII. 19.) halt meg, elűtötte Budapesten a villamos. Olyan rövidlátó volt, hogy szinte érte az orra a papírt írásközben. Hetekig feküdt törött tagokkal a Rókus-kórházban, még onnan is kölcsöntkérő leveleket írva. Abban az évben ő nyerte meg a Petőfi Társaság Vigyázó-díját a „Nincs” című dalciklussal. Ha jól emlékszem, már nem kapta kézhez a pénzt, az csak a ravatalára érkezett meg.

A Mangold-cég felszámol

Ez egészen friss dolog, most történt a negyedik évtized derekán, csak a gyökérszálai nyulnak nagyon messzire vissza. Az este még derűs megbékéléssel aludtam el, megsimogattam a homlokomat, hogy az ujjaim migrénstiftjeivel elhessegessek onnan nyomasztó lidérceket s így sikerült „hazamennem.” A temetőben jártam s most a nagyutca felé igyekszem a nyári rekkenőben, kedves sirjaimon az alkonyatot sem tudtam bevárni, annyira izgatótt a Mangold-könyvkereskedés kirakata, maga a mélyen benyuló büs bolt, amelynek örökhomályos területe jelentette valamikor a legsugárzóbban felcsillanó lelkeséget...

Aztán csak vissza kellett térnem a jelenbe, mert számtalan mozgás, emberi okvetetlenkedés figyelmeztet az újsághírré, hogy a „Mangold-cég felszámol.”

Hogy nem lesz többé Mangold-cég, az különösen terheli a veszteséglistámat, ahol romok terpeszkednek kelettől nyugatig, viszont keresztben épp úgy és elhamvadt máglyarakások jelentik a gyerekkort minden fantasztikus könnyelműségével, hajszálfinom érzésvilágával, soha tisztára nem magyarázható problémáival. Az első könyv, ami az enyém, ebből a boltból került ki. S mikor keresem a betűnyomait, batásait az egész életemben, itt találom meg az ősforrást, ahol praetium affectionissal öltöztetek bíborba-bérsonyba sok mindent, ami mellett más érzék nélkül halad el.

Fel tudom ma is sorolni cimekkel, nevekkal, tartalommal egymásután, mit láttam akkor, mi ment a szívemre, mert szegény voltam hozzá, hogy megvehessem. Az ákácok viharzó illat-tengere sem ölel körül annyi mélységgel, mint ahogy bennem rezeg a nyomdafesték szaga egy folyóiratból, vagy pazarul kiállított könyvből, tegnap került ki a nyomdából, mára már megérkezett hozzánk, ott van a pulton, kacérkodik, ingerel, szent a szememben minden betűje s ahogy föléje hajlok, megbukik a fejem, mintha rövidlátó volnék, pedig csak a friss illatát akartam magamba szívni. Mint ünnepi misén Sanctus-kor a tönjénfüstöt.

Öreg Mangold Herman hatalmas alakja, sűrű koromfekete szakállal borított arca, fellette a cvikker, milyen bámulatos nyugalommal veszi tudomásul az új könyveket, mikor az én szívem majd kitöri a bordarabicot, annyira dobol! Most már bevallom, titokban mindig meggyanusítottam, hogy nem érdeklik tulságosan a könyvek. Az üzleti részben kasszinózó helyiség is volt s Mangold urat a világ legkülönfélébb témáiról többet hallottam csevegni, mint könyvekről. Ha nagyon elmélyedt valaminek a fejtegetésében, orra nyergéből kiakasztotta a cvikkert, azt a zsinóron forgatta tovább, úgy terjesztette elő megjegyzéseit, rövidlátó tekintetét a plafonra irányítva. A könyv az éjszakáinak csendjét osztotta meg, távol hétköznapi profánságoktól, nagy és szent megértő magányban. Ellenben, ha az ajtóban állt, szüksége volt szemüvegre, mert erre szeretett elhaladni az asszony-nép irgalmatlan miderpáncélokba szorítva, valamikor turnürrel, hosszú szoknyáikat a jobb kezükkel hátul felfogták s ha két ujjnyi látszott ki a bokáikból, fejcsóválva szállt utánuk a megróvás bizonyos női kacérkodás túltengéséről. Nem is azt mondták, hogy kacér, hanem: kokett. Ez volt a kor hol erkölcsös, hol profán örömet jelentő kifejezése, a mai flört előiskolája, (ámbar hol van már a Mától a

flört!) kokettálásnak hívták és ehhez hozzátartozott a kacsintás, aminek az alpáriasságát még emlékeimben sem tudja senki és semmi megszépíteni.

Bécsből érkezett, a császárváros akkor élte fénykorát, asszonyai és lányai nagyjában egy árnyalattal sem voltak mások, mint a többi világváros női, csupán az ugynevezett ugratásban vezettek, könnyed hangon, kacagva csevegtek súlyos életteni kérdésekről, problémákról, viszont szerették három lépésnyi távolságban (drei Schritt von Leib) az elképzelésekben tultengő, tapasztalatlan gavallért. Azért mégis kacsintottak rá. Három lépésről. Vagy tulfütöttségből belecsiptek a férfiak karjába. Ez is bécsi tempó volt, alighanem a fiakkeroshálakon terjedt el, de ismertem egészen rendes uriembert, nők nagy hódolóját, aki a veszély közeledtekor megmondta őszinte borzongással:

— Nagysád, (a nagyságos asszonyom kifejezést még nem ásta ki az ismeretlenségből az a titokzatos valaki, aki ott is hagyhatta volna), szépen kérem, ne csipjen meg, mert nem állok jól magamért, hogy nem ütöm le a körmet.

— Micsoda bestia lesz ebből asszonykorában! — meregették a gavallérok a szemüket, ekkora női temperamentumot tapasztalva.

Epp úgy nem értettek hozzá, mint sok más-hoz. Azok a temperamentumok csak valami kiélési formát kerestek ebben a stílusban, ellenben szőke, vértelen Grätchen-ek sokszor a Mária-oltár előtt mély áhitatba mélyedve sugták meg a randevu helyét.

Az ugrató tipushoz tartozott Zseni kisaszszony is, hamvasszőke volt és bécsi, működési helye a Gusztli cukrászdája, ahol a Málcsi-rokon, vénlányos lelke mélyén állandó meghotránkozás himbait virágoztatva, mondott súlyosan elítélő véleményt bizonyos teremtményekről. De a cukrászda feljebb volt a sorcn, viszont előbbre Kokits A. F. oroszlanva-

a széthullásnak indult foszló lapokat, kicsit nehéz a szkenerem alá helyezni

dász külsejű ur divatáruüzletében szoborteltségű felesége szórta a cvikkeren át a fölény és a hamar-megbotránkozás villámain a könyvművek, a magukról megfélelmezők felé.

A kor izlése határozottan a telt idomokat kedvelte s mivel a végtelen hosszú zsinórokkal súlyosbított mider kormányprogramhoz hasonlított, amelynek kereteit tartalommal kell kitölteni. — akitől a természet megtagadta a tartalmat, az a felső dombrészeket törülközővel, vagy összegöngyölt harisnyákkal töltötte ki.

Szegény Kokitsné, hitte volna akkor róla valaki, hogy sok-sok év után egy szegedi bárátnő kegyelemkenyerén végzi az életét? Éveken át nem mozdult ki a lakásból, a haja dussága megmaradt abban a hamvas-szőke tömegben is, csak a szemüveg erősségi foka növekedett egyre jobban s a szára devalválódott dróttá. A jóbarátnő még eltemette, aztán hamarosan maga is bevonult abba a házba, ahonnan „városi szegény” címmel kísérték a temetőbe. Pedig ennek a városi szegénynek az apiát valamikor az egész világ minden részén ismerték a svájcival vetekedő zsebóráiról.

Mikor ebben a Mangold-üzletben a Gvurkovics lányok pihekönnyű törtétiáinak nansugarát szívtam magamba a fejedelmi kiállítás első kiadásból, hogyan is gondoltam volna rá, hogy a szomszédságokból kerekedik majd ki az igazi regény. Egy részüket talán suhanóban érinti valamely nekrológ, míg a java elraktározódik emlékezetekben, suttogva terjed addig, amíg elnémulnak az aítak, megcsöknyösödik a memória, hogy vagy ne akáron lépést sem haladni előre, vagy megszépítve lásson mindent, a természet törvényeivel ellentétben csak az illúzió illatát őrizve meg, nem a korhadó töviseket.

Maga a könyvesbolt sem nélkülözte a regényalakokat élőkön Duke László törvénytörő tanácselnökből aki az időt felváltan

megkapta a kuriai birói címet, más városhoz hozzászokni már nem tudott és ezért nem mozdult helyből.

Pápaszemés, görnyedt alakja a maga rideg-ségében úgy él az emlékemben, mint a gyermekijesztő. Sokdioptriás szemüvege mögött mintha örökös dühben villogott volna a szeme. Centiméterre kiszámított lépésekkel járt, hátul összefogott kétkezében a sodort esernyő, a köszöntéseket csak immel-ámmal, dörögve fogadta s azt hiszem, hogy soha nem szeretett senkit. Van-e az ilyen ember életében gyöngédség, csak elérkezik ahhoz, amivé lesz, vagy ilyen volt fiatalkorában is? Én mindig öregnek ismertem s tárgyalásai során, mikor a kérdések szuronyait szegezte a vádlottnak, épp úgy végighorsódzott a hátam a szálkás hangjától, mint annak az előtte álló szerencsétlennek, aki hervadt kézlegyintéssel fedezte fel, hogy itt nincs sok remélni valója.

Szabad idejében vagy a Messnik-féle ékszerüzletben ült, vagy a Mangold-könyvkereskedésben. Mindenkit megszólt, fanvarul és cinikusan, olyan hangon, amelyre csak végtelen nagy magabizásában velt jüst szerezhetni, így bánt az agglegényi asztaltársaságával is, de nekem csak a mozdulata fájt, ahogy a könyveket fitymálva vette a kezébe, megkritizálta, mielőtt még fogalma lett volna a tartalmukról s annyi fölényes megvetéssel végezte a lapozást, nem is végezte, hanem verdeste egymáshoz a lapokat, hogy ma sem tudok hasonlót végignézni. Ez a düh-fölény teljesen belémidegződött, nekem fájt a lenézés, ahogy a könyvvel elbánik, mintha csavargó vádlott lenne s amig bámultam, mintha hipnotizált volna, a szívem vadul kalapált. Vajon mi történik, ha odarohanok és kikapom a kezéből?

— Nem lehet könyvvel így bánni. A könyvet szeretni kell, gyengéden, mint a gyereket. Végtére fájdsalmak, örömök, egész életek rejlenek benne, a megírásában. Almatlan órisza-

kákon izzó agyak, napközi felvillanások és elhervadások, reménység és nyitva felejtett sorompó, amelyen át vadul száguld a pályára a megvadult csorda, de jöhet virágot kereső ártatlan kisleány is.

Azóta hányszor vettem ki emberek kezéből a könyvet, mikor hetyke komisszággal így bántak vele. Ha nem tehettem meg, felugrottam, elszaladtam.

— Lehet csapnivaló az a könyv, de akkor is munka és fáradtság van benne eltemetve, a szerzője pedig több, mint te, aki csak a készben piszkálgatsz, de nem csináltál életedben semmit!

Duka László fel is vágta a könyveket, de soha nem vásárolt belőlük. Öreg Mangold Herman pedig, maga az élő udvariasság és megtiszteltetés, állt a közelében mosolyogva. Csak a Samu öccse, az üzlet tulajdonképpen való irányítója, topogott kacszó lépteivel izgatottan a homályos háttérben, minden ok nélkül rendezgetni kezdett az állványvokon, a sorozatokból valamit kihuzott, uíra visszatette, mikor pedig Duka László elment folytatólagos körutjára, a pultra hanyagul odavetett ujdonságokat szedte szabályos rendbe, de előbb mintha megcirógatta volna őket.

— Bocsássatok meg, érezte az én végletekig felzaklatott szívem a néma szavát.

Csak ketten éreztük ezt, a jószágos Számi, meg én.

Mikor elsíratom a Mangold-könyvkereskedést, nem tudtam tőle elválasztani a „keserű-mandula tanácselnököt“ épp ugý, mint ahogy visszavillan a multból a cég egyetlen fiának, a korán elhalt, vézna Fricinek elkénveztetett alakja. Olyan mumiaszerű volt a mongolos vágásu vén arca, mint mélyen bennülő sárgaszemű öreg talmudistáé porlepte régi rézkarcon. Ahogy ebből a nagy távolságból visszagondolok rá, megértem, hogy a természet valami különös módon kergette előre, siessen élni, hiszen csak tizenegy évet szabott ki a

számára s addig minden arcváltozatot fel kell vennie, amiben része lehetett volna sok évtizeden át. De amíg élt, szabadon garázdálkodhatott a boltban, a legtüneményesebb noteszeket, ceruzákat, radirgumicsodákat hozta az iskolába, hogy fillérekért, cukordarabkáért elpredálja, mindent megtehetett, mert féltették, akárcsak az édesanyját, a törékeny, fázósan összegubbaszkodó torzót, aki önmagát plántálta át teljes egészében a fiába. Ő volt így is az erősebb, nem a robusztus apa.

Hogy utoljára jártam a nagyutcán, nem mertem bemenni a boltba. Csak messziről láttam, jaj, keskenyebb az ajtaja, ámbár meglehet, az évek távlata törpítette el az arányokat s minden úgy van még mindig, mint régen, esetleg a rég porrá vált Duka ur is száz éves már és még mindig dobálózik a könyvekkel. Sokszor éreztem, hogy be kell nyitnom, kezet szorítani Rubin urral, aki a hajdani hűséggel kísérte utolsó útjára az üzletet, de mondom, csak messziről néztem. Ahogy a közelébe értem, zavartan más érdeklődési tárgyat, emléket kerestem. Volt és van, óh, nagyon sok, minden talpalattnyi hely az. Nem tudom, átérzi-e valaki mindazt, ami véghezment bennem? Vagy magamfajta öregnek kell lenni, hogy együtt kalandozzon a hangulatunk, lüktessen a vérkeringésünk, hogy megértse: ez már nem az én könyvkereskedésem volt. Azt, ami a gyermekkorom könyveiből szállt a lelkembe, ugysem találhattam volna meg benne.

Klasszikusok az újságírásban

A régi idők német zsurnalizmusával is illik foglalkozni, ha már a betűk világánál tartunk. Azok a kis hetilapok igen intenzíven átmentek a népek vérkeringésébe, bizonyos tekintetben hatalmat képviseltek, kegyetlenül megírtak — vagy még kegyetlenebbül elhallgaltak — mindent, de külpolitikai fejtegetésekbe bocsátkoztak olyankor, amikor lángolt az egész város valami helyi szenzáció tüzétől.

A kiadó meg a szerkesztő egy személy volt, sőt legtöbbször a nyomdatulajdonos is.

— Nekem az ur nem tud olyan szép vezércikket, vagy verset írni, amely felérne egy jó hirdetéssel!

Ez volt az egyik vezérmotivum, ábránd egy háromforintos hirdetésért, a másik még opportunusabb. Ez ugyanis azt mondta:

— Abból, amit nem írunk meg, sosem történik baj. A veszedelmet többnyire a megírt dolgok okozzák.

Az újságokat még bélyeggel továbbította a posta, a hirdetések után pedig 33 krajcár kincstári illetéket szedtek. Ezek a 33 krajcár is fájtak, azért Jokly Lipót ur Becskerekben kilenc naponként jelentette meg az újságját, amely így bizonyos tekintetben folyóirat jelleget nyert és mentesült a bélyegilleték alól.

Az ő újságja azonban nivós lap volt, mint ahogy általában mindenki szerette a jóhumor-

ru öregét. Ő nem tartozott abba a csoportba, amelynek reprezentánsai, a szerkesztő-kiadó-nyomdászok voltak, ezek a szurtos, elhagyott külsejű bácsik, azért mégis fölényesek és teljes tudatában a hatalmuknak. Jaj volt annak a bankettrendező egyletnek, testületnek, amely nem gondoskodott róla, hogy a felköszöntők-ből jusson a sajtónak is, amely mindig „magasztos feladatokat” teljesített és a nyolcadik nagyhatalom gyanánt került a megtiszteltetés során terítékre.

Még sohasem ültem nagybatalmakkal egy asztalnál, nem ismerem az intim szokásaikat, arra azonban emlékszem, hogy a szerkesztő ur felköszöntő-válaszában megígért mindent, ő tovább halad a kijelölt uton és nem vág semmit zsebre.

Az utolsó kijelentés kínos feltűnést keltett, az emberek nem mertek egymásra nézni. Majd asztalbontás után a szerkesztő ur kiment a konyhába és így adta fel a szót.

— Egy-két falatot vinnék mutatóba a gyerekeknek, majd lehuznak, hogy mit hoztam. Hát ne irigykedjenek.

A vendéglős előszedett egy kosarat, azt megtöltötte minden földi jóval, hideg hús-szeletekkel épp úgy, mint koppasztott csirkékkel és féltortákkal. De huzódtak meg ott szardiniás dobozok is, gyönyörködve élvezvén a szerkesztő ur szózatát.

— De gyönyörűek azok a körték ott a polcon!

A körtékből ugyan semmit sem látott a bankett, de látott a szerkesztő ur, aki nagyon szerette Cliquot özvegvét, jöllehet Aubertin urat sem vetette meg, pláne, ha a szekszárdi kis vörös társalgott vele.

Igy vitte haza az emléket a gyerekeknek, akik felfofoztattak, ha szemet vetettek az ételre. De a legközelebbi számban meg volt írva, hogy a bankett nagyszerűen sikerült és Engelsmann ur szervírozó művészete felülmúl minden európai fogalmat. Tíz sor zengte a di-

csőségét, de ne legyünk méltánytalanok, valljuk be, hogy maga az egész ügy, ami létrehozta a lakomát, szintén kapott öt sort.

Amugy végnélküli polémia foglalták el a hasábokat, mindig veszekedett valaki valakivel s a választ föltétlenül az „audiatur et altera pars” mondat vezette be.

Nem úgy van ám az, ahogy hebehurgván elképzelni méltóztatnak! Az újságírás nemet ágát klasszikus műveltségű emberek gyakorolták, azok a vezércikk végéről Isten minden kincséért el nem hagyták volna a Vederemo-t. Ugy hangzott ez a jámbor svábok fülében, mint a földönjáró istenek korában a Quos ego...

— Ter hat im ksagt! — mondták elégedetten a Woschingok és büszkék voltak szerkesztőjükre, mert az rettenthetetlen egy Kerl, azaz nem lehet olyan könnyen elbánni.

— Feterémó! Krucifix, wie tef talentvoll ist!

Egész bizonyos, hogy valami nagy káromkodásnak tartották, de legalább is erőnek, amely fölényesen uszik a gyengeségek habján.

Hát még amikor jól oda akartak valakinek mondani s kifigurázták a „kupaktanácsot,” kézzelfogható tárgyilagossággal tárva fel az eseményeket. Kritikai megjegyzést nem fűztek hozzá, oh, sokkal finomabban komprimálták azt a végén két szóval:

— „Sapientli sat...”

A Thirjungok, meg a Preitigamok csak most estek ámulatba.

— Isz tesz net viel?

Hát jól van, mondja, hogy szemtelen, de mégis, ilyen erősen odavágnál... A gunyból is megárt a sok.

Szerkesztőnk azonban haladt tovább a maga egyenes útján, minden levelezését a szerkesztői üzenetek rovatában intézte el, ott tudósította verseci rokonait, hogy mikor tesz disznóölés, hogy beteg a felesége, vagy utrakél az anyósa s onnan őrzöm emlékeimben ezt a két szót is: „Koffer angekommen.” Azt hiszem, a

pancsovai atyafiak ennek az üzenetnek örültek akkor a legjobban, akár mást se közölt volna az ujság.

Ezekben a lapokban jelentek meg a legviharosabb nyílttéri közlemények, felkavarva, — kétségtelenül valamely közüggyel kapcsolatban, — a nyilatkozók teljes családfáját, felmenőleg apai és anyai ágon egyaránt. Ugyancsak itt adtak át mindig valakit a közmegvételnek s ha egyszer családtörténeti művet akartok szerkeszteni, semmi esetre se hagyjátok ki forrásaitok közül a megfelelő lapok nyílttereit.

Am haladjunk tovább a klasszikus műveltség mezején. Utcakövezések, vagy világításkövetelmények megbeszélése nem mulhatott el ama tüske nélkül, amely bizonyosra veszi, hogy a hatóságok a kérdést kitölték „ad graecas calendas.” Ezt lehetetlen volt kihagyni, mert ha késett, a Wingron család meginterpellálta a szerkesztőt.

— Schreiben sie schon etwas von graecas Kalentasz.

Igyekszem összegyűjteni mindent, ami akkoriban hozzátartozott a klasszikus műveltséghez. A „Kriegsjahre zählen doppelt” ugyan nem volt latin idézet, de tekintettel arra, hogy klasszikus-számba megy a német is, hát elcsuszott. Ha pedig itt tartunk, ki lehet-e hagyni a „Wie der Schelm”-et? Nem lehet kihagyni, igen alkalmas volt a szűrésre. A „clara pecta boni amici” helyeslő fejbőlintással találkozott, akárcsak a „viribus unitis,” ha a dalárda az ovodaegyesülettel „karöltve,” esetleg „vállvetve” rendezett majálist. Mindig féltettem az ilyen akciókat, hiszen aki karöltve jár, az gátolva van a szabad mozgásában! (Igy tartották azt a nős emberek is.) Azt meg éppenséggel nem ajánlottam volna, hogy valaki nekem vesse a vállát. Pláne egy dalárda. Mikor a városi iktató megverte a bírósági becsűst és a bíróság előtt kibékültek, a Vederemo változata gyanánt szerepelt —

pihenő közökben — a fiat justitia, de mindent, mindent leverte mint rettenetes gőzhenger, amelynek lehetetlen ellentállni, a „videant consules.“ Mert ez megint misztikum volt, titokzatos és rejtélyes. Nem is tudom, hogyan lehettem újságíró anélkül, hogy elsajátítsam ezt a sok tudományt.

Ha megjelent a lapban a videant consules, elhalkult a szó.

— Mi történik most? Le kell a polgármesternek mondania?

Aggódó tekintetek kísérték Krsztics Jócó bácsi tekintélyes, kimért lépéseit, lesték a kedélyállapotát. Akik valamikor átkínlódtak néhány gimnáziumot és konyitottak még a latinhoz, lázas izgatottságukban már látták felvonulni a konzulokat.

— A főkapitány ott volt-e ma a törzsasztalnál? Nem látszott megijedtnék?

A konzulok-okozta izgalom tartott az egész héten át, hogy aztán átadja a helyét valami másnak. Mondjuk, a sapienti sat-nak.

Voltak azért másfajta német lapok is a Bánáiban, de ezeket pángermánok szerkesztették izzó erővel, gyűlölettel, példájaként minden propagandának és újságcsinálásnak. Korn Artur kénytelen volt kiszökni az országból, olyan izgatást vitt véghez vederemók nélkül s annyira megszorodtak a marasztaló ítéletei.

Mi, becskerekiek, összekötött kézzel türtünk minden csipkelődést. Jokly bácsi lapját három leánya írta, már pedig hölgyekkel szemben udvariasaknak kellett maradnunk. Ugy is az övék lett volna az utolsó szó.

A P a l i g r ó f

Ne feledkezzünk meg az ősbóhémről, Szapáry Pál grófról, akit ugyan világeletemben senki sem nevezett Pálnak, csak Palinak. Nem volt még a földkereken ember, aki szeretetreméltóságban fölébe került volna, de valljuk be, hogy könnyelműségben sem. Amíg neki volt, jutott másnak is, mindenkinek s végtére, ha nem is igen hagyott hátra kincseket, hagyott egy fogalmat, amit ismer országok apraja, nagyja, minden rendű és rangú társadalma: a Palit. A szeretetreméltó, könnyelmű alakot, aki mindenét oda adja, aki beugrik ravaszságoknak, rosszhiszeműségeknek, akinek akkor is szórakozás az élet, ha tisztán látja, hányan akarnak belőle élni, — ő róla nevezik Palinak.

Gazdag volt s valamelyes beosztással ugy élhetett volna, hogy mindenre jusson, reprezentáló és sokat szereplő élete nélkülözést ne szenvedjen, — ezt az életet azonban nem neki találták ki. Már mint a beosztást, a gondolkodást a holnapról is.

— Szociálisabb érzésű főúr alig van nálánál, mondogatták jóval a háborus évek előtt, amikor már lüktetőbb agrármozgalmakat lehetett észlelni s egyre jobban nőtt a földéhség.

Valóban, Szapáry Pálnak Torontálban, a Dunántul is volt csinos birtoka, sokat örökölt közben s olyankor mindig a szegény népre gondolt. Parcellázott. Talán csak Karácsonyi Jenő tudott vele ezen a téren versenyezni. Annak is váltókkal, adóssággal teli életében a

felvillanyozó, utolsó remédiomot jelentő szó, vagyis fogalom, a parcellázás volt.

Attasé korában Szentpétervárott bálazott Szapáry, nyakig érő hóban élt a világ, a templomok keresztjei vakítóan csillogtak a látogatóba érkezett napsugárban s csak főhercegnők, nagy dámák meztelen nyaka, dekoltált keble volt fehérebb, szikrázóbb, vakítóbb, mámorítóbb. A cári idők úgy tenyésztették ki a pompát és a könnyelműséget, mintha nem is volna más világ az övékén kívül. Diplomáciai küldetésbe pedig kellemes megjelenésű mágásokat küldtek, akik rá sem értek, hogy hivatalos dolgokkal is foglalkozzanak.

— Ha rajtam állana, mondta a veszedelmes nyelvű Lipcsey Ádám, én Polonyi Gézát küldeném Szentpétervárra nagykövetnek. Biztos vagyok benne, hogy féléven belül szállítanánk nekünk a legfontosabb diplomáciai titkokkal együtt a cárt is.

Szapáry Pál azonban csak a szépasszonyokkal foglalkozott a bálakon.

— Istenem, sóhajtott valamelyikük, a Rivierán most tavasz van, szabadban nyílik az ibolya, a pármái szekfű, micsoda satnyaságok ehhez képest a mi üvegházi virágjaink.

Amennyire a vasuti tudomány, meg a gyorsaság képes rá, kellő pillanatban megérkezett Monte Carlóból egy vagon virág. Ki volt a kocsi bélelve ibolyával, orchideával, azaleával, amit csak el tud képzelni csillogó női szem, megérezhet finoman vibráló, sejtelmes titkokról álmodozó metszett orrocska, vagy megvonagló női száj, mikor a két sarkán csigába omlik s eltorzul a gyönyörűségtől, amelynek fájdalom a nagyobb fele, úgy olvad kéjbe.

— Hercegnő, tudom, hogy a kötelezettségei ide kényszerítik, most nem mozdulhat, — elhozattam hát helybe a Rivierát.

Semmi póz, semmi erőltettség nem volt benne, szép sem lehet az ilvesmi, ha nincs így. A Pali volt, aki szeret örömet adni másnak, mindig rajong, lelkesedik és önzetlen.

Semminek sincs célja, vagy oka, lehetőleg ne járjunk a földön, ahol sár van, hanem lebegjünk az emberiség fölött, elérhetetlen magasságban s akit magunkkal viszünk, az váljék istennővé, akár hercegasszony, törékeny nádszál, akár Gyála mezei virága, eleven, vérbő, de fejlődésképes és tud röpködni.

Hát érdemes másképpen is élni? Dehogy érdemes, csak ez az igazi. Királyfiak, akik eldobják a koronát egy női szempárért, le a ceremóniával, a feszesség nyűgével, neki a világnak, akármilyen rövid ideig tartson is a farsang, — nektek van igazatok. Hogy lelkesednék értetek a szegény Szapáry Pali!

Szó sincs róla, vannak aztán kellemetlen apróságok is, amik folyton defektussal fenyegetnek, a parcellázások egyszer véget érnek s annyi apróbb-nagyobb váltoja kering az embernek, hogy a leghíresebb film-star sem adhat több autogramot. De mit bánta ő ezt! Pénznek mindig kell lenni, aki pedig nagy tételekben költi, az meg is tudja szerezni. Mellesleg, hogy mibe kerül. Mert megvan ennek is a furcsa természete. Rongyos egy-két ezer koronán akárhányszor megbícsaklott sok komoly törekvés, de a százezrek rendelkezésre állottak.

A mosoly sohasem fogyott el az ajkáról, ott honolt maga az élet, tekintetében az élniakará. A frakk néha heteken keresztül nem maradt le róla, voltaképpen ostobaság másféle ruhadarab, nem is lehet szép, csak a libbenő fecskeszárny, amely csinos nyulánk alakját, soha nem vénülő báját öleli körül s melynek az eleje Párisban mosott plasztikonban végződik. Az is olyan, mint a fecske melle s fecske az egész ember, szeretetreméltóan suhanó, csicsergő, gondtalan.

— Palikám, jó volna már egy kis tánc, sóhajtott néha valamelyik szép asszony, vagy leány, akik azért nem fáradnak ki soha, mert nem viselik az élet terhét.

Félórába sem teltt, már táncoltak. Ha ál-

mire beszkenelem a kiválasztott oldalakat, fűzéseire foszlik ez a páratlan érték, mert 1937 azért, már elég régen volt. De nem történelmi időben értelmezve.

lomot felforgatással fenyegető összeesküvést kell leleplezni, azt sem intézi el a világ leg-tökéletesebb rendőrsége gyorsabban, mint amilyen hamar előkerült a cigány, a pazar büffé, a legjobb táncos gárda, szépasszony-sereg. Repültek a kocsik — akkor még ritkábban az autók — mulatni kell, nem lehet késedelem.

A bátyja, a volt fiumei kormányzó, fogá-hoz vert minden garast, míg elfogytak a garasai, de talán a fogai is. Azonban a bőséges időkben Pali nem is fordult hozzá pénzért, Isten tudja, honnan szerezte, de úgy tudta „igényelni,” nem is kérni, hogy a legmegátalkodottabb pénzügynököt is leszedte a lábáról.

— Mit csináljak? Muszáj neki megadni, nyő-szörögtek a végén.

A gyönyörű gyálai birtokot Szeged akarta megvenni, amikor annak idején, még Lichtenegger előtt, az eladása esedékessé vált. De hát egy város hosszadalmas az ilyesmiben, ott közgyűléseken okoskodnak sokat —, ki tudja azt kívárni? Add uram Isten, de mingyárt —, ez volt a jelszó, habár veszteséggel is.

A szépen, uriasan prédálók és tönkremenők a fejedelmüket vesztették el benne; amikor trónok omolnak a semmiségbe, neki sincs méltó utóda. Micsoda tehetségtelen kezdők azok a mai mágna-síffjak, akik botrányokkal hívják fel magukra a figyelmet! De aki ismerte és szerette a szikrázó elméjű Szapáry Pált, az sosem felejtheti el vékony, finom alakját, amely valósággal az igénytelenség volt maga. Egyszer, régen, a szegedi mezőgazdasági kiállítás zsivajában birkóztam a piaristákkal az érettségi körül. Valamelyik napon azt mondja Békefi Antal, a régi Napló ujságírónevelő szerkesztője:

— Nézzen be estére hozzánk, most megsza-porodott a dolgunk, azián magára is ráfér a tanulás!

Természetes, hogy a világtörténelem helyett az aktuális tetszett jobban, a piaristák ugyan várhattak rám.

Egy este nagy a láz.

— Tele van gróffal a város, lelkenedezik Békefi, kutassa ki, mit akarnak itt.

Elindulok. Hová lehet másfelé, mint az akkori új Kassba, ahol a terraszon vacsorázott vagy ötszáz ember. Egy nagy asztal körül élénk pezsgőzés, felfedezem a kis Csekonicsot köztük, — nó, itt vannak a grófok! Vékony fiatalember áll az asztaltól lépésnyire, titkár, vagy ilyesmi, bemutatkozom.

— Kedves jó uram, legyen szives, mondja be az urak nevét a Szegedi Naplónak. Igaz, hogy csupa gróf?

— Van köztük herceg is.

— Mit csinálnak itt?

— Pszt, nagy dolog. Meg akarják buktatni a kormányt. De ülünk félre.

Bediktálta fél Magyarországot, elmondta az egész összeesküvést, csak úgy hízott a lelkem a szenzációtól. Ahogy mondja a neveket, odaér:

— Szapáry Pali gróf...

— Nó ezt mutassa meg, hogy melyik, anynyit hallottam már a szeretetreméltó stiklijeiről.

— Szolgálatára, felelte mosolyogva, előtte ül.

S kacagott hozzá, buzgón sziva cigarettáját a garasos faszipkából. Mindig csak abból.

Persze, mentegetőzés, de az ő részéről is.

— Nincs itt összeesküvés, bocsásson meg, csak tréfáltam. Az OMGE jött le testületileg a kiállításra. Az orosz trónörököszt hagyja ki, az nincs itt. Ne haragudjon a tréféért...

Pájó és a nemzetiségi kérdés

I.

Pájó valamikor granicsár katona volt, legfeljebb altiszt, de az sem valószínű, hogy csak csillagatlan közlegény. Azért ez nem akadályozta meg abban, hogy ne emlegesse szakadatlanul a tiszti kardbojtot, amit viselnie egyszer szerencséje volt s amit fölényes könyedséggel eldobott magától, mikor bizonyos, — nem részletezhető — lelki konfliktusa támadt.

A kardbojt emlegetése a szerb tájakon történt, már alkonyatkor kezdődött és hajnal felé ért véget. Ebben a fertályban kitűnően megszervezett kocsmák támogatták a liter-aturát, tambura-banda játszott pajzán dalokat bizonyos Sáriról, aki szívósabb fizikumu volt az anyjánál s a férfiak, miközben félkönyökre támaszkodva merengtek különféle ábrándokon, igen sok borral locsolták a hagymás ételeket, még inkább a száraz kolbászt.

— A mi intelligenciánk! — mutattak el széles ivben az együtt ülőkre, a felhuzott inyűtanítóra, a mindig borzas rendőrségi őrökre, a bizonytalan többiekre.

Pájó, aki egészen szerény hivatalát töltötte be, (azonban páratlan grandezzaival), voltaképpen leereszkedett hozzájuk. Mert, hogy szavamat ne feledjem, némely kiskereskedők is ide jártak politizálni és mőt szólhat az ember, ha odalendül az asztal mellé a harangozó? Az ember vagy demokrata, vagy nem az, éppen azért vigyáz a szavaira, mert reprodu-

kálásukban jelentőséget kapnak a kifejezések. Mivel pedig szólni okvetlenül illik valamit, poharat helyez a harangozó elé, abba bort tölt és barátságos az ő felhívása.

— Ígyál barátom, mert csak az a miénk, amit megiszunk.

Éjfél felé kevert volt már a társadalom a helyiségben, mert akkorára döntött K. tanár ur is, hosszan latolgatva önkeblében a problémát, ha vajjon egy diplomás férfiú, apostola és őre a gyermeknevelésnek, részt vehet-e kispolgári társaságban? Nem vetődik reá árnyék ezért?

K. tanár ur minden este felvetette ezt a kérdést, kilenc órakor még az önguny számos formája között el is vetette magától, de amint közeledett az éjfél, úgy kerekedtek benne felül a distinkciósabb érvek.

— Csak tanulhatnak abból, amit tőlem hallanak, már pedig én fogadalmat tettem, hogy a tudás ápolója és terjesztője leszek. Muszáj ennek éppen az iskolában történnie, gonosz indulatu pajkosok közt, akik egyszer ugyis az akasztófán végzik, mert órám alatt az ablak tövébe rendelik a Mijó verklit? Nem muszáj! Én mondom, doktor K. filológus, hogy a tudomány szent és általános.

Igy történt, hogy a harangozó egyszerre csak meghatottan kezdett csuklani.

— Ohó, milyen megtiszteltetés éri szerény körünket! Itt van a nagyságos professzor ur is.

Ezt elmondta minden este és azért bámulatra méltóak a harangozók, mert ők hasonló esetben napról-napra előről tudják kezdeni a meglepetést. Pájó is kivétel nélkül felállt ilyenkor, magát kihuzta és szalutált, fejét többszörösen lökdösve hol jobbra, hol balra, mint valamely szerényebb fokban gutaütött.

Katonai jellegét így kidomborítván, ruganyosan helyet foglalt és poharat tölt doktor K. az idült filológus elé.

Régi iskolamesterek

A lutheránus iskolában reggelenként megjelent egy kövér, elhanyagolt külsejű férfi, megragadta a nádpálcát és végigverte a gyerekeket. A nagyon kövér embert Sz. M. urnak hívták, ő volt a tanító, habár a kvalifikációját inkább gyakorlati uton és szokásjog alapján szerezte, mert megelőzőleg más polgári foglalkozást üzött. Az volt mégis a róla való hit, hogy nagyon jól tanít. Így tartották a fellebbvalói, még inkább a nebulók, akiket jó időben kiengedett a templomkertbe hancurozni, míg ő átnézett Somlyai urhoz, a sarki fűszereshez, akinek engedélye volt kismértékben való, azaz „korlátolt,” szeszárusításra. (Ez a hivatalos kifejezés egyébként hosszú idők óta izgat, mert boltot még sose láttam korlátotnak, sokkal többet a pálinka élvezői között.)

A homályos, hideg boltot nevezték általában tót kaszinónak. Ma is végigborzong a hátam, ha az üzletre gondolok, olyan barátságtalan és misztikus volt. Rideg a helyiség és ridegek a benne levő népek. Somlyai ur morgorván bámult maga elé, a szót harapófogóval kellett kihuzni belőle. Somogyi ecetgyáros az Amerika fertályban már csak eléggé savanyu ember volt, de Somlyai ur azt is verte. A bolt előtt megsziporítottam a lépéseimet, hogy minél előbb túl legyek rajta, a veszély izgalma azért odavetítette a tekintetemet. A boltosné még nyáron is nyakában hordta berliner kendőjét és sárga arcával úgy nézett az egészséges járókelőkre, mintha meg akarna

valakit harapni. Tréfákon ezek soha nem nevettek, este sietve bezárták a boltot, mert hát-ha átküld Várady néni egy skatulya gyufáért! Aztán visszavonultak a hálószobájukba, amely épp olyan kedélytelen volt, mint az üzleti helyiségük. lefeküdtek, talán még álmodtak is színesebb világról, hogy reggel megint kezdjék előlről a szürke napot.

Itt szeretett időzni Sz. M., a lutheránus iskola mestere, minekután szárnyukra eresztette a gyerekeket, akik majd leverték hancurozás közben a lábáról a megfontolt és tudós Jeszenszky Nándor tiszteletes urat.

De a mestert nem zavarta Somlvaiek fanyarsága, amely valóban a somhoz hasonlított. Nem zavarta a Marcsi szamarast sem, annak az idegei kötélből voltak megszervezve és bölcsen osztotta be a napját, a várost egyaránt, hogy merre hordja a vizet, lévén ő a becskerekizvezeték. A haját hátul fésű szállyozta, a füle cimpáiba kis sárgarézlapot fűzött, mert az megóvta a szemfájástól, állandóan papucsban járt és mezitelenek valának dússzörű lábai, amelyek fogvicsorgatásra ingerelték az én Treff vizslámat. Nem hántott az a jámbor állat a világon senkit, csak valami érthetetlen ingertől hajtva a Marcsi bokáját kapta a szájába anélkül, hogy megharapta volna.

— Ágyvík a rosztopcsint a rummal! — szölt be arramenet a boltba Marcsi, minekután türelmes állatait, nevükön szólítva őket, megállította.

A néhány percnvi pihenőre szüksége volt, de meg vallotta is, hogy a tót kaszinóban történő látogatással a felekezethez való tartozandóságát igazolja.

Marcsi, ha szigoruan veszem a dolgot és ezen az alapon akarom karakterét megrajzolni, világpolgár volt, mert amikor az Amerikanegyedben igyekezett kielégíteni a szomiuhozókat, épp ugy betért a Budzsák sarkán Schlesingerhez is, már pedig azt aligha lehetett a

lutheránus hívek közé sorolni. Tótok — ahogy Beeskereken az evangélikusokat nevezték — egyébként is csak a templomuk körül laktak.

Azonfelül eltagadhatatlan vonzulmat érzett Marcsi egyaránt a göröggel egyesült, vagy nem egyesült vegyeskereskedések iránt is, valahányszor eszébe jutott az a lángelme, aki a rosztopcsinnak a rummal való összeházasítását kitalálta. Lelkiekben mégis Somlyai ur vezetett, mert ott ült Sz. M. iskolamester ur, akit meg lehetett interpellálni.

— Mit csinálják a gyerekek, tekintetes ur!

— Megvannak.

— Derék, nagyon derék, csak szigoruan a kis bitangokkal!

Mindig az volt az elképzelésem, hogy Sz. ur a Marcsi biztatásából merít erőt, valahányszor megforgatja a nádpálcát, Marcsi ugyanis tagja volt az egyházközségnek s mint ilyen tudott módot találni, hogy beleszóljon az ügyekbe, sőt fizetésemelés idején az ő szavazata is döntő lehetett.

A lutheránus fiukat mindig irigveltük a sok szabadságért. A megveretés mellékes volt, szóba se jöhetett, hiszen végeredményben egyre ment, hogy hol kap ki az ember. Engem ugyanis R. F. tanító ur szokott megverni a belvárosi községi elemiben.

Az az idő járta, amikor a pedagógia többnyire bottal dolgozott és az elmékből senki se tudta kiradirozni az elképzelést, hogy lehet a gyerekekkel másképpen is bánni. Lám, igazi vadászok a fajbeli vizslát se dresszírozzák korbáccsal, a jó szó, a szoktatás, az étellel való kedveskedés valóságos tudósokat teremti soraikban. De a tanító urak hősök voltak, gyerekekkel és feleséggel rendelkeztek odahaza s ami ingerültség felhalmozódott bennük, azt az iskolában adták ki. Aki szereti a gyereket, megtiszteli azzal, hogy embernek nézi s ha csak nem olyan megátalkodott gonosz, akin már semmi se fog, nem becsteleníti meg benne az emberi önérzetet pofonnal, hanem elvi-

leti az apjával elmeorvoshoz. Amivel még korántsem mondom, hogy egy-egy ritkán, de kellő időben alkalmazott nádpálcának nincs meg a hatása. Azonban rendszeresen verekedni... Nem gondolják meg a tulheves urak, hogy azt a nyaklevest valamiképpen vissza is lehet kapni?

Engem végtelen hosszú idő óta foglalkoztat ez a téma, amit R. F. tanító urnak köszönhetek, aki rajtunk adta ki minden dühét. Csak bejött az iskolába vérbeborult szemmel — mert az éjszakai barátkozások sosem engedték, hogy kialudja magát — s akit kéznél talált, azt cipelte ki. Hat nádpálcaütés volt a porció.

A vérem ma is hevesebben lobog, az arcom belepirul a megszegyenítésbe, amikor leirom ezeket a sorokat. Nem mulhat el az érzése soha, itt nincs lelki megbékélés, — habár bosszu sincs és nem volt addig sem, amíg élt. Azonban estek vitáink később, amikor már a magam szárnyára eresztődve, az előrehaladott órákban, mielőtt hazatámogattam volna a kamerális kocsmából, egy-asztal mellé jutottam hajdani pedagógusommal.

— Szerbusz, verte poharát a poharamhoz, most már felnőtt vagy, visszategezhetsz.

— Szerbusz, válaszoltam új palackot hozatva a megtiszteltetésre s immár baráti alapon folyt a diskurzus.

— Emlékszel? — kezdte.

— Emlékszem, sokkal többre, mint amennyit elképzelsz. Az ártatlanul kapott pálcaveréseimet nem szedi le rólam már senki, de szeretném megmenteni az utódaimat a brutálitástól. Nézd, édes öregem, szeretlek és ahogy mondják, hálás is vagyok, de komoly lélekkel ajánlom ne verekedj az iskolában, mert úgy kihuzlak a placra, hogy sose tanítasz többet az életben.

— Megtennéd?

— A magam szenvedéseire gondolok és megteszem. Minden egyes ütésért kapsz a lapban egy külön hasábot. A minap a Korona-kávé-

házban hosszasan csevegtem a kaszirnővel, aki a likőrös üvegek mögül szokott mosolyogni a buzás Don Juanokra. Megesisipkedtek érte, hogy egyszerre bele akarok cseppenni az életbe, — pedig ártatlan voltam. A kaszirnő iskolatársam volt az akkor még osztatlan elemiben, Storch Olgának hívják, emlékezhetsz rá. Én ma sem felejttem el, mennyire megverted egyszer — amugy, férj módra, mert valami naturális kérelme volt. Amit pedig teljesíteni kell, kedves hátyám, mert különben megbetegíted a gyereket. Ha tizen gazember-ségből kérezkednek ki, el kell nézni a komiszkodásukat a tizenegyedik kedvéért, aki ártatlan lehet. De te megverted Olgát s ott fetrengett szegény a szennyben. Hát erről beszélünk, ő sem felejtette el. Azért ajánlom jó lélekkel, hogy ne verekedj.

Pedig micsoda más emberek voltak a többiek! Baaden Károly igazgató, az öreg Fröhlich, Brájjer Gyula, — megjelenésre, modorra is előkelő urak. Szabó Sándor a legtökéletesebb pedagógus, (habár a nektárt ő sem vetette meg), a zsidóiskolában pedig Bányai Jakab, az országos hírű minta-pedagógus, meg Fischer Mór, hogy csak néhányat említsek a hosszú sorból.

Egyszer kiöntötte előttem szive bánatát R.

— Én vagyok a világ legszerencsétlenebb teremtese. Még nem volt olyan tanulóm, aki elvitte volna az érettségiig. Szerezd meg legalább te.

Késtem ugyan vele, de megszereztem. Aztán elszakadtunk egymástól, az államosítással idegenbe helyezték, régen meghalt, — de csodálatosképpen nem akadt párom az ambíciója kielégítésében. A Lászlóffy Feri lett volna az egyetlen, de ő az ötödik gimnáziumból elkerült a Ludovikába.

Történelem a kortesekről

A régi képviselőválasztásban annyi szépség volt, hogy azt a mai ember, aki ideges kapkodásában az ételt sem rágja meg becsületesen, soha fel nem foghatja. Ahogy a járásbírószágon szabályszerű öt forint volt egy pofon ára, (micsoda duhajkodást jelentett néha elprédálni száz pengőt, bár kétségtelen, hogy van eset, amikor megéri a gyönyörűségért,) épp úgy kijárt a zöldhasu bankó mindenkinek, ha a kormánypártra szavazott. Főltéve, hogy reflektált a pénzre. Uriember nem vette azt igénybe. Az uriember kortes volt és nagyobb összegeket kapott néha elszámolásra, sokkal inkább annélkül. Ugynevezett alkotmányos költségekre, fejbeverték kártalanítására, vendéglői tételekre.

Mindenki tudta, hogy a választás pénzbe kerül, illeté is olykor panaszkodni, hogy mennyit emésztett fel, legfeljebb azt hallgatták el, hogy ki adta a költséget.

Ott voltam egyszer a képviselőház karzatán, mikor Rohonczy Gida teleplezte ezt a pénzelest. Senki se foghatta volna rá, hogy nem hűséges mameluk, hiszen revolvért is rántott, mikor Tisza Kálmánt bántani akarták. Azonban a nevezetes napon felállt és elmondta, hogy a kormány pénzzel választott, sőt neki is küldtek ötezer forintot, amit ezennel letesz a Ház asztalára.

— Tisztára megbolondult, sugtak össze a képviselők. Tudja a rendszert mindenki, csak nem illik róla beszélni. De hogy aztán el ne

fogadják, vagy pláne visszaadják a pénzt! — na, megfordult a világ.

Időnkint leleplezések jelentek meg az ugynevezett rendelkezési alapról is, ez volt a pénz-zsák, ide folytak be azok az összegek, amiket ambícióval teli emberek ajánlottak fel nemességért, címért, vagy kitüntetésért s amihhez a hagyományok szerint vér tapadt.

— Régen ugyanis, magyarázták éles torontáli nyelvek, a háboruban ontott vérért osztogatták a nemességet. A vért a katonákon eresztették. Békében leginkább a választások előtt a kormányok csapolják meg a kitüntetésre vágyakozókat.

— Itt vagyok, kegyelmes uram, rendelkezzék velem —, mondta Ambiciózus Férfiu, könnyed mozdulattal csapva a szívére, ahol a bukszáját tartja.

Ebből született meg aztán a rendelkezési alap.

Szépek voltak azok a választások zászlókkal, aranybetűs tollakkal, kokárdákkal és a szóteljes értelmezésével, hogy ugyanis szemben állanak egymással a jelöltek, illetve a pártok. Még pedig a legnagyobb téren, semleges zónát hagyva közbul. Oda nem szabad lépni. Mindegyikük zenekart szerződttetett s ha a kormánypárt lefoglalta a cigánybandákat, az ellenzék trombitásokkal serkentette a lelkesedést. Az mindenesetre agyonnyomja a hegedűszavát. Volt továbbá mindegyik pártnak kocsmája, ahol szakadatlanul mérték a paprikás hust és csapolták a hordókat. Választásokon kizárólag a paprikás járta, ez azonban nem jelentette azt, hogy a finnyásabb természetű alkalmi ember fizessen is egy fillért. Minek keressük immár, hogy hogyan számolták el a mérhetetlen mennyiségű adagokat? A gulákat is betemette a homok, mennyivel betemethetőbbek az alkotmányos életnek ezek a törpefenyői

— Csak ellenzéki ne jöjjön be! — jöttek fe-

Auffenberg Erika kérője

A gyönyörű férfitípus mintaképe volt Hegedűs Miklós megyei főjegyző, tehetségben is felül az átlagon, ha erőszakkal nem vág elébe valaki, ő lesz az alispán. Odavaló, reprezentálásra született régi, jó nemesi család sarja s habár nem számolja ezekben a holdjait, stílusos életet élhet, — aztán egyszerre agyonlövi magát, titkát elviszi a másvilágra.

Hogy milyen kivételesen szép karrier volt az övé, ahhoz el kell egyet-mást mondani a vármegye hierarchiájából. Mindennél jobban megmagyarázzák ezek az adatok, hogy miért voltak olyan kitűnő hivatalnokok a torontáliak. Legalul kezdték majd mindnyájan, mellesleg volt a kezdeti állás, megtanultak mindent, aztán vártak az alkalomra. Hegedűs Miklós is 1882-ben helyettes főispáni kiadó. Mikor aztán Szávits Iván V. aljegyző még ugyanebben az évben lemond az állásáról, ő kerül a helyére. (Viszont Hegedűst Jankó Agoston, később az utolsó torontáli magyar alispán követi a helyettes kiadói állásban, hogy hamarosan elmenjen Párdányba szolgabírósegédnek.)

Hét évvel később, 1889-ben, már főszolgabíró Hegedűs Miklós, legifjabb a sorban, ahol Bakálovics Agoston, gróf Bethlen Miklós, Botka Béla, Dészán Artur, Gyertyánffy Dénes, Jankó Agoston, Hertelendy Imre, Tallián Emil foglalnak helyet, vezető familiák tagjai valamennyien, akik azért szolgálnak, hogy előre

A Tallián nagytanyája Oroszlámosról Kanizsa felé vezető út jobb-bal? oldalán, előtte a Pest megyéről 1910-ben odaköltözött Bácsi család tanyája volt. Az egyik Bácsi gyerek – Bácsi József volt édesanyám biológiai apja. A Dobróka nagymamámmal nem esküdtek 1930-ban, mert a Bácsiék hivatalos papirjai Pest megyében találhatók, ahova akkor nem állt módjukban elmenni. ---- Bácsi József a II. Világháborúban, a család ellenzése ellenére, beállt HIPO -nak. Újvidék alatt vesztette életét 1942-ben. A testvére, Bácsi Hermina egy életen át közeli sorstársa maradt a nagymamámnak, akivel a háború alatt Belgrádban is éltek és életük végéig kapcsolatban maradtak. Sz-V.I.

is jussanak. 1892-ben azonban, mikor a rendkívül ambiciózus és fűrgő örmény Pap Géza II. aljegyző képviselőnek választatja meg magát s így nem kell félni az előretörésétől, Dániel László főjegyzőből alispán lesz s az ő állását a tavaszi közgyűlés a főbirói kar Benjaminjával, Hegedűs Miklóssal tölti be. Fél-évig sem élvezi a díszes pozíciót, mert november 8-án önkézevel vet véget az életének. Nehéz dolog az okok keresése, a láncszemek összefűzése, alapjában véve mégis csak arra kell jutni, hogy valahol, valamerre messze, fészke volt a családban a terheltségnek.

Hegedűs Miklós fivére Pál, főreáliskolai tanár volt Szegeden, genialis, de egzaltált ember. A bur háboru elején nagy tanulmányt írt a Budapesti Szemlében, megjósolta az egésznek kimenetelét. Ez az írása eljutott a külföldre, ott is nagy feltűnést keltett s hozzánk látogató angol tudós követelte az országházban, hogy mutassák meg neki Ejdzsedősz Pelt. Hogy az nem képviselő? Ei, hát kiket választanak be a magyar parlamentbe?

Az akkor még életben levő Görgey Artur viszont Gvulai Pált kereste föl.

— Miféle nagy stratégiát rejtegetsz te a Hegedűs Pál pseudonim alatt?

Ez a Hegedűs Pál valósággal elprédálta az egész életét, apró extravaganciákban merült ki minden működése, világnyelveket beszélt s akkor sem ment külföldre, amikor stipendiummal kimehetett volna.

— Szegben megírom én hazulról, hogy milyen az angol diákélet.

Kisgondok bántották, aránylag fiatalon halt meg.

Hegedűs Miklós főjegyző a katonai pályára nevelte egyetlen fiát, Andort, legyen távol a közigazgatástól. A fiu így jutott el tiszti korában Sarajevóba, ahol meglehetősen egyhangú, változatosság nélküli volt az élet. A lumpolá-

Nákó Sándor bohémiádjából

A Nákó-család voltaképen regényt érdemelne, itt azonban csak utolsó férfisarjáról, a volt fiumei kormányzóról mondok el vázlatosan egyet-mást. Mégis, előbb a származásukról valamit.

Macedóniából származtak, apai ágon a nemes Nacu Kiprianó, anyain a nemes Kalenzi görög családból. Kiprianoék már 1382-ben szerepelnek honuk történetében, a Kalenziak 1410-ben kapnak nemességet. III. Ábrahám két fia, Kristóf és Círil, a 18. század második felében már Ausztriában gyűjtik a vagyont, bankárjai és személyes jóismerősei II. Józsefnek, táplálói a sok háborúnak. A császár biztatására jöttek Torontálba, ahol Nagyszentmiklós és Óbessenyő tájékán nagyszabásu gyapjumasót rendeztek be s a hadseregnek éveken át szállítottak gyapjút, marhát, nemkülönben gabonát, míg végre 1781-ben megvásárolták a szentmiklósi és marienfeldi kincstári birtokokat.

Nagyszentmiklós kikiáltási ára pontosan 405.732 forint, tíz egész és kétharmad krajcár volt, Marienfeldé 218.561 forint, ötvenhárom és nyolckilenced krajcár. A két testvér ennél 75.705 forinttal többet fizetett, közös tulajdonként kezelve az uradalmakat. Csak a haláluk után osztották fel azokat a fiaik: Sándor és József. Ez a Sándor, akkor még görögkeleti, 18 éves korában katolizált nevelőjének, Rajnis

József jezsuita atyának befolyására. Ő kapta a grófságot is titkár korában az udvari kancelláriánál. Felesége a nagy Festetics György Teréz nevű lánya volt, ettől született 1822-ben a Kálmán fia, nagyapja Sándornak, a későbbi fiúmei kormányzónak.

A birtokszerző marienfeldi Cirillnek csak egy fia volt: József. Ez 30 éves korában meghalt, a vagvona János nevű gyermekére maradt, ettől pedig a leánya, Miléva, örökölte, aki Zurló Gyula San Marcói herceghez ment nőül, egyidejűleg áttérve a katolikus vallásra. Az öreg hercegnő gyermektelenül halt el, ő volt családi ágának utolsó sarja. A hagyatékából pör lett, román hatóságok előtt folyt, nincs a sorsáról hírem. Örökösének ugyanis egy volt híres osztrák államférfit nevezett meg. Rejtély a kapcsolatuk.

Idősebb emberek bizonyára emlékeznek még Nákó Kálmánra, aki jobb szerette a főrendiháznál a képviselőházat, mert a Sándor-utcában tudott a legjobbizűen szunyókálni a szónokok vitái alatt.

Otthon álmatlanságban szenvedett, hiányzott az elnöki csengő. Nagyon érdekes egyéniség volt. A régi Nemzet nyugtázásai során havonta megjelent az ötforintos adománya egy kiérdemesült művésznő javára. A primadonnák ugyanis többnyire vidám életet élnek s ha nem gondolnak az élet telére, ilyen adományokból kénytelenek tengődni. Az unokája, akit ő nevelt, elmesélte nekem a nagyapa egy különös szokását. Ha valami hamiskás dologban furdalta a lelkiismeret, hazasietett Szenimiklóstra s a családi kriptában leült a felesége koporsója elé, ott kezdett gyónni.

— Bocsáss meg, Berta, tudom, hogy te jó vagy és nem tartasz haragot. Látod, semmit se tudok előtted elhallgatni.

Aztán mondta sorra, miket mondhatott, mikor azt az országos skandalumot mesélte,

157

Harmadik gimnazista koromban az osztályfőnökünk Láusév Iván, autóbusz kirándulásra vitte az osztályunkat az ősi Szőlősből lett Nákó falvára – Nákóvóra. A falu legnagyobb történeti épületeként a Nákó Miléva által építtetett kastélyhoz vezetett el minket az osztályfőnökünk. (Vele kapcsolatban, máshol még többet mesélek.) Nákóvó falu keleti szélére is kivezetett minket Láusév professzor, mondván – innen nagyon közel van a Román határ, közelre odalátszott, és figyelmeztetett, senki sem menjen arra közelebb, mert a határt a Román fegyveres határőrök járják. Sz-V.I.

amely igazságügyminiszteri tárcájába került Polónyi Géának, aki előzőleg ügyvéd volt egy ellene folytatott ügyben.

A feleségét egyébként Gyertyánffy Bertának hívták, értékes festőművész, a legáldotiabb jótékony lelkek közül való.

A Sándor-unoka már nagy vagyonba született, igyekezett is azt lehetőség szerint csökkenteni. Néha hónapokig otthon könyveit a számtartói irodában, gazdasági reformokra pazarolt el vagyonokat, aztán járta a világ legfényesebb szórakozóhelyeit. Rendkívül szerette az életet, alapjában véve tipikus bohém volt, telve egymásnak ellentmondó tulajdonsággal. Torontál vármegye közügyeiben alig vett részt, politizálni sem szeretett, a koalíció idején azonban ambicionálta a fiumei kormányzóságot.

Ebből az időből emlékezetes egy nagy afférja. A budapesti sajtó töredéke, főleg Esti leveleiben a kiméretlen Tóth Béla, az a dobos verték, hogy a pesti sajtó megszarolta a hű grófot az installáción. Évek múltán, már túl a kormányzóságon, több hetet töltöttünk együtt, néhány alvásra szánt kurta órát kivéve újszólván az egész napot, sok bizalmas, érdekes téma került szőnyegre, — megkérdeztem, mi igaz a régi hírből?

— Csupa tulzás volt, felelte, engem nem lehet megszarolni, nem is próbálta meg senki. Szó sincs róla, sok szerkesztő ur volt jelen a beiktatásomon, ezeket vendégül láttam. A Független Magyarország pedig külön Nákószámot nyomtatott s ezért prezentált egy ezerforintos számlát. Ez nem zsarolás, legföljebb izlés kérdése. Más nem történt.

Sokkal bizalmasabb dolgokat mondott el, semhogy értelme lett volna, hogy itt titkolóz-zék.

Épp olyan lármát csapott az a híresztelés is, hogy 40.000 koronás költséggel vendégelte

meg egyszer egy angol hadihajó tisztikarát.

— Tudják-e azok az urak, felelte kérdésemre, hogy mennyi 40.000 korona? Persze, csak azt nézik, hogy itt a torontáli mágnás, attól minden kitelik. Hát nem haladta túl a kétezer koronát a lunch, amihez tizenketten voltunk. Szó sincs róla, finom dolgokat szervíroztattam. Végére az angol király tisztjei voltak a vendégeim, nem a szentmiklósi kisbíró.

— Miért hagyta magánszáradni ezeket a hireszteléseket?

— Azért, mert soha sem cáfolok. Reszketek, ha nyomtatásban látom a nevemet.

Nem is ebben volt hiu Nákó, hanem másban. Szerette, ha bátornak, rettenthetetlennek tartották, erről volt sok meséje, néha szinte mesejellegű. Aztán féltékenykedett utódjára a kormányzóságban, minden apróság érdekelt, mit csinál az, hogyan él?

Kormányzói politikáját itt nem akarom érinteni, én csak az embert keresem benne, annyit mégis elmondok, hogy forszírozta a fiumei magyar püspökség megszervezését. Ezért eljárt Rómába is, ott körülbelül rendbehozott mindent, már dolgoztak az ügyben. Várady Árpádban, a későbbi kalocsai érsekben, a személyi megállapodás is megtörtént, mikor a horvátok felborították az egész tervet. Fiumét egyházi szempontból nem akarták kienvedni a kezükből. Ők lettek az erősebbek.

Nem kizárólag ezért ment Rómába, voltaképpen jogcímre volt szüksége. A házasságát akarta felbontani, de kísérlete a szentszéknél hajótörést szenvedett. Halálosan szerelmes volt egy úri kisasszonyba, aki épp olyan rajongással szerette. Nem beszélhetek sokat erről a dolgról, de megható az a lángolás, amely valósággal diákká tette a nagy-darab embert. A lány klasszikus szépségű leveléből néha felolvasott egy-egy csodásan tökéletes mondatot,

anélkül, hogy indiszkrét lett volna. De állandóan küzködött benne valami, hogy a szerelméről beszéljen, míg végre mindig legvőzte magát.

Minden érdekelte, órákon át faggatott, hogyan kell novellát írni, mi kell hozzá? Boszorkányszerűnek látta az írás mesteriségét, hát gondoltam, hogy majd megmagyarázom neki gyakorlatilag. Amugy sem kellett sok a fantáziának, néhány apróbb mozaikból, meg amit előbb is tudtam másfelül, tudtam építeni. Egy pezsgős ebéd után az abbáziai Quarnero-kávéházban nekiültem s megírtam a novellát leánylevél formájában, este odaadtam Nákónak.

— Jézus Mária, kiáltott fel, mikor elővasta, majdnem az eredeti. Hogy jutott hozzá?

Szaladt a Wertheim-szekrényhez, ott volt a levél elzárva.

— Nem értem, dadogta, ez rejtély.

— Szó sincs róla, feleltem, csak ismerem a női levelek lélektanát. Alig van köztük különbség.

— Hogy lehet valaki ilyen cinikus? Az én levelem egyedülálló.

— Igaz, páratlan. Nagy írók megirigyelhetnék a stílusát, de csakis ebben különbözik a többitől.

A kéziratomat aztán elkérte. Isten mentsen, hogy az megjelenhessen, soha se hinné el a lány róla, hogy nem árulta el. Tán ma is megvan a hagyatékában, emlékszem rá, hogy más papír hijján kibontott borítékokra írtam.

A vagyona ezalatt egyre fogyott s a szigorú tantától, a San Marcói hercegnőtől (harmadfokon unokatestvére volt az édesapjának), sem volt sok várni valója. Az nem szívesen nézte az öccse pazarlásait. Félni való volt mindig, hogy az egyházra testálja a vagyonát.

— Rendkívül nehezen kezelhető asszony, pa-

Fűzött részeire omlik ennek az örökértékű könyvnek megsárgult és porladásnak indult minden lapja. Ami jó, minden betűje tisztán olvasható és a hálás vagy hálátlan utókornak ebben az állapotában is tovább adható. Rajtunk múlik, mit mentünk meg és mit hagyunk veszni hagyni, őseinktől – Attilától a Hunok királyától, Árpádházi királyaink és a Verebi-Hollós-Corvinusoktól reánk maradt nemzeti örökségünkől, őseink sok ezer éves földjén.

Mert Torontálinak lenni, nem egy véletlen létű állapot. Torontálinak lenni, kötelesség.

naszkodott Nákó. Egyszer például egész évig szóba nem állt velem.

Ugy történt, hogy a gróf engedélyt kapott tizenkét őzbak lövésére a nagykomlói uradalomban. El is ment, jelentkezett az erdőmesternél s szokásos bohém hangján kedélyeskedni kezdett.

— No, most kipusztítom a vadállományukat!

Meglőtte az engedélyezett tizenkét őzet, hazament. Az erdőmester azonban — ijedten-e, vagy szórakoztatásul — elmondta a fenyegetést a hercegnőnek, aki ezért álló esztendeig nem fogadta az öccsét. Alig tudta kiengesztelni.

Abbáziában (1911 tavaszán) valami kis orrkatharusa volt, napokig nem mozdult ki az Amália-villából, de a gummirádlis kocsi ott állt a villa mögött reggeltől kezdve. Este ugyanis szeretett benézni az orfeumba.

— Mire való ez a pazarlás, mondtam egyszer, hiszen pillanat alatt itt a kocsi, ha szükség van rá.

— Igaza van, szólt és azután úgy cselekedett.

Majdnem naponta küldött virágot a feleségének, gyakran ékszer, virággal volt tele a szobája is. Köztük egy többszáz szálú azalea-fa, remeke a természetnek, nem győztem bámulni.

— Ki az a szép asszony, kérdezi egyszer, mikor sétaközben köszönök valakinek.

— Egy-penzióban lakunk, szomszédom az asztalnál, Bécsi bankár felesége.

— Udvarol neki?

— Alig találkozunk, hiszen majdnem ellenszolgáltatás nélkül fizetem a penziómat, olvan ritkán vagyok otthon.

Rapszódikusan csapott egyik témából a másikba, hol pikáns viccet mondott, hol érdekes pletykát az arisztokrata körökből, londoni, vagy kínai emléket.

— Tetszik a névjegye betűje, adjon egyet, olyat akarok csináltatni.

— Tessék.

Harmadnap kivételesen otthon ebédeltem, a szomszédnőm halk és szórakozott, alig felel a szavaimra, ebéd végén azonban, mikor már oszladozunk, ő is fölkel, jön utánam a hallba.

— Nem tudom, hogyan köszönjem meg ezt a szokatlan figyelmét. Fejedelmek se képesek különbre, mindenki megcsodálta.

Kukkot se értettem belőle, de a bennem rejlő óvatossággal csak hümmögtem.

— Szót se érdemel.

— Jöjjön, nézze meg, hogy megtölti hangulattal a szobámat.

Hát ott volt a sokszáz bimbós azalea, Nákónak azért kellett a névjegyem, hogy elküldje a virággal a bécsi asszonynak. Én pedig nem voltam bolond, hogy dezavualjam. De attól kezdve híre terjedt, hogy én is torontáli gróf vagyok, csak titkolom. Fokozta a gyanút, hogy minduntalan telefonált utánam a szállásomra, tele volt a penzió Nákó nevével, megint kereste a vendégünket! — hát alaposan megnőtti a renomé. A kormányzó barátja csak gróf lehet.

Bohémkörökben valóban így mutatott be.

— Terzatto tengerészkapitány vagyok, barátom Diakoni gróf.

Az orfeumban volt egy Mina nevű hájos bécsi énekesnő, kedves, közvetlen gyerek, akit előadás után szeretett megvacsoráztatni. A színpadon készült a szeparé, a karmester a lebecsátott függönyön kívül zongorázott.

— Maga lesz a házigazda, maga fizet, én csak egyszerű tengerészkapitány vagyok. Engedje meg, gróf ur, hogy bemutassam Mina kisasszonynak...

Aztán fél éjszakán át gyöngéd német verseket szavalt a lánynak, szépen, olvadóan, akár egy diák. Ugy tisztelte, mint valami nagyuri dámát, egyetlen kétes értelmű szót nem lehe-

telt tőle hallani. A lány pedig annyira belebolondult, hogy engem észre se vett, pedig nálam volt a vagyon, már minthogy ilyen alkalomkor a Nákó tárcája.

Egyszer meglát, mikor egy ismert, idősebb, magyar íróval beszélgetek. Ki az? Mondom neki. Hozza el, szeretném megismerni!

Szívesen jött, este együtt vacsoráztunk a Stefániában, utána magunkkal vittük az orfeumba. Az író unta a német éneket (mert Mina, ha felhangzott a dal, a falatot is kivette a szájából és énekelt), magyar kisasszony is került hát az asztalhoz s határozottan nem volt már olyan szép a mi finom esténk, mint más-
kor.

— Látja, mondta másnap Nákó, micsoda különbség van a német, meg a magyar félvilági nő közt, mennyit pirult Mina. Pedig ez se zárdaszűz, de a lelke még nem veszett el. Látom rég a Hungarákat, azoknak a féktelenségével senki sem versenyez. De nem is ők a hibásak, hanem a férfiak. Miért ne lehetnénk gyöngéd-
dek egy szerencsétlen női teremtéssel szemben is!

...Később odáig jutott, hogy el kellett adnia a szentmiklósi birtokot. Nem tartott sokáig az alku, adta amennyiért kérték, csak a kéneket nem volt hajlandó átengedni. Különös művészi becsük nem volt, mégis kötötte magát.

— Csak azért viszem el őket, magyarázta nekem, mert ott marad a nyomuk a selyemtapétás falakon. Ezeket a falakat újra kell tapétáztatni.

Tréfa volt ez is, szeszély. Mikor pedig a lánya férjhez ment, elvált a feleségétől s elvett egy bécsi asszonyt. Bankigazgató lett, sokat utazott, egy ilyen utia alkalmával érte Budapestén a váratlan halál.

A gyermekkor színfoltjai

(Március.)

Az éjjel megint otthon jártam,
Kék volt az ég és friss a fű,
A szívem tizenkilenc éves
És doboló mars-ütemű.
A kicsi házak még a régik,
Felettük fecske suhan át...
Meztlábas kis parasztlányok
Most kínálják az ibolyát.

Nyugtalan sürgető vágy hajszott,
Meg kell keresnem valamit.
Tegnap még megvolt s elvesztettem,
Ki megtalálta, hol lakik?
Tűzelt már szeme a szemembe?
Ellenség-e, vagy jóbarát? —
...Meztlábas kis parasztlányok
Úgy unszolták az ibolyát.

Estébe torpant az idő is,
En meg — kifáradt, elesett —
Rájöttem már, hogy mit kerestem:
A tizenkilenc évemet!
Az ifjúságot, mely a múltban
Sosem kutat, előre lát
S a márciust jelenti épp úgy,
Mint hírnöke, az ibolyák.

Dalt, színt jelent és lombos erdőt,
Csókos tavaszt, tiszta eget,
Jó Gond-apó fejünk fölébe
Csak futó felhőt tereget,
Ha zápor is ver onnan tulrói,
Szivárvány fogad ideát
S meghozza — ami elmaradt rég —
A márciust s az ibolyát.

Mrksity Jása pinyókéje

Ugy hangzik ez a történet, mintha kitalált erkölcsnemesítő mese volna, pedig igaz minden betűje s érdekessé a szereplő személye teszi. Ha még életben van, ő is igazolhat.

Mrksity Jása egyszerű adai földmives volt, akit a régi törökbecsei kerületben 1906-ban képviselőnek választottak a tragikus véget ért Pavlovics Lyubomirral szemben. Maga Pavlovics is elég népszerű lehetett, hogy egy évvel előbb győzni tudott a hivatalos apparátussal rendelkező Rohonczy Gedeonnal* szemben, Mrksitynek azonban mindössze négy koronájába került a választás. Ezt se mondhatja el magáról sok ember.

Amugy szörnyű kataklizma volt ez az 1906-os választás. Hét függetlenségi és három nemzetiségi jelölt győzött Torontálban, a régiek közül csak Tallián Béla jött be pártonkívüli Karácsonyi Jenő és Nákó Sándor pedig alkotmánypárti programmal. De hát ők otthon voltak a kerületeikben, a saját birtokukon. Ez az elv csak Zsombolván nem érvényesült, mert ott Csekolics Gyulával szemben egy fiatal újságíró, Hódv Gyulát, választottak meg a nyakas svábok. Nem is volt akkor ennél nagyobb szenzáció a megyében.

Jása képviselő urat aztán hamar megszerették a magyar parlamentben. Józan eszű, jó modoru ember volt, a szerencse nem kápráz-

* A 122 oldalon tollhíából Rohonczyra fogtam azt a revolveres jelenetet, ami Gajáry Ödönnel történt meg.

Csekonicst sehol sem találunk eredeti szláv irodalomban.

Sz. Szigethy Vilmos idejében még érthető, de manapság, remélhetőleg idő kérdése, mikor tér át a magyar helyesírás, helyesen adni a szláv elnevezéseket. Csekonicst megúnságig kereshetek, eredeti adat sem horvát sem szerb irodalomban nincs e horvát családról.

Ők helyesen a Csékonity család voltak. Szláv irodalomban csak így találni.

Dvorovi torontalskih plemića Torontáli nemesek kastélyai

Hrvatska

SAGA O ČEKONIĆIMA, UGLEDNIM VLASTELINIMA IZ ŽOMBOLJASAGA O ČEKONIĆIMA, UGLEDNIM VLASTELINIMA IZ ŽOMBOLJA

30/01/2020 List Zrenjanin

Csékonity kastély

У првој половини XIX века, насељен је мањи број Мађара, највише на мајурима и салашима грофа Чеконића, који је већ тада поседовао 30.000 јутара земље. Према подацима из 1836.

akár a latin, vagy a ciril betűkkel is, csak Csékonity a Csékonity család neve.

Чеконић – Čekonić – Csékonity

talta el, jelen volt minden ülésen, mert úgy fogta fel hivatását, hogy ez kötelessége, hiszen azért fizetik.

Odahaza volt egy pintyökéje, okos szemű kis madár. A gazdája ki akarta próbálni, hogy milyen tanulékony a paránynál is parányibb esze, ezért csinált a számára valami bonyolult szerkezetet. Egy gyűszű két szélére cérnaszálat fűzve, úgy helyezte el azt a kalitka legmagasabb részén, hogy a cérna másik végére apró kavics-szem volt kötve. Valahogy a kétvödrű kuthoz hasonlóan. Mindig a nehezebb van lennt, a jelen esetben a kavics. A gyűszű tartalma jóformán semmi, hisz csak pár szemet tett bele, soha annyit, hogy a saját súlyla lehúzhassa. Kiókumlálván pedig így a helyzetet, odatelepedett a kalitka elé és leste, hogy mit csinál majd a pintyöke?

Hát a kis jószág nagyon ostoba pofácskát vágott a játékhoz. Forgatta a fejét, meregette a szemét, szinte kérdezte, hogy ugyan, mi ez? Felrebbenő szárnnyal fölemelkedett a kalitka tetejéig és belepislantott.

— Huj, kendermag, ennek nekilátunk.

Összeverte a szárnyaeszkáit, amíg hozzájutott néhány szemhez, pihegett a keble, látszott rajta, mennyire kifárasztotta a kísérlet. — Azenban az éhség az ő világában is nagy ur, ötletet tud adni, vagy legalább is erőt az elhatározáshoz.

Fölrepült még néhányszor s mindig kimerülten húzódott meg csipetnyi zsákmányával a nád-ugrón.

— Vajjon mi lesz a vége? — találgatták.

— Az, mondta Mrksity, hogy kifundál valamit. A madár nagyon okos állat, okosabb az embernél.

Az asszony szíve megesett a kis szerencsétlenén.

— Adhatnánk neki addig is külön néhány szemet.

Levél postamesternő barátnőmhöz

Kedves „tiszaháti kis barna,” közlöm veled, régi barátnómmal, hogy meghalt a Laci bácsi, parit jött róla. Azt hiszem, ő volt a legöregebb postamester, nyolevanhat éves mindössze, nem hittem egy embőröltő óta, de olyan volt, mint a többi brancsbeli. Hatalmas testalkatú, leginkább kvietált tiszt, (lásd: A kaucióról szóló régi szépirodalmat), vagy végzett földesur és csúszkózott az urasága korából megőrzött csibéből. A nadrágban szerette a harmonikaformájút, amit a cipője sarkába srófolt acél-pomp tartott fenn, továbbá tisztli sapkát viselt, azt recipisz-írás közben feltolta a feje bubjára s gyermekei a postabélyegző körül pajzánkodtak, nyakon pecsételgetve egymást. Néha síkkasztott, de ezt nem vette senki komolyan.

Te nem emlékezhetsz a régi időkre, hiszen sokkal fiatalabb vagy nálamnál, azonkívül is növekszik esztendőnkint az éveink távolsága, — kétségtelenül a javadra. De szeretem a mult tarka összevisszaságait, apró szinfoltjait, amint pedáns rendszer nélkül felmerülnek. Teszem azt akkor még öt forintjával számították a írásbírószágon a pofont, Lambert borbély pedig franciakulccsal huzta a fogat. Alacsony számolyra kellett ülnünk, két kézzel átkarolva a mester lábaszárát, miközben ő maga lendülettel távolította el a haszontalan foggal együtt állkapcsunk felesleges részeit is. (Egyszer egy ilyen foghuzás kerek tizenöt forint-

jába került az apámnak, aki azért megfizette a műtét díját is. Lambert ur ugyanis két fogat vesztett francia kulcs nélkül.) Időnkint a vérmes emberek szerették köpülőzteni magukat, szédülések alkalmával piócát helyeztek tarkójukra, hogy azok kiszívják a feketés árnyalatu rossz anyagot. Az érvágás mindennapos szórakozás volt, úgy hallom, megint divatba jött. Egyaránt orvosi és bank-körökben. Valamire való gyerek csak Schwarcz néni közreműködésével jöhetett a világra, a finom ari bábát társadalmi téren is megbecsülték, a szerkesztők pedig abban a hitben éltek, hogy a „Beküldetett” (Eingesendet) cím alatt közölt gorombaságokért nem tartoznak sajtójogi felelősséggel.)

Öreg asszonyok állandóan kötöttek valamit, téli harisnyát, vagy hosszú csontpálcikákkal berliner-kendőt, élményeik elmondása közben ezekkel a pálcikákkal vakargatták meg a fejüket. Ha a balszemük viszketett, erkölcsi kötelességüknek tartották, hogy még aznap sírjanak valamiért, egymás süteményét csak óvatos mértékben dícsérték meg, becsületsértés volt, ha valaki olesóbban vette a csirkét, mint ők, lefekvés előtt feltétlenül az ágy alá néztek, hogy nem bujt-e el ott gonosz szándéku ember s ha számmal, vagy jelesebb eseménnyel álmódta, azt megtették lutrin. Kossuth Lajost például a 48. szám jelképezte, Deák Ferencet a 67., bár néha tréfából a 49., vagy éppen a 66. jött ki. Hogy feledésbe ne menjen az álom, a lényegét ceruzával nyomban felírták a falra, gyertyát se gyújtottak hozzá. Ezért meszelték olyan sűrűn a fehérfalu hálósobát. A nadrág, meg a fürdés szót kimondani bizonyos fokig szcémérmetlenség-számba ment, az elvált asszonyokat kiközösítették a társadalomból, magam se láttam sohailyent, a harminc évesek csak gardirozási célzattal jelentek meg a bálakon s ha valamelyiküknek kisegítőül kellett belépnie a francia négyesbe, azt véget nem

erő pirulással és vonakodó mentegetőzéssel hajtotta végre.

— Volnék csak szolgabíró! — hallottam akárhányszor, ha megütődtek valamely társadalmi kilengésen az anyák.

A szolgabírákról már szoltam, pompásan gördült a vármegye kereke, ámbátor senkiről nem tudok, aki megszakadt volna a munkában. Kevesebb akta, hatékonyabb intézkedés.

— A munkánk úgy ahogy, meg volna fizetve, mondta a köztisztviselő, de nincs megfizetve az időnk!

A falu vezetőjét (pedig nány kiskirály volt köztük!) csak községi jegyzőnek hívták, amint azt a törvény is tudja. Főjegyzője a városnak van. Épp úgy a főbíró a főszolgabíró rövidítése, nem a falusi potentáté, akinek nyilván megnőtt azóta a rangkorsága. Voliak azért tullenések, hogy ne lettek volna! Spatár Valér szentjánosi igazgató-tanító állapította meg, hogy a jólét tönkreteszi az emberi szerénységet. Lám, az ő iskolaszolgája valósággal „dózsöl”, mióta havi tíz forint mellékkeresete van takarításért a szövethozzától.

A svábok jelentős tőkével vándoroltak ki Amerikába s vagyonnal tértek haza. Hogy ki járt künn, azt egész egyszerű jelenségekből lehetett megállapítani. Családi kiruccanásokon ebben az esetben inkább az asszony ment elül, a férj mögötte cipelte a gyereket. Az „Ulacker-Verein” pedig, ahogy az egyesületeket gunyosan tisztelték, már inkább látta ilyenkor a férfinépet.

...Hát így éltünk „magányos gyöngéd lélek”, mélyen tisztelt barátnőm s társadalmunknak szeretett tagja volt a postamester, aki több holdat bérelt a zágrábi káptalantól, a delizsáncos legényének adva ki azt albérletbe. Szerette az anekdotákat, amik távolról sem voltak olyan fűszerezettek, mint a mai divatúak s naponta megitta — két részletben — a két liter borát. Szent István napján, esetleg már Pé-

ter Pálkor, a restis előre közhírré tette, hogy hordó sört csapol, akkor az egész közvélemény hozzá tódult s a postamester ur sört alkalmazott a bor helyett.

Ismerle az egész vármegyét, hiszen közöttük élt gazdag-ur korában. tegeződött mindekenkivel s mikor a megyeszékhelyre készült valamely ügyben (a jámbor parasztok úgy mesélték, hogy most vásárolja be jutányos áron a bélyegeket), — erről napokkal előbb sok szó esett.

— A postamester a városba megy, mit szólnak hozzá?

Ilyenkor száz kommissiót kapott. A nők ruhakellékeket hoztak vele, gyöngyházgombot, selyemszalagot, haisütővasat, friss gróji sajtot, érdeklődni kellett, ki most a divatos suszter és mennyiért csinál kivágott cipőt, érzékeny lábu matrónák everlasztig után áhítottak (amit nem minden boltos tart), az uraknak részint száraz kassai ötös kubát, részint fekete virzsiniát keresett, a gyerekeknek flóbertgolyót, mellékesen eitse módját, hogy az osztályfőnök urral beszéljen, tanul a fiu szorgalmasan a pótvizsgára; diszkréten tudja meg, a központi hetilapban ki vezeli a vers-rovatot (erre lányok lázították fel). — mondom, száz megbízatása volt, amint azt te is tudod, „báratos nefelejts“, tisztelt barátnőm.

— Istenem, a városba megy! — mondták a népek elmerengve s abban a pillanatban az öreg ur képviselte a nagyvilágot, a kulturát, az egész nvugati fejlődést.

Engedd meg, kérlek, hogy előtted bámuljam ki magam, amikor tudomásul kell vennem, hogy egyáltalában van még postamester, mert kiválasztott falvaimban, amelvekben életem nvári részleteit töltöttem, többnyire hölgyet állítottak ezen intézmény élére. Azt hiszem, a női munkaerő olcsóbb volt.

Veled bizalmasan beszélhetek, úgy tekintelek, mint jó testvéremet, aki tudta minden

titkomat, bár tudtad másokét is. Szóval hiába-
való itt a póz, le kell tennem a fegyvert előt-
ted, aki beláttál egyaránt a vesémbe és a le-
veleimbe.

Azokon a véget nem érő ozsonnákon, ame-
lyek bivalytejjel készült kávéval kezdődtek,
meleg rántott csirkével folytatódtak és köztem,
nemkülönbben a segédjegyző, meg a kántorta-
nító között támadt viszálykodással végződtek,
— nézd, „intenzív szerelem“, mit ekoskodunk,
beszéljünk nyíltan, — te hintetted el a kon-
koly magvát. Giziről van szó, a számtartó leá-
nyáról, a két jeles ifju versengelt érte, ám te
diszkrét célzást tettél rá, hogy a leányka keble
másért lángol. Így mondtad, ezekkel a sza-
vakkal, akárcsak koszorus nagyunk. Lauka
Gusztáv.

— Ki lehet az! — bámult a társaság, amely
megboesájtathatlannak tartotta, hogy valami-
ben tájékozatlan.

— Ki lehet az? — hördült fel bennem a lé-
lek, akit épp a napokban biztosított halovány-
kék levélpapíron Gizi, hogy vagy én, vagy a
halál. (Idézet Komócsy Józsefből.)

A tejfőlös számóca, a turós lepény és a tur-
kesztán dinnye között ellibbentél mellettem
és a fülembe sugtad.

— Vagy ön, vagy a halál!

Egyszerűen megdermedtem. Hát honnan
tudja ezt a „pajkos szemű kis ördög“? Hiszen
a levelet, mely a szent szavakat tartalmazta,
én kaptam és akkor se mutattam volna meg
bárkinek, ha kinpadra feszítenek — hát hogy
jön most egy idegen hozzá? Talán Gizi bizal-
maskodott volna? Nem találtam megoldást,
ahogy ti szerettétek akkoriban mondani, puff
voltam. Te azonban mindenkinek ismerted a
rejtegetni valóját, ám nem tartottad magad-
ban, ezért környékezett meg a gyanú, hogy
amolyan cenzurafélét vezettél be hivatalod-
ban, ahol lámpán hevitett haitüvel bontod fel
a leveleket. Nem a magadét, hanem mindig a

mását, mert olthatatlan tudásvágyadnak nincs határa.

Azt sem értem, „fehér galamb álma”, hogy amikor van páholynyitogatónői cím és foglalkozás, miért nem nevezték ki téged levélnyitogatónőnek? Hiszen munkád oroszlaúrészét a hivatalos órákon túl végezted.

Hogy pedig levelem során különféle címekkel illettelek, azon se döbbenj meg. Rájöttél bizonyára eddig is, hogy valamit tudok a múltból. Jelesen azt, hogy te voltál a Képes Családi Lapok legszorgalmasabb levelezője, te álltál hosszas összeköttetésben — az újság borítékján — ismeretlen írókkal, voltál „Tiszaparti kis barna”, vagy „bánatos nefelejt”, amint azt a helyzet és a hangulat megkívánta; vég nélküli leveleket írtál magadról, elhagyottságodról, leányálmaidról, voltál elbanyagolt menyecske, ha mi tréfából asszony-ismeretséget kerestünk, voltál özvegy, mikor házassági szándékokat vetettünk fel, — de mindig megérkezett a tömegben a te leveled is. Elképzelheted ezek alapján, mennyit mulattunk kilencvenkilós sorvadásodon s becsültük a titokzatosságodat, valahányszor célzást tettél rá, hogy valahol... valaki... eh, de majd megtudják...

Csak azt akarom kihozni az egészből, hogy ezek szerint kvittek vagyunk. Kilested, kiolvastad a leveleinkből a titkaimat, mi pedig téged ugrattunk. Ambár meglehet, hogy azt fogod mondani, szépen köszönöd az egészet, alapiában jót cselekedtünk. Legalább illuzióid voltak, mindig reménykedtél, vártál valamire és sohasem ismerted meg a valóságot. Ebben főrban vagy, mert sokkal rosszabb, ha az illuziók foszlanak szét.

son az akácfelhős utcára.

Egy fiatal gyermek, innen még a tizen-nyolcon, a világot sem mulasztotta volna el ezeket a litániákat. A cipője nem volt mindig kifogástalan, hiszen diákharcból érkezett rohanva, ellenben letépett nyakkendőjét úgy leplezte, hogy május végén is felhajtotta kurtta, kétsoros — bár gomboktól többnyire megszabadított kabátja gallérját. De ott volt napnap után, vonzotta az orgona bugása, a Mária-kultusz misztikuma, a sok fehérség közt két cseppnyi rózsaszínű folt a Szent Szűz egyik lánya arccskáján mit is mint profán eltévelyedést bocsásson meg utólag a Magasságbéli.

Megismertem a rácson át is és nagyobb misztikum volt ő nekem mindennél. A kezem össze volt kulcsolva, tekintetem fölfelé járt, titkomat nem is tudta meg senki, egyedül Ágnes, a vén habajgós.

— Ugy-e, milyen szép! — sugta a fülembe. Földi alak nem is lehet ilyen tökéletes. Ajtótosság után jöjjön ki ifiur a folyópartra, majd mondok valamit.

A folyó lustán mászott hivatalos útján, (a folyóügyeket intézte), Ágnes ott terjesztette elő indokait.

— Ennekem hasztalan beszél az ifiur, én mindent látok, mert a sugallatok bennem vannak és a kinyilatkoztatás előttem megtörtént. Hetvenkettőben járok, a nyáron mégis gyalog megyek Tekiára. Ott Szűz Mária „könyveket” fog ejteni jöttömre, én megmosakszok bennük és olyan széppé, fiatallá, fehértestűvé változok, mint ő. Csupa fehér lesz a ruhám s akkor várom a princet, aki előn értem, hogy meglegyen az esküvő. Ne szóljon egy szót se a nemzeteknek, nekem magáról is van kinyilatkoztatásom, de nem árulom el senkinek. Ha azonban fellebbenti a fátyol titkát, hogy maga a... jai, majd kimondtam... akkor vége mindennek. Most pedig szaladok, lefekvésig még sokat imádkozom.

Agnessel, aki egyszer bennem, máskor másban gyanította fanatizmusának princét, nem volt tanácsos ellenkezni, mert a tiltakozásnál dühöngeni kezdett. Egy ifju tisztelendő ur egyszer türelmetlenkedett, a megtisztelő szerepet vállalni hajlandó nem volt, ezért a keze fején megharapatott. Az esetnek híre futott s az akkori püspök ur, a francia származású német, sőt elnémetesítő, agg fejét csóválta, hogy milyen harapósak mifelénk a vénasszonyok!

Nagyon, nagyon rég volt mindez, hol az idő futott, hol én, sehogyse tudtuk egymást utolérni, ellenben a népek rendesen mentek a forró nyárban Tekiára, véget nem érő sorokban, gyertyákat égelve, szent dalokat hívó szívből — bár hamisan — énekelve. De a mennyekben mindenkor a szívet nézték, nem a hangot. Az ottani dallamokban Szent Cecilia a tökéletes.

A hetvenkétéves Ágnes pedig ment velük Máriánkhöz Orsova vidékére, ahol az Istenanya a hegy erdőinek árnyékában várta híveit. Ment étlen és szomjan s mindenkinek elárulta titokban, mekkora boldogság származik Mária „könyvezése”-ből, amikor, mindegy befoglalva, megjön a princ.

(— Pszt, beszéltem is vele a májusi ájtatóságon, ott bémésködött fel a rácsra. Ha nem vagyok elég erős, képes magát elárulni s akkor megsemmisülnek a kinyilatkoztatások.)

A csodát nem érhettem meg, valószínű, hogy bennem volt a hiba, mert elteltem a magaméval. A bámulatos véletlen, aki voltaképen szintén magam voltam, összehozott a rácson tulival s ahelyett, hogy a kis hugom tanulmányai dolgában szereztem volna felvilágosítást, azt mondtam:

— Istenem, milyen szép!

Két kezét hátratette és figyelmeztetett, hogy profán dolgokról ne nyilatkozzam, mert csak a lélek lehet szép.

Aztán multak az évek, a háboru idején egy-

szer szívembe csapott a hír, hogy elpusztították a tekiai erdőt, amely fedezékül szolgált. Azóta is sokat gondolok nyári időben a bucsuhelyre, meg Agnesre, aki régen a másvilági bucsukat látogatja, eszembe jut a fehér kápolna, amelynek oltárára a hajdani kislányok unokái visznek most virágot s csillogó gyermekszemek épp úgy álmodoznak az eljövendő princről, mint egykor Agnes. Ujabb ifju papok mondják a litániát, a tömjénfüst az ablakok színes üvege felé szívesen szálldos, a kolostor folyómenti részén kis diákok lesnek be most is az ablakon, hátha elfognak lopva egy tekintetet, észrevesznek egy rózsás arcot! A fűzek azért lehajolnak a vízre és titkokat sugnak, széles burcsellák borzongatják a folyócska lelkét... óh, hogy semmi sem maradt meg mindezekből, csak az emlék!

Nemrég eszembe jutott minden, mert láttam a süntörgő kis diákot gondredőkkel a homlokán. Aztán megérkezett a lány is. A tekintetük némán köszöntötte egymást, mentek már vagy tíz lépést s csak akkor jutott eszébe a lánynak, hogy kezet is kellene fogni. Komolyak voltak, életbevágó dolgot beszélhettek meg s én bámultam utánuk hosszan, elérzékenyedve, lelkesen.

— De gyönyörűek vagytok ebben a szent fiatalságotokban! Te, tiszta lelkű lánya a Boldogságosnak s te is, első álmok prince!

Mikor visszafelé jöttek, már ködbe borult a tekintetem, úgy néztem fel az égre titokzatos utu vándormadarak után, akik csak mennek, mennek, senki se tudja merre és senki se, hogy miért. Nagyon el lehettem merülve, mert csak halk szófoszlány ütötte meg a fületem, gyenge lányhang.

— Nézd, egy bácsi sir. Szegény...

(Aradác a humorban.)

Hogy miért jelentette valamikor Torontálban Aradác község a humort — arra bizonyosan soha rá nem jövök. Az az idő járta, amikor a szindarabírók a világ minden kincseért ki nem hagyták volna hajbajutó emberek szerepéből a titokzatos kijelentést:

— Na, most aztán benne vagyok a slamasztikában.

Mi az a slamasztika? Kérdezősködtem én sokfelé, de senki se tudta megmagyarázni. Ellenben a közönség úgy derült tőle, hogy pillanatokig megakadt az előadás.

Kacagni illetett akkor is, amikor valaki jelentette, hogy Pomázra utazik. Pomáz nagyobb slágert képviselt humorban és derűben, mint ma egy Karinthy-kötet. Viszont Becskerekre érkezvén, a színészek hamarosan megtalálták azt a titokzatos kulcsot, amely kinyitja a közönség kacagó-rekeszeit.

Ferenzi Frici, aki olyan pötty volt akkoriban, hogy tíz éves fiuszerepet is el lehetett vele játszani, azt mondta a Nap és hold című operettben:

— Te is elmehetsz Aradácra.

Kukutvin (egyébként is torontáli helység) le-tört, elavult. Glogovác (a Náni alapján) még csak tartotta magát, de Aradác ellenállhatatlan erővel hatott. A falut egyébként jámbor tótok lakták, éppenséggel nem nevetségesek, mégis a nevükön mulatott mindenki. Idevaló volt Szedlacsek Janó is, hallgatag legény, aki a szabómesterséget gyakorolta, mellékesen pedig póttartalékos volt a becskerei honvédszólóaljban. A rosszindulat sem foghatta rá, hogy hadvezéri tulajdonságok berzenkednek benne s ezt a véleményt, amely már az első napon komoly meggyőződéssé érlelődött a környezetében, Janó a világ minden kincseért sem könnyítette volna meg.

— Úgy állsz ott a sorban, mint a vértanu a

Torontálban a tekergő semmit tevőről az a szólás járta, hogy elment Kukutyinba zabot hegyezni. Sehova, semmit tenni, mert Kukutyint lehet csak úgy meggondolatlanul a Torontál térképre rajzolta valahova, valaki, valamikor.

Egyeszer aztán sor került rá is.

— Na, mi bajod, fiam?

— Kérem, panaszlok a Kovács káplár ur
297 becsületsértésért. Volta goromba és szem-
telen.

— Janó — nézett rá szelid szemével Matus-
kovich — lehetne annyi eszed, hogy megért-
sed a panaszod lehetetlenségét. Semmi közünk
a katonákhoz.

— Azt tetszett mondani bíró ur, hogy le-
hetne nekem esze?

— Azt.

— Kettőszázkilencvennűc — számlálta Szed-
lacek Janó, aztán lehorgasztotta a fejét és
hazament ama nevezetes Aradáczra.

(A sváb, meg a király.)

Az öreg Wosching egyik leghatalmasabb
korteke volt Karácsonyi Jenő grófnak. Tekin-
télyes ember már von Haus aus, aztán nagy
család feje, bankigazgató, meg kell hát az
ilyen férfiut becsülni.

W. hű szolgálatait azonban csak kitüntetés-
sel lehetett meghálálni, ki is járta az öreg-
nek a koronás arany érdemkeresztet a gróf.

Nagy dolog volt ez akkoriban, a derék zichy-
falvi svábok naphosszat bámészkodtak a Wo-
sching-porta körül, hogy vajjon változtat-e az
ilyen fenenagy tény valamit az ember külse-
jén is? Mert amint urrá válik a sváb, cilindert
rak a fejére. De van is aztán mit hallania,
mert minduntalan megkérdik, hogy: iszt tész
alles Kopf? (Végig fej az?) Hát Wosching
nem fajult el ennyire, csak még büszkébb lett.
Már mint amolyan sváb-büszke, aki ezzel
születik, magával hozza az önérzetet, csak a
munka imponál neki, a született vagyon sem
annyira, mint amit maga szerez.

— Na, öregem, figyelmeztette az átadási ün-
nepség után Karácsonyi, a kitüntetést meg
kell köszönni a királynak.

— Jól van, majd írok neki.
— Nem úgy ám, hanem személyesen, audiencián.

— Az se baj, fölmehetek hozzá.

— Aztán tudja-e a ceremóniákat?

— Én ne tudnám?

Karácsonyinak mégis voltak aggályai s valószínűsítősen órákat adott neki. Hogyan kell bemenni, megállni, mit mondjon mikor, milyen jelre távozzék.

— Semmi az egész, vonogatta vállát a vezír, csináltam én már nehezebbet is ennél, mikor a szél szétverte a szénaboglyáimat.

A gróf elintézt minden formáságot, megtudta a kihallgatás napját s utnak bocsátotta Woschingot.

— Ne feledje el, hogy engem nem csak érdekel, de izgat is az egész dolog. Azért mihelyt kijött az audienciáról, megírja nekem a lefolyását pontosan, élethűen. Hogy biztosabb legyek, itt egy megcímezett kuverta.

Kellő időben meg is jött a levél, nincs semmi baj, szépen ment minden, végződött pedig ezzel:

— Legyen csak nyugodt a gróf ur, őfelsége a legjobb benyomást tette rám.

Na ja, már mint rá a király! Hiszen kétségtelen, hogy az ő szénaboglyáját nem szedte szét a szélvihar. Azaz, hogy akkor még nem...

T a r t a l o m

Előljáró beszéd	5
Az árvakassza	11
Svábok	18
Csekonics	26
A bárány, meg a ló beszélgetései	32
A rogálytól az uszkocsiig	40
Elmerült írói nevek	48
A Mangold-cég felszámol	55
Klasszikusok az újságírásban	62
Csika Nécza eseteiből	67
Osztozkodás a csikó csengőjén	72
A Pali gróf	77
Az olvasztott aranytól a csillagesőig	82
Pájó és a nemzetiségi kérdés	92
Régi iskolamesterek	100
A szolgabíró	105
Mit ér a diploma	112
Skribál ur vég-vásznai	117
Történelem a kortesokról	122
Reverendás Herkules	129
Nikola a sleppen	134
Pokoli ur tudománya	140
Becsületbeli ügy a fürdön	146
Auffenberg Erika kérője	150
Nákó Sándor bohémiádáiból	156
A gyermekkor színfoltjai	164
— Március	164
— Opálos december	165

— Harag	170
— Streitman Antal a meandroszokkal	174
— A szent fa	177
— Szabó elől a halálba	180
Mrksity Jása pinyókéje	184
Román családi keverék	188
Szentjőbiné utolsó kívánsága	193
Levél póstamesternő barátnőmhöz	197
Szvetozár vizsgái	203
A Semsey	212
Régi nyár szimfoniája	217
Darabban maradtak	223
— A falu bölcse	223
— A körforgalmi nyul	225
— Aradác a humorban	227
— A sváb, meg a király	229
Mégis bíró lesz a Petruból	231

az utolsó lap mindig üres, emlékeztetőnek, hogy írjunk, hogy írjunk

Ennek a ’’Kukutyin’’ -nak is utána kell nézni:

Dívány

Címloldal / #világom / Szófejtő: hol van Kukutyin, és miért hegyeznek ott zabot?

SZÓFEJTŐ: HOL VAN KUKUTYIN, ÉS MIÉRT HEGYEZNEK OTT ZABOT?

RUDOLF DÁNIEL

2021. JÚLIUS 14.

Amikor valaki megkérdezi, hová megyünk, vagy hová ment valaki, de nem szeretnénk felelni a kérdésre, gyakran azt mondjuk: „element Kukutyinba zabot hegyezni”. Ritkább esetben elküldjük a másikat „Kukutyinba zabot hegyezni”, jelezve számára, hogy nincs rá többé szükség, mehet, ahová akar. De vajon honnét ered ez a tréfás szólás, létezik-e Kukutyin, és mi a zabhegyezés tulajdonképpen?

Kukutyin nem képzeletbeli helység, hanem valóban létező pusztá az egykori Torontál vármegye (melynek területén ma Magyarország, Románia és Szerbia osztozik) északi határán, amely a 19. században a Szegedtől délkeletre található Deszk községhez tartozott. Mikszáth Kálmán tájnyelvi szólásokról írt értekezés szerint a zabhegyezés sem fikció: egy kényszeraratósi műveletről (<https://web.archive.org/web/20100831204103/http://www.utveszto.hu/kukutyin.html>) van szó, amelyet a helyi gazdák akkor végeznek, ha a Maros árja előnti a gabonavetéseket. Mivel ilyenkor nem lehet – a vízben álló – gabonát kaszával learatni, a parasztok csónakból vagy a vízben gázolva kézzel „lehegyezik” a zabot, a búzát vagy az árpát, vagyis kézzel leszedik a kalászát. Az eseményt a Maros partján fekvő Ferencszállás címere a mai napig őrzi.

Miért hegyezik a zabszemeket?

Johner Images / Getty Images Hungary

O. Nagy Gábor azonban kétségbe vonja (<https://moly.hu/konyvek/o-nagy-gabor-mi-fan-terem>) ezt a kapcsolatot, szerinte ugyanis a kifejezés egy népies szóláscsalád tagja, melynek különböző változatait az ország eltérő vidékein volt szokás használni a „hová ment valaki” kérdésre adott kitérő válaszként: egyes helyeken „Petymeregbe jeget aszalni”, más vidékeken „Karabukára ecetet darálni” vagy „homokot kötözni” indult a személy, akinek hollétét firtatjuk. A nyelvész úgy véli, a „zabot hegyezni” szókapcsolat a feladat nevetséges, hiábavaló mivoltára utal, a zabszem ugyanis a leghegyesebb szemtermés, hegyezése tehát pont ugyanannyira értelmetlen, mint az ecetet darálni vagy a homokot összekötözni.

A Kukutyin név O. Nagy szerint valószínűleg később került a szólásba, különös hangzása kapcsán, amely még azok számára is fantáziánévnek hat, akik tudják, valóban létezik egy ilyen nevű puszta. Petymereghez és Karabukához hasonlóan Kukutyin annyira valószínűtlen helység, hogy akit ide küldenek, az jól tudja, valójában azt szeretnék, ha eltűnne az ismeretlenbe.

Ha érdekel egy-egy szó, kifejezés vagy szólás eredete, olvasd el [sorozatunk előző részét](https://divany.hu/24ora/?word=1&epe=1&tol=1999-01-01&ig=2021-05-14&s=sz%C3%B3fej%C5%91&utm_source=cikklink) (https://divany.hu/24ora/?word=1&epe=1&tol=1999-01-01&ig=2021-05-14&s=sz%C3%B3fej%C5%91&utm_source=cikklink) is!

Mi a zab ?

Textúra zab vetőmag, zab gabona hátté...
hu.depositphotos.com

Különbség a zab és a búza között - 2...
hu.weblogographic.com

A vártnál több gabona termett Zala ...
napi.hu

Búza (gabona, kemény) - kalóriatartalom ...
hu.healthy-food-near-me.com

A zab már hegyes, azt nem kell "hegyezni". Igaz, a búzát azért mégsem hegyezzük.

Textúra zab vetőmag, zab gabona háttér ...
hu.depositphotos.com

búza gabona - Makóhíradó.hu
makohirado.hu

mégis, honnan a mondás: "Elment Kukutyinba zabot hegyezni"?

Jégverések. *)

1858.

Május 8-án Bodajk (Fehér.) *Május* 9-én Tápió Szele (Szele), N.-Káta, Sz.-Márton Káta (Pert). 12 : Előszállás (Fehér), Duna-Pentele (Fehér). 25 : Mohács (Baranya). 27 : Méra (Erdély Kolozsmegye). 30 : Madaras, P. Gálsa, P. Sz. György, Sz. Imre. Junius 3-án Új Verbász (Bács), Petrinia (Horvát határvidék). 7-én Veprovátz (Bács). 10/11. éjjel Hód Mező Vásárhely (Csongrád). 11-én N.-Becskekerek (Torontál). 12-én Gomba (Pest), Baromlak (Nyitra), Kaposvár (Somogy), Megyeres (Komárom). 15-én Csab (Nyitra), Paks, Györköny (Tolna), Eszék. Rétfalu (Verőcze), Vilke (Nógrád). 25-én Kis Hegyes (Bács). 27-én Omorovicza (Bács). 28-án H. M. Vásárhely (Csongrád). 29-én Lugos (Krassó). *Julius* 3-kán Makó (Csanád), H. M. Vásárhely (Csongrád), Vajk, K. Mánya, Kis Hind (Nyitra), Zabret Horváthország. 4. Ugod -- Veszprém. 5. H. M. Vásárhely, Körös Ladány, Gerendás — Békés — Harka-Kunság — P. Kapolnya — Tolna — Kovácsháza — Arad — Batonya — Csanád. 10. Titel. Csajkás kerület. 11. Sziszek, Degoj — Horvátország — Mihálydi — Szabolcs. *August*. 5. Rác Vid. H. Dorogh mellett 6. Szentés — Csongrád — Sz. György Ábrány — Szabolcs T. Becse — Szaján Torontál. 7. Békés Csaba — Új Kigyós — Békes — N.-Abony Pest. 14. Csongrád Várkony — Heves — Világos — Kovácsháza — Pernyava — Arad — Nádudvar, Debreczen. 15. Gálsa — Arad. 18. Félegyháza Kunság. 19. Újfalva Csongrád — Kenderes — Heves — Nyitra, Tápió Szele — Pest — Élesd Bihar. Kis, Jenő — Hajdu — Dorog, Érmihályfalva Sz. György-Abrany, Szabolcs — Kigyós — Gerendás Békes.

*) Mint ezen jegyzékből látható némely vidékek, és helyek különösen jégveszélyesek, miért is a kevésbé veszélyes helyeknél nagyobb díjazás alá esnek. — Továbbá mivel ott, hol jég hullott ezen szerencsétlenség rendszeresen ismételtetik a jövő évben, oly föld, mely az utóbbi 5 év alatt jég által éretett, szintén magasabb díjt fizet, miért is e körülmény mindig felfedezendő a biztosítás eszközésekor, — mivel elhallgatása esetében joga van a biztosító intézetnek kár esetében megtagadni a kárpótlást. — Különösen ajánlom, hogy a biztosító jól áttanulmányozza a minden ügynök urnál meg tudható általános biztosító feltételeket, mert ezek képezik az intézet, és fél kölcsönös jogai és kötelezései alapját, s mind a két részre nézve kötelező erejűek. — Ezen biztosítási feltételek, mind a tűz, mind

1858 körül komoly jégverések pusztították a határt mifelénk. Mi a határ?

6. Vmely falut, várost körülvevő, hozzá tartozó, rendsz. megművelt gazdasági (föld)terület, vidék. A szegedi határ; kimegy a határba; (népies) a harmadik határban: messze; kint dolgozik a határban; (népies) hetedhét határon (is) túl(ra): nagyon messz(ir)e; @ kihordanak vkit a határra v. határba; járja a határt. Debrecennek nagy határa van. A falu határa ötezer hold. Az egész határban folyik az aratás. Szülőföldem szép határa! | Meglátlak-e valahára? (Kisfaludy Károly) Jött és ráborult az este a határra. (Petőfi Sándor) Az övé volt abban az időben Gyöngyös városa, egész gazdag határával. (Móra Ferenc) | | a. (népies) Lakott helyet, települést, falut körülvevő természet. A határ kiaszik; kiszáradt, sárgul a határ; szép, üde a határ. Elverte a határt a jég. Megenyhült a lég, vidul a határ. (Tompai Mihály) Szeretett lóra ülni és tavaszi reggelen a nedves határban nyargalászni. (Krúdy Gyula)

1859.

Május 17-én P. Polgárd (Fehér), Losoncz (Nógrád), Dombegyháza (Csanád.)

18-án Palota (Csanád).

25-én P. Varánd (Arad).

26-án Kenderes Békes, Dunaföldvár Tolna, Dartsháza (Győr), P. Basarága (Arad), Hold-Mező-Vásárhely (Csongrád), Szeghegy (Báb), Vas-kapu (Komárom), Pogány (Gyömör), Jekelfalu (Sáros).

27-én Ács (Komárom), P. Szidonda (Arad), Magyar-Sóók (Nyitra).

28-án Békes, Csaba, Manó (Szilágyság Erdély), Sz. István (Pert), Gyula (Békes).

30-án Kolta (Komárom), H. M.-Vásárhely, (Csongrád), Bánfi Hunyad, (Erdély), Ótelek (Torontál.)

Julius 1-én Püspök Ladány (Békés).

1-én Gálszécs, Kohány (Zemplén) Felső-Dobsza (Abauj), Mohora (Nógrád).

3-án Csomaköz, Bánháza (Szatmár), Banovcze (Szerém), Bölcske, P. Börzsöny, Sz. András (Tolna), Ada, Zombor (Bács), Izsák (Pest).

10-én Tite (Csajkás Kerület).

11-én Kolta (Komárom), Buda, N. Kerek (Bihar), Sz. András (Bihar), Sz. András (Bihar), Aradacz (Temesvár.)

12-én Török-Becse (Torontál), Atkár (Heves), Péczel, Izsák, Kalocsa (Pest), Hodsák (Bács), P. Zámor (Fehér), Felső-Nána (Tolna).

13-án Hodzsák (Bács), Mikla (Pest), Basaház (Gömör), Arad.

13/14 éjjel Tárkányfalu (Győr).

14-én Alsó Zsócza (Borsod), Kosuth, (Pozson), Titel (Csajkásker), Gálszécs, Hoór, N. Azar, Izsép (Zemplén), Csakova, Veprovác (Bais), Gaja (Arad), Hetefalu, Koge (Vas).

15-én Alsó Némethi (Ungvár).

16-án Kőrmend, Lutson (Lutsberg), Micske (Strebendorf), Vasvár (Vas), P. Keneszi (Somogy), Miglész, Tokaj (Zemplén), Sukoro (Fehér), Besenyő (Baranya.)

1859-ben is jégverés pusztította a magyar határt.

TORONTÁLBAN is.

1860.

Ápril hóban 23-án Tarpa Bereg Ugocsa,

Május hóban 3-án Govasdia Határőrvidék. 6. Bürkös. 14. Bille Pest, H. Dorogh Bihar, Vecscháza Sz. János Bánság, Sz. György Abrány Bihar Acsád Veszprém, Szegvár, Csongrád, Eszék, Slavonia, 15 Miskolcz Érsemjény Ohot Bihar 16 Tenyő Győr, Dinnyes, Fehér Ujverbász Bács, Mangaró, 17. Gálszécs Zemplén. 20. Peczér Padé **Torontál**. 23. **Kukutyin** Bács Blezanicza, **Torontál** Hidas Tolna, Klopodia, Trencs. 24. Monostor Jaszyg Szeged St. Pál Somogy, 25. Fegyvernek, Heves, Kis Ujszálás, Kunság, D. Vasoya Bihar Gyula, Kőrös Ladány, Békés Simánd, Arad, Békés Abad Szalók, Heves Csalaalja, Bács, Szeged, 29. Écska, **Torontál**, Bács, Bács, 31. Helbény; Alsó Nyitra, Györke, Abauj, Borjancza, Somogy Kelecser N. Bosán A. Nyitra N. Tarkány Zemplén, Tákos, Bereg.

Juni us. 1-én Szeged, Oroszlános, **Torontál**, H. M. Vásárhely, Csongrád, Szakoly, Szabolcs, k. Semjén, Szatmár, Piricse, Szabolcs N. Léta, Bihar, Balkány, Szabolcs Ó-Pályi, Szathmár, Hugyak, Nógrád, Arad, Eperjes, Mokrin, T. Kanizsa, **Torontál** Lengyeltóti, Györkőn Tolna, Somogy, Megyes, Sáros, Parlag, Dn. Földvár, Tolna, N.-Keresztur, Sopron, Kanizsa, Zala. 3-án. N.-Abony, Pest, Szikszó, Heves, 4 N.- Abony, Fegyvernek, Heves, R.- Keresztúr, Pest, Retteg, Buda, Arpástó, Csaba, Békés, Török, Kanizsa, **Torontál**, 5. Kőbánya Pest, Fegyvernek, Tereske, Nógrád, Romhány, Nógrád, T.-Földvár, Heves, Szoboszló, Bihar, Debreczen, Mező, Kövesd, Borsód, Késmárk, Szepes, Miskolcz, Velence, Fehér, Románfalva, Kis-Bab, Nyitra, Bázony, Szabolcs, Gálszécs, Göncz Vilmány Szikszó, Abauj, Kocsord, Szatmár, 6. Czinkota, Pest. 10. Petenye. 11. Gyelatovszka. Berák. 13. T. Volja, Zemplén. 15. Mérges, Győr, Batya, Pest, P. Orovil, Madarász, Bihar Páde, N. Sz. Miklós, **Torontál**, Torna, Csanád, Varjánház, Basarágó. Arad, Lökősháza, Gömör, Daruvár, Slavonia, Szarésa, Módos, Bánság, Kis Malas Bars Veszák, M. R. Salló Bars Monor, Pest, G. Petri, Bihar, S. Tarján, Nógrád, Lugos, Franyova Ó-Pécska, Blumenthal, Bánság, Tarnova, Ó Kér, Bács, **Torontál**, 12. B. Hunyad Erdély. 16. Veprovatz, Parabut Bács. Kalocsa. 17. Bánhalom, Vas, Balkány, Szabolcs, Govasdia, Határőrvidék, Lugos, 18. Kaszaper, Csanád, Govasdia, Határőrvidék, Golumba, Kunagota, Békés, Szeged, Palota, Veszprém, Krivobara, Temes Mokra, Franyova, Kovácsháza, Passág. 22. Ó Kér. Bács Kamendia, Uj Vidék. 23. Ó-Kér 25. Kaplath, Nyitra, Hajdu, Dorogh. 27. Harsagy, Somogy, Dubrava, Dorogh, Bihar, Zebegnyő, Zemplén 28. Nyék, Fehér, Zenta, Bács, Rétfalu; Győr, H. Kovátsi, Debreczen, Bihar, 29. Újvidék Bács, Gálszécs, Zemplén, Forró, Geresely, Zemplén, Simánd, Arad, Beköcze Heves, Pécs Ujfalu, Sáros, Istvánadi, Szatmár, Szobráncz, Ung. Jul. 1. Kenderes, Heves. 5-én. Püspök, Csátár, N.-Várad, Élesd (Bihar) Bihar, Rei, Győr, Tima-

Jégverés mifelénk 1860-ban

Kukutyint Torontál vármegyébe helyezte az eseményt összeíró valaki, 1860-ban.

Hírek és mozgalmak.

* Az ez évi jégverések jegyzéke : April 23. Tarpa Bereg Ugocsa ; május 3. Gevazdia, 6. Bürgösd (Szatmár), 14. Bille (Pest), Szegvár (Csongrád), **Vecscháza (bánság)**, Sz.-János (bánság), Sz.-György Ábrány, Adád (Bihar); 15. Miskolcz (Borsod), Érsemjény (Bihar), Ohot; 16. Senyő (Szabolcs), Dinnyés (Fehér), Uj Verbász (Bács), **Mangóra (bánság)**; 20. **Padé (Torontál)**, **Peczér (Torontál)**; 22. Kalocsa (Pest); 23. **Kukutyin, Ferandia (bánság)**, Blizanieza (bánság), Hidas (Tolna), P. Monostor (Jászág), Sz. Pál (Győr); 24—25. éjjel szegedi határ; 25. Fegyvernek (Szolnok), Kis Újszállás (Kunság), Dévaványa, Gyula (Békés), Simánd (Arad) Körös-Ladány (Békés), Abádszalók (Szolnok), Csatalja (Bács); 30. Tunnyog (Szatmár); 31. O-Pályi (Bihar), Györköny (Tolna), Helbény (Nyitra), N.Bosány (Nyitra), N. Tárkány (Zemplén), **Takos (Bereg-Ugocsa)**. Junius 1. P. Berény (Békés), **Szeged, Oroszlámos (bánság)**, H. M. Vásárhely (Csongrád), Szakoly (Soprony), Kis Semjény (Bihar). Pircs

Na most 1860-ban mi a "bánság" és mi a Torontál ?

Bánság (temesi), közönségesen bánát. A mai Temes, Torontál, Krassó-Szörény megyék és vidék a mohácsi vész után a török uralom alá jutottak s midőn a passzarovici béke (1718) útján a magyar király visszaszerezte, nem lettek az államba bekebelezve, hanem 11 vidékre osztva, s mint «temesi bánság» a bécsi kormánynak alárendelt bánsági igazgatóság által katonailag kormányoztattak. Mária Terézia 8 vidéket kivett a katonai kormányzás alól és polgárilag, de azért abszolút módon igazgatta, a többi háromból pedig a bánsági katonai határőrvidék keletkezett. Az országgyűlés többször felszólalt ez alkotmányellenes állapotok miatt, mignem az 1741. XVIII. t.-c. által a polgári igazgatás alatt levő terület az állam rendes közigazgatási szervezetébe bevétellett. De e területet, némely más részzel egyetemben, a forradalom után ismét elszakasztották az országtól és (szerb vajdaság, temesi bánság címmel) Ausztria koronaországává lett; végre az 1860 októberi diploma a visszacsatolást újra elrendelte. A különállás mind a két esetben jogosulatlan volt. A magyar állam ugynevezett mellék- vagy hűbéres országainak ez aránylag kis területe közvetlen magyar kormányzás alatt állott, hogy az állam így hatalmát és jogait könnyebben érvényesíthesse. E területet végvidéknek, végvárnak és végvidéki bánságnak nevezték. Különösen nevezeteseek voltak a (szörényi és macsóji) bánságok, melyek már egész kis tartományokat képeztek, amaz Szerbia és Bosznia között, ez pedig a régi Kis-Óláhországban. A végvidékek kapitányai, illetve bánjai, országbárái ranggal bírtak.

1718 utántól és még 1860-ban is, össze-vissza jogtalan Habsburg abszolút jogosulatlan önkényuralom rombolás az Árpádházi Magyar Királyság területén. Padé Torontálban van, Oroszlámos a "bánság"-ban. Érti ezt valaki? Nem.

g) Különös feladatát ismerje, hogy a vidéki egyesületek, és a nagyobb ügybarátok segédkeznek nyújtásával vidéki — az egy központban összehelyező kertészeti eseményeket léptessen életbe.

h) A m. kertészeti társulat éves közgyűlésén kimerítő jelentést teendő eljárásáról, és az aztán a társulat évkönyvében közzétételéről.

8. Ezen a m. kertészeti társulat bizottmányi tagjaiból, az Erdélyországi és magyarországi vidéki gazdasági, illetőleg kertészeti egyesületek követeléből alakult egyetemes bizottmány által kitűzött, a központba összehelyező kertgazdasági kiállítások országosoknak nyilvánítottán, sőt főleg azokban résztvevő a kiállítást rendező vidéki egyesületek területén nem tartozó szomszédos vidékek is felkötendők.

9. A kitűzött országos kiállítások jelen egyetemes bizottmány által megállapított elvek szerint rendeztetvén, azon értelemben fognak a kiállítások részletesre vonatkozó programok is az illető gazdasági vagy gyümölcsösügyi egyesületek által kiadott; kijelentetvén egyezseregmin az, hogy a vidéki gazdasági, illetőleg kertészeti egyesületek ezen szemléti egyesülés által tulajdon belügyeik kezelésére nézve esorát nem szenvedhetnek.

Kelt az országos kiállításokat rendező egyetemes bizottmány 1860. évi június 2-án és következő napján tartott üléséből.

B. Podmaniczky Lajos,
bizottmányi elnök.

Jegyzette: Lukácsy Sándor,
m. kertészeti társulat titkára.

Hírek és mozgalmak.

* Az ez évi jégverések jegyzéke: April 23. Tarpa Bereg Ugoosa; tájfun 3. Gevardia, 6. Bürgölöd (Szatmár), 14. Bille (Pest), Szegvár (Csongrád), Vecseháza (bánság), Sz. János (bánság), Sz. György Abrány, Adád (Bihar), 15. Miskolca (Borsod), Éremjénny (Bihar), Obot: 16. Snyű (Szabolcs), Dinyés (Fehér), Új Verbász (Bács), Mangóra (bánság), 20. Páda (Torontál), Pécsér (Torontál), 22. Kalocsa (Pest), 23. Kukutyin, Feradisa (bánság), Blizanicza (bánság), Hidas (Tolna), P. Monostor (Jász), Sz. Pál (Győr), 24—25. éjjel szegedi határ; 25. Fegyvernek (Szolnok), Kis Újszállás (Kunság), Dévaványa, Gyula (Békés), Simánd (Arad), Kőrös-Ladány (Békés), Abádszalók (Szolnok), Csatalja (Bács), 30. Tornyos (Szatmár), 31. O-Pályi (Bihar), Györköny (Tolna), Heibény (Nyitra), N. Bosány (Nyitra), N. Tárkány (Zemplén), Takos (Bereg-Ugocsa) Június 1. P. Berény (Békés), Szeged, Oroszlámos (bánság), H. M. Vándor (Csongrád), Szakoly (Sopron), Kis Somjénny (Bihar), Pircs (Szabolcs), Balkány (Szabolcs), Hungary (Szabolcs), Arad, Eperjes (Sáros), Mokrin (bánság), Nákófalva (bánság), T. Kanizsa (bánság), Megyes (Arad), Lengyelit (Somogy), 3. N. Abony (Pest), Szikszó (Abauj), 4. N. Abony (Pest), Fegyvernek (Szolnok), Csik Keresztúr (Erdély), Retteg (Erdély), Rada (Erdély), Árpástó (Erdély), Felőr (Erdély), Csinkota (Pest), 5. Csinkota (Pest), Fegyvernek (Szolnok), Betske (Nógrád), Tardos (Zemplén), Nyiregyháza (Szabolcs), Parlag, Duna-Siklós (Tolna), N.-Keresztúr (Szecseny), M.-Körösd (Borsod), A. Kézsmárk (Borsod), Valencez (Fehér), Románfalva (Nyitra), Kis-Bab Pázonny (Szabolcs), Gálszecs (Zemplén), Günez (Abauj), Vilmány (Abauj Torna), Szikszó (Abauj), Kocsordos (Szolnok), 10. Peténye (Nógrád), 11. Gyolatoszka (Bács), Berák (Szatmár), 13. Volya (Borsod), 15. Mérges (Kis-Kunság), Bitya (Pest-Solt), Páda (Torontál), Madaras (Bács), Koluth (Bácsmező), 18. a kassaperi pusztán (Csanádiban) mondhatni majd nem mindent elvert a jég. Mindezen helyeken árdekelve volt a magyar biztosító társaság, mely azonnal intézkedett a károk felvételére s a károsultak leendő kártalanítására nézve. Örömmel láthatjuk, hogy a jégkárbiztosítás ez által sokkal nagyobb kiterjedésben történik, mint tavaly, mert eddig már 12,000,000 értékűnél

leap kudaratra, melynek ezotja; a nemzeti színházban adandó előadásokról szinlap alakjában értesíteni a közönséget; azonkívül közölni fog beszé-lyeket, kisebb költeményeket, jegyzeteket a szinvilágból, szini bírálatokat, s a művészet és irodalom terén előforduló napi híreket stb., nemkülönben hirdetések is.

Léghőmérsékleti és egészségügyi statisztikai viszonyok az. kir. Post városában 1860. május havában.

Léghőmérsékleti viszonyok.

Észlelet.	leg-magash.	leg-alacz.	közép.	ingadozás.
Léghőmérő Pár. v. 0° R.	537. 10	329. 30	332. 14	7. 20
Léghőmérő Reauna.	+22. 5	+4. 8	+14. 65	17. 7
Párhuzamos Pár. vonal	5. 10	1. 30	3. 24	4. 13
Léghőmérő-arányl. %-ban.	95	32	65.	68
Léghőmérő-ellenhatás	6	1	3. 01	5

Tízta nap volt 12, borult 4, felhős 10, esős 8, az eső mennyisége 30. 1/2 Pár. vonalra rugott; nagy szélvész 27-én d. u. 6 órakor.

A szelek iránya volt K. 4, Ny. 12, D. 18, É. 4, E.-K. 5, ÉNy. 6, D.-Ny. 13-szor.

Betegeskedés.

A közegészség állapota e hóban úgy mint minden év e hóban valamivel csökkenni kezdett, s így a betegek mozgalma is nagyobbodott. — Szaporodtak aránylag az agyhántalmak, az érzék- és emésztésszervi bajok; egy állapotban maradtak az ivarszervi és általános bajok, azonban ez utóbbiak közt a hagymás gyakrabban fordult elő; kevesebbet a bőrhántalmak, nevezetesen a heveny-kötegek, mint a vörheny és himlők.

A körmozgalmi viszonyokat véve került járólóg orvoslás alá 1858 szegény beteg, a kórházakban pedig 1256, az utóbbiak közül gyógyult 45. 10 %, meghalt 8. 10 %, gyógykezelés alatt maradt 45. 7, százalékban.

Orvoslás alá került és fenjegyzett betegek összegét véve, szenvedett minden 1000 beteg után: 6 agyvérzésben, 32 szombajban, 50 légzészervi hurutban, 23 tüdőlobban, 54 tüdőgümőkórban, 76 gyomor- és bélhurutban, 127 bujansenyben, 3 himlőben, 2 vörhenyben, 6 orbanaszban, 53 esz s köszvényben, 38 hagymában, 33 váltólázban stb.

Halálozás.

A meghaltak száma — kivéve a kórházakat — 342 és pedig 178 férfi, és 164 nőnemű volt.

Életidőre nézve meghalt 1 éven alul 143, 1—10 évig 69, 10—20. ig 12, 20—30-ig 17, 30—40-ig 19, 40—50-ig 27, 50—60-ig 11, 60—70-ig 17, 70—80-ig 12, 80 éven fölül 9.

A kóralakot s ez után a halál indokát tekintve, volt a meghaltak közt: 23 halva született, 9 született gyengeségben, 12 agykórban, 5 hők-hurutban, 13 hagymában, 11 vörhenyben, 2 himlőben, 9 hasmenésben, 1 vérhasban, 16 váltólázi senyven, 25 vízkórban, 10 új születű állgöresben, 5 tüdőlobban, 14 tüdőhűdésben, 45 gümőkórban, 3 bél- és bethártya-lobban, 59 rángatólázásokban, 5 agyhűdésben stb.

A hasznos házifalatokektől és pedig a lovaknál a kólikák mint emész-tési bántalmak következményei, légzészervi bántalmak, főleg tüdőlob, vérsenyvek, különösen a taknyosság; a szarvasmarhákknál egynehány esetben a lépfene, de kiterjedtebben a szájfájás; sertéséknél a torokgyík; kutyáknál emésztési bajok és egynehány esetben a veszettség.

Dr. Tormay.

Ezért ne csodálkozzunk, ha a szerencsétlen közjegyző vagy bárki más, össze-vissza kevergette Torontált meg a Habsburgkitalációs "bánnát"-ot.

Például, Szegedet Oroszlámossal együtt "bánság"-hoz jegyezgetve.

Inkább csak azon csodálkozzunk, hogy ezeket manapság — a világháló korszakában, még mindig valakik meggondolatlanul csak átmásolgtják ...

Hol van Kukutyin meg Ferandia a valami ’’bánság’’-ban ? Sehól.

A pikkelypáncél rekonstrukcióját a II. fejezetben mutatom be.

10. *KLÁRAFALVA* (Csongrád m., makói j., M.), belterület, Tóth Péter és özv. Molnár Ignácné telkén, B. jelzésű temető (17 avar sírral).⁴⁰ Szeged, Múzeum.

60. *sír.* Férfi csontváz. Mellékletei: Lófej, lábszárak és paták, egy tömegben ötvösszerszámok és bronzlemez hulladékok, nagyszíjvég bronzlemezéből, nyílhegyek, csatok, vaskarika, íjesontok, ajzószarv, csiholóvas kovával, kisszíjvégek, rosszeziüst övdíszek, bronzlánc töredéke. A csiholóvasnak használt *páncéllapocsk*a (V. t. 10 = 3. kép 5) a jobb mell sorközi darabja. A fűzőlyukak elhelyezése nehezen vehető ki. A sírlelet a VII. századot mutatja.

11. *KLÁRAFALVA* (Csongrád m., makói j., M.), Kukutyin, Faragó Márton halmán (Deszk G. jelzésű), kora-avar temető 55 sírral.⁴¹ Szeged, Múzeum.

³⁵ Uo., 143. lap, 499. sz.

³⁶ *Csallány D.*: Folia Arch. I–II (1939), 143., V. t. 5.

³⁷ Uo., III. t. 14.

³⁸ Uo., III. t. 8.

³⁹ Uo., IV. t. 28–32.

⁴⁰ Arch. Denkm., 144. lap, 503. sz.

⁴¹ Uo., 144. lap, 506. sz.

39. *sír.* Fülkesír, férfi csontvázával. Mellékletek: Lemezes bronzsízjvég, gyöngyös lemeztöredék aranyozással, vaskés, lemezdísz, kengyeltöredék, *páncéllapocskák sorozata* (V. t. 1–8 = 4. kép 7–10). A páncélsor 8 lapocskából áll, a mell jobb oldali sorközi típusait képviseli. A lemezek keskenyek, szélességi méreteik azonosak. A sorozat mindkét zárólapja hiányzik. A fűzőlyukak száma valószínűleg 11. A 8. számú példány töredékes, hiányos, feltehetően a közép zárólapja, azonban a csonka darabon a többletfűzőlyukak nem láthatók. A félhold alakú kiképzés kiesiny. A lapocskák együttes Sz. 8,2, H. 8,1–8,4 cm. A hosszúsági méretekben változatokat találunk. A ferencszállási sorozatnál egy tábla 25,6 cm széles lehetett, itt a klárafalvinál a maradvány mindössze 8,2–8,4 cm széles. Egy lemez szélessége átlagosan 1,6 cm. A jobb oldali sorozat tehát a zárólapot is számítva 25,3 cm széles lehetett és mintegy 26 lapocskát foglalt magába.

A klárafalvi mellpáncélt (V. t. 1–8), a II. fejezetben állítom helyre.

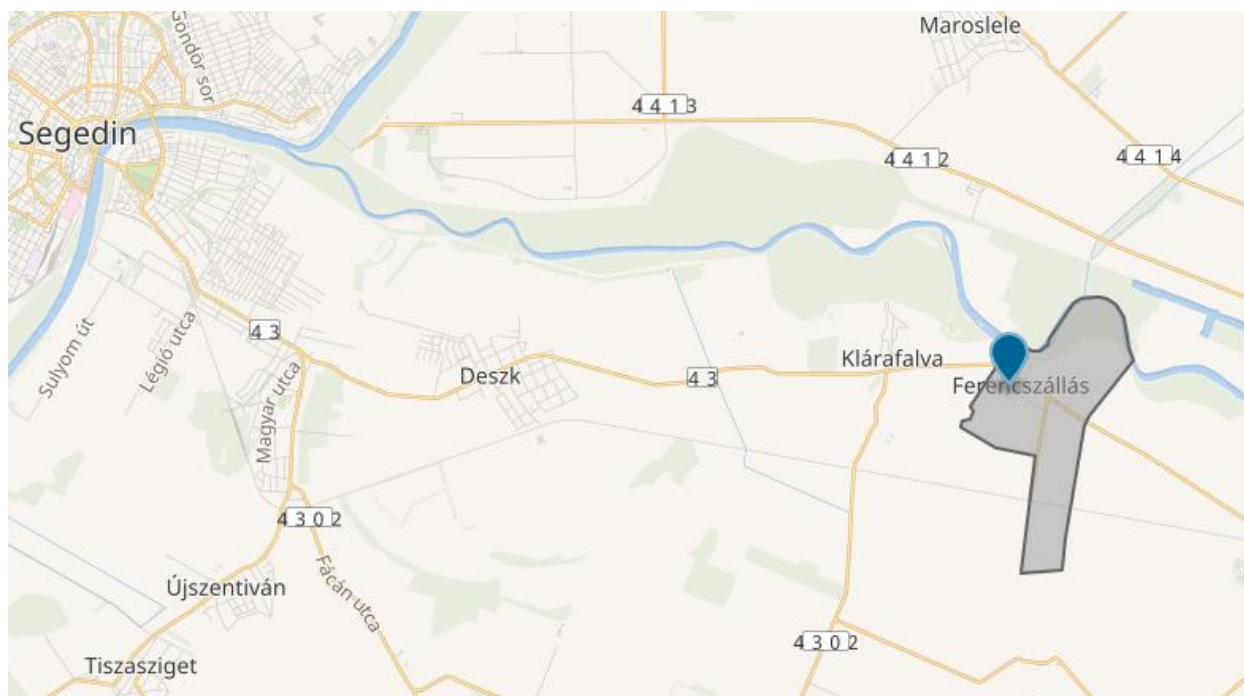
7. *sír.* *Láncpáncél.*

Csongrád megyében Kukutyin

Kukutyin

Bővebben: Kukutyin

Ferencszállás része Kukutyin puszta. Innen ered a *Kukutyinba zabot hegyezni* mondás.

Szeged, Deszk, Klárafalva, - Ferencszállás - KUKUTYIN helyén.

Izvor: Wikipedija

Kukućin (mađ. Ferencszállás)^[1] je pogranično selo na jugoistoku **Mađarske**.

Površine je 5,79 km četvornih.

a szlávok is tudják, Kukutyin magyarul a mai Ferencszállás nevű falu, ami csak a manapsági térképeken került Magyarország délkeleti határához. (itt országhatárról van szó. Ezért ideje lenne az 1920 előtti Árpádházi Magyar Királyság területéről, helyes történelmi-földrajzi szakkifejezésekben fogalmazni. A történészeknek, is. Minusz a Habsburg önkényuralom rombolása.)

A Wikipédiából, a szabad enciklopédiából

Kukutyin [Deszk](#), [Ferencszállás](#), [Klárafalva](#), [Kübekháza](#) települések egyes részein terül el.

Elmegyek Kukutyinba zabot hegyezni

[Ferencszállás](#) része, Kukutyin puszta az 1880-as évek idejében zabbal volt bevetve, de az éppen akkor áradó [Maros](#) miatt a szántóföldeken nem lehetett dolgozni. A leleményes helyiek nem akarták, hogy veszendőbe menjen a termés, ezért csónakokba ültek és úgy vágták le a zab hegyét, az értékes kalászekat.

Az eseményt [Ferencszállás](#) címere és a népnyelv máig is őrzi.^{[1][2]}

Más forrás szerint a 19. században [Deszkhez](#) tartozó [puszta](#) volt Kukutyin.^[3]

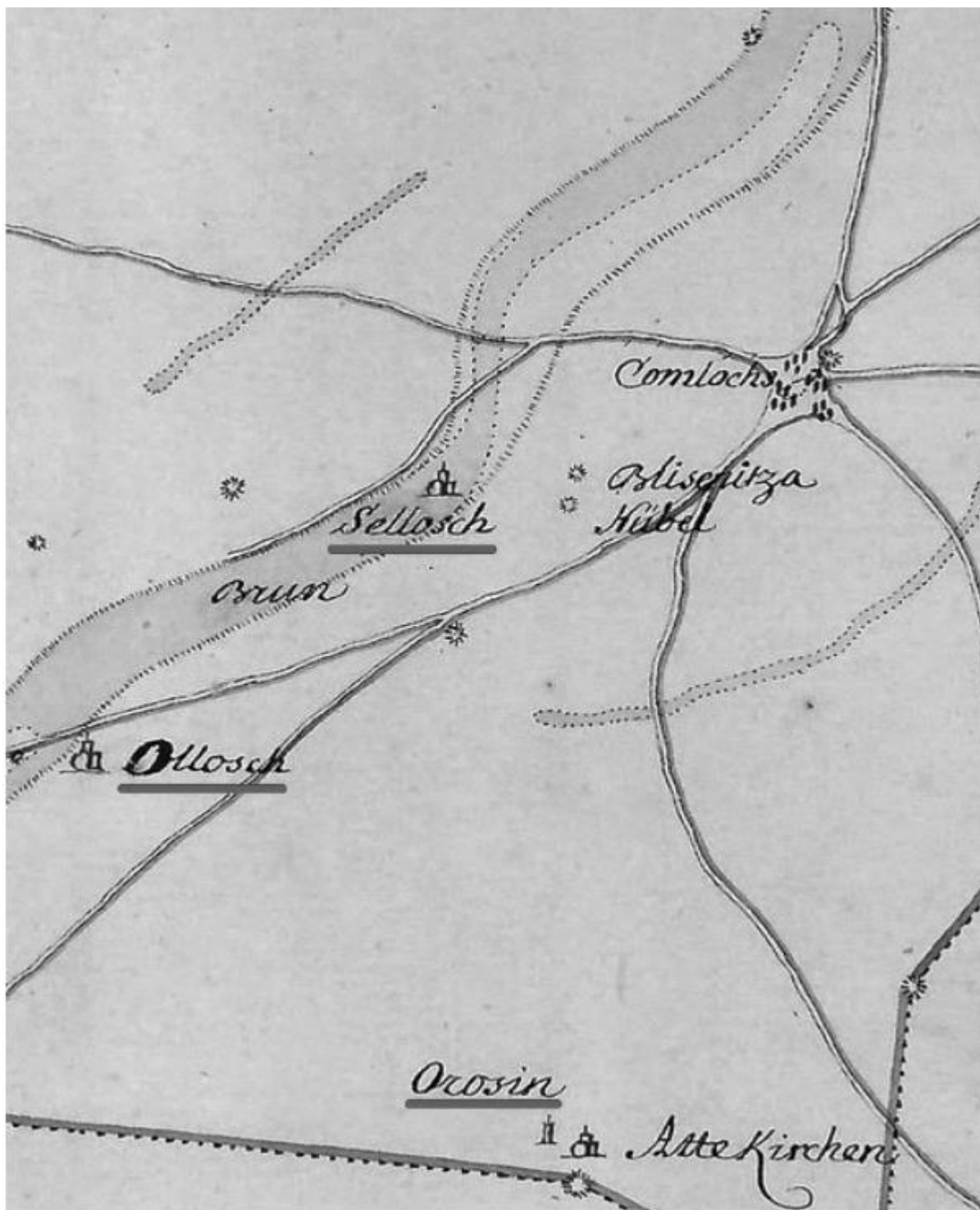
Határon túli Kukutyin

A másik Kukutyin az országhatáron túl, Romániában található. A csángók nevezik így a Prut melletti [Cucuteni](#) községet, amely a környékén feltárt neolitikumi, 5–7000 éves leletekről nevezetes. A jellegzetes, spirális motívumokkal díszített agyagedények és zsírfarú asszonyságokat ábrázoló szobrocskák készítőinek kultúrája a lelőhely alapján Cucuteni-kultúra néven került be a szakirodalomba.^[4]

Cucuteni környékén feltárt neolitikumi, 5–7000 éves lelet

5000 – 7000 éves ősi földterületünkön, Cucuteni-kultúra lelőhelyei.
Ne feledjük, magyar anyanyelvünk itt, 12000 éves múltat tud a sajátjának.

Szőllős és Hollós a Galackán, Horogszeg itt Orosin - Hollóstól keletre, egymástól olyan 10 – 12 kilométernyi távolságon, háromszög alakú mezőséget alkotva. Az 1526-os Mohácsi vész utáni Crni Fekete Jován Nénád rác bandavezér és Habsburg Ferdinánd magyarok elleni irtóhadjáratának központi színhelye.

**Magyar-Anjou-Verebi-Hollós-Corvinusok családi fészkeinek területe.
Sz. Szigethy Vilmos TORONTÁLI FAMETSZETEK könyvének, ezekhez a tudnivalókhoz rávezető munkájában van hatalmas és örökértékű érdeme.**

Ne feledjük, 1937 előtt még nem volt világháló.

Sz. Szigethy Vilmos mégis olyan értékeket hagyott hátra, amit még sokáig tanulmányozhat a hálás vagy hálátlan utókor, Torontál területén:

Oroszlámostól Versecig, Nagybecskerekén át. Aracsot, Becsét, Szöllőst, Csernyét sem kihagyva.

Hollós-Nagykikinda-Kikindán a Draxlerékat sem, akik közül Brúno nem tudta elviselni 500 hold földjének az elkobzását.

Apám említette többször: Boldogasszonyfalván-Torontáltopolyán a legfiatalabb Kardos gyerek, Kardos Péter 60 lánca vagy 40-60 hold föld tulajdonosa, feleségével együtt nem volt hajlandó beadni állami tulajdonba a saját termőföldjét. A partizánvilág hóhérai akkor a községháza körül egy fához gugsolva kötötték ki a szerencsétlen asszonyt úgy, hogy egész nap a tűző napba volt kényszerítve nézni. A földek államosítási kényszerét végül úgy oldották meg, hogy Csernyére költöztek. Úgy földjüknek a felét megtarthatták. Kardos Péter Csernyén traktorral éjszaka szántotta a földjét amikor a fordulónál az árokba borult és maga alá temette a traktor. Élettelen testét reggel találták a traktor alatt.

A Kikindáról Basahidra vezető országút menti hatalmas Draxler tanya széles nagy kútjába pedig, a partizánok a Habsburgok telepítette germánság megsemmisítésekor, a kutat az élő emberek tömegirtására használták fel. A mostohaanyám mesélte többször, Kikindán azt suttogták az elszörnyült emberek, hogy a kút tetejére dobált föld még másnak is mozgott, az alatta szenvedő haldoklók végső vonaglásaitól... Három Torontáltopolyai magyar ember élete is ott és úgy ért véget – apám ezeket névről ismerte.

Apám szokása volt többször a mondás: ”Elment Kukutyinba zabot hegyezni.” – Munkakerülő tekergő mihaszna viselkedésű valakire mondta, mert talán Kukutyint már senki sem tudta hol van, Torontálban biztos nem, nem is volt soha, a zabot pedig nem kell hegyezni mert az már hegyes.

Kukutyin bizonyára a kiváló zab terméséről volt ismert világszerte, amikor Draxler Lipót 1873-ban Párizsban a világkiállításon lett első díjas a TORONTÁLI búzájával.

egy oldal mindig üresen marad, emlékeztetőnek, hogy írjunk, hogy írjunk

A Wikipédiából, a szabad enciklopédiából

Báró vizeki **Tallián Béla** Emil György (Szabás, Somogy vármegye, 1851. július 8. – Kiszombor, Csongrád vármegye, 1921. november 23.) politikus, valódi belső titkos tanácsos, **Torontál vármegye** alispánja, Somogy, Békés és Csongrád vármegyék főispánja, képviselőházi alelnök, magyar királyi földművelésügyi miniszter, a Magyar Királyi Szent István-rend vitéze.^[1]

Élete

A dunántúli köznemesi származású vizeki Tallián család sarja. Édesapja, vizeki Tallián Andor (1817–1873), földbirtokos,^[2] anyja, törökkanizsai Schulpe Vilma (1825–1899) volt.^[3] Atyai nagyszülei vizeki Tallián József (1779–1862), Somogy vármegyei táblabíró, földbirtokos, és Stróbel Karolina (1781–1835) voltak. A 17. század végén élt ősanyja, vizeki Tallián Gergelyné osztópáni Perneszy Anna Julianna révén a nagy múltú visszatekintő osztópáni Perneszy család leszármazottja volt. Fivére, vizeki Tallián Emil (1859–1911) torontáli főszolgabíró volt.

1873-ban jogot végzett és hamarosan **Torontál vármegye** szolgálatába lépett. 1873-tól tiszteletbeli vármegyei aljegyző, majd főszolgabíróvá választották. 1880-tól **Torontál vármegye** alispánja, és 1886-tól Somogy, 1892-től Békés és Csongrád vármegye főispánjává nevezték ki. Ekkor Békés vármegye kormánybiztosaként, megbízták az agrárszocializmus okainak kivizsgálásával. Csongrád vármegyei főispáni állásáról 1894-ben, a Békés vármegyeiről 1896-ban mondott le. 1896-ban Szabadelvű Párt programjával a törökkanizsai kerület országgyűlési képviselővé választották.

1899-től 1903-ig a képviselőház egyik alelnöke volt. 1903. november 3-tól 1905. június 18-ig az Első Tisza István-kormány földművelésügyi minisztere. 1905-ben a Tisza-kormánnyal együtt mondott le. Ezután is a törökkanizsai, majd a szegedi választókerületet képviselte egészen 1918-ig szabadelvű, majd pártonkívüli programmal. 1911. december 13-án Ferenc József magyar király bárói címet adományozott neki.^[4] Az I. világháborúban Belgrád elfoglalása után, annak rövid ideig polgári kormányzója lett. 1918. október után Szegedre menekült. A Tanácsköztársaság idején letartóztatták, azonban a tanács hatalom bukása után Szegedre költözött.^[5]

Kiszomboron, 1921. november 23-án 70 évesen hunyt el.^[6] Ott is temették el.^[7]

Tallián major Oroszlamosról Törökkanizsa felé, az országút bal oldalán.

Tallián Béla

Magyarország földművelésügyi minisztere

Hivatali idő

1903. november 3. – 1905. október 18.

Előd Darányi Ignác

Utód György Endre

Született 1851. július 8.
Szabás

Elhunyt 1921. november 23.
(70 évesen)
Kiszombor

Foglalkozás politikus

A Wikimédia Commons tartalmaz

Tallián Béla témájú

médiaállományokat.

Egyéb nevei	Torontálország
Fennállás	14.század–1949
Ország	 Magyar Királyság
Központ	<u>Aracs</u> <u>Nagybecskerek</u> <u>Kiszombor</u>
Főbb települések	<u>Aracs</u> <u>Nagybecskerek</u> Nagyszentmiklós

Népesség	ismeretlen
Nemzetiségek	32% szerbek 26% németek 20% magyarok 14% románok
Vallás	katolikusok, Ortodox kereszténység, reformátusok

Terület 10 042 km²

A map of the Torontál region in Hungary. The map shows the borders of several counties. Torontál is the central county, shaded in gray. It is surrounded by Hajdú to the north, Békés to the northeast, Csongrád to the west, Csanád to the southwest, Temes to the south, and Arad to the southeast. The names of these counties are written in Hungarian. The map also shows some smaller, unlabelled areas and the outlines of neighboring countries like Slovakia and Romania.

A nagy átejtés és az erőltetett ’’nemzetiségi arányok’’ szajkóztatása abban rejlik, hogy itt már Szent István királyunk századától fennálló **Torontál** vármegye területén, évszázadokon át, erőltetett idegen önkényuralmi hatalmaskodások, majd azokat leverő újabb idegen hatalmi erőszakosok , lakosságot ki-be lakoltatásai mentek végbe. Az éppen hatalomra került, váltakozó hatalmak erőszakos népességcserélgetése folyt 5 évszázadon át, az Árpádházi Magyar királyság területén.

141

18 német falu), amelyeket a Bánság neogén lösz- és agyagdombságain, a folyók (pl. Maros, Temes, Bega, Berekszó, Berzava, Moravica stb.) árterészein és a völgyek kijáratánál 83-130 m tengerszint feletti magasságig, továbbá a Bánsági-hegyvidéken hoztak létre (20. ábra).

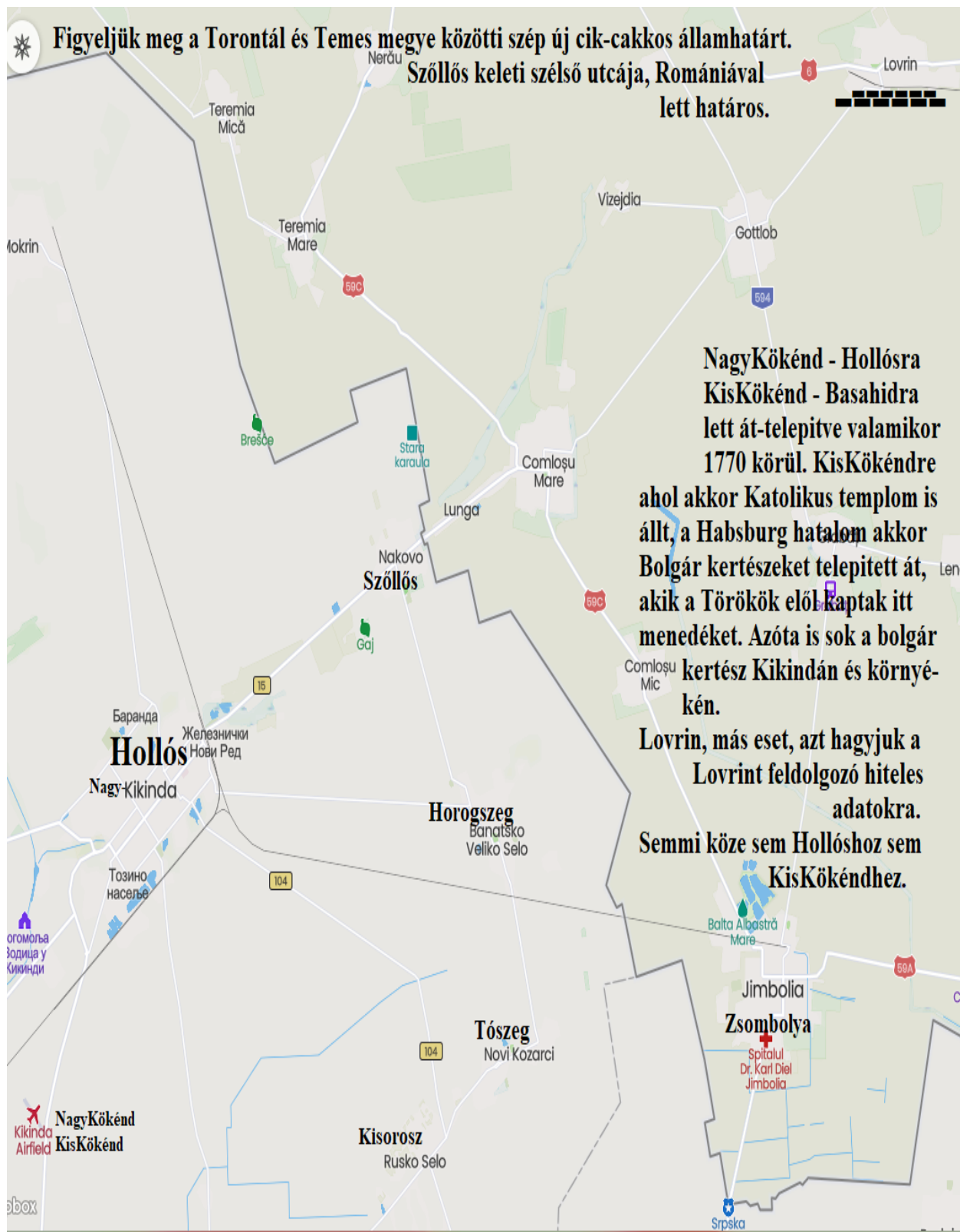
sajnos, idegenek által rajzolgatott, ilyen megtévesztő térkép féleségek forognak
köztájékoztatóan

A német telepeseken kívül voltak szerb és magyar spontán betelepülések is, de a németeket mindenütt előnyben részesítette a tartományi igazgatóság a nemzetiségekkel szemben. Ennek is tulajdonítható, hogy a Kikindai-Szabadkerületből, amely 1774-től kiváltságokat kapott (területe 20 mérföld²), 1775-78 között mintegy 460 család vándorolt délre a Dunai Határőrvidék (1768-tól szervezték) területére. A kiskikindaiakat, akik a mai Lovrinban laktak, a kincstár Basahídára telepítette át, Lovrint pedig 1777. április 14-én bolgárok szállták meg. A katonai Határőrvidékre kivándorolt szerbek helyére az egykori marosmenti Határőrvidék szerb lakói települtek le. Nagyikinda viszont

Például ez itt nagy gond: "kiskikindaiak akik a mai Lovrinban "laktak" --- ???

és onnan – mármint Lovrinból lettek volna "áttelepítve" Basahidára -...

?

Lovrin átkerült messzire Romániába. Igaz mindig is messze volt. KisKökendről.

1466 wurde eine Siedlung auf dem Gebiet des heutigen Lovrin erstmals dokumentarisch unter der Bezeichnung *Loránthalma* belegt. Der Ortsname Lovrin ist zum ersten Mal 1701 nachweisbar. 1564 wird der Ort als Privatbesitz des Csanáder Bischofs erwähnt. In der Siedlung ließen sich 1740 katholische Bulgaren nieder, die aber schon nach zwei Jahren nach Alt-Beschenowa zogen. 1747 wurde diese Ortschaft durch weitere Zuwanderungen von Bulgaren zu einem bulgarischen Dorf unter der Bezeichnung *Lovrinac*.

Die ersten Deutschen ließen sich zwischen 1780 und 1784 nieder. 60 deutsche Familien zogen damals aus anderen Banater Ortschaften, also durch Binnenwanderung, zu. 1787 kamen die ersten Kolonisten aus dem Deutschen Reich.

Die Lovriner römisch-katholische Pfarrei wurde 1777 gegründet. Die heutige katholische Kirche ist 1789 erbaut worden. Sie wurde dem Hl. Antonius von Padua geweiht. 1829 ließ der Baron Liptay das Gotteshaus renovieren und erweitern. Eine weitere Renovierung wurde 1969 durchgeführt.

1792 machte Kaiser Leopold II. Lovrin und Gottlob dem General Anton Liptay für seine Dienste im Kampf gegen die Türken zum Geschenk. Der General Liptay ließ hier ein Schloss erbauen, das auch heute noch seinen Namen trägt.

1740-ben Katolikus Bolgárokat telepítettek Lovrinba. Kiskikindáról a germánoknak fogalmuk sincs itt.

У XIV веку помиње се Баша-ид као вашарско насеље. Забележено је да 1441. било у поседу Ђурђа Бранковића. Крајем XVI века Башаид је опустео. Село је обновљено у првој половини XVIII века под именом **Мала Кикинда**. Од 1751. до 1754. овде су се населили Срби из Поморишја и Потисја. Одатле се 1777. становништво преселило на оближњу пустару Башаид. Тада је имао 773 становника, а 1971. године 3982.

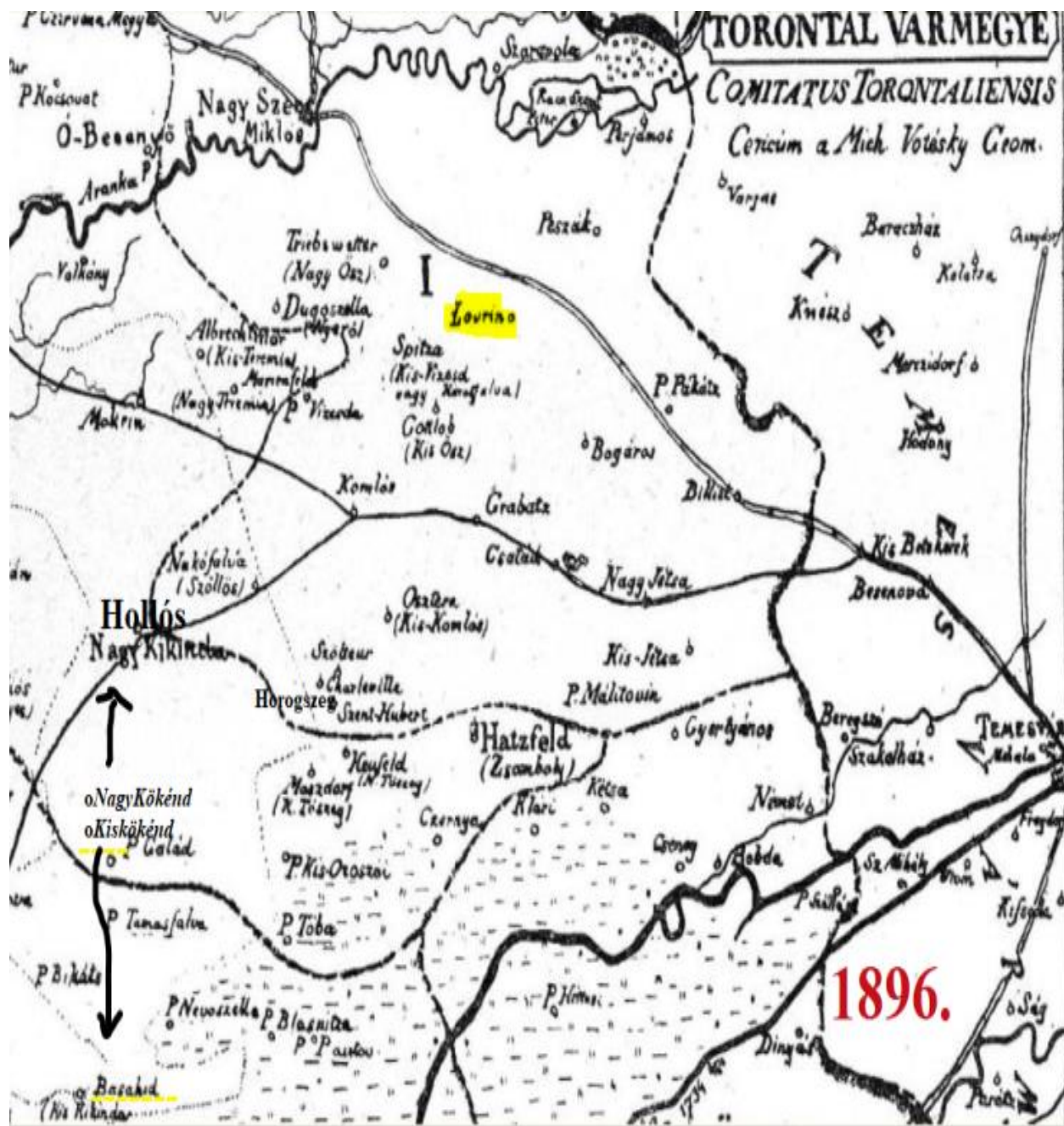
1777 körül Mala Kikinda – KisKikindáról – helyesen KisKökéndről telepítette át a Habsburg önkényuralom a lakosokat Basaid – Basahidra. A szerb helytörténészek ilyen adatokat ismernek Hollós, Kökénd és Bazsalhida területéről – történetéről. Mala Kikinda 1567-ben a Török defterben Dolne Kökénde.

Ezen a térképen a Nagy-Kis a Török defter Gorne-Dolne szláv kifejezéssel jegyezte. 1567 években.

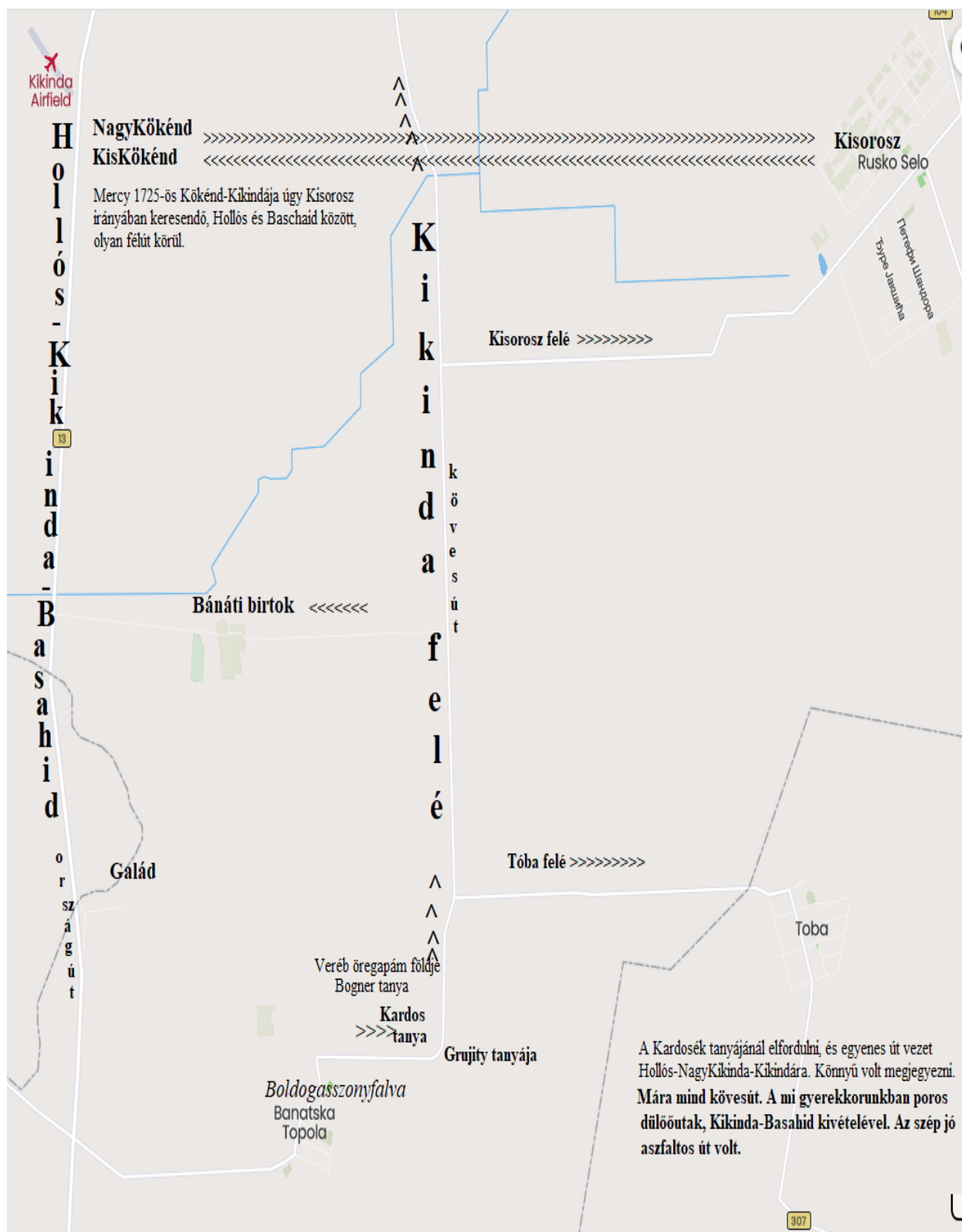
Mercy 1725-ben ott találta Kökénd, Hollós, Szőlős, Horogszeget !!!

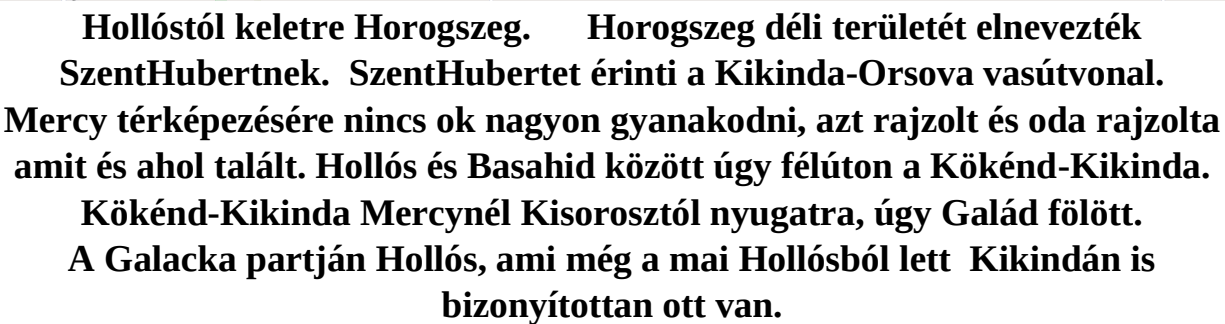

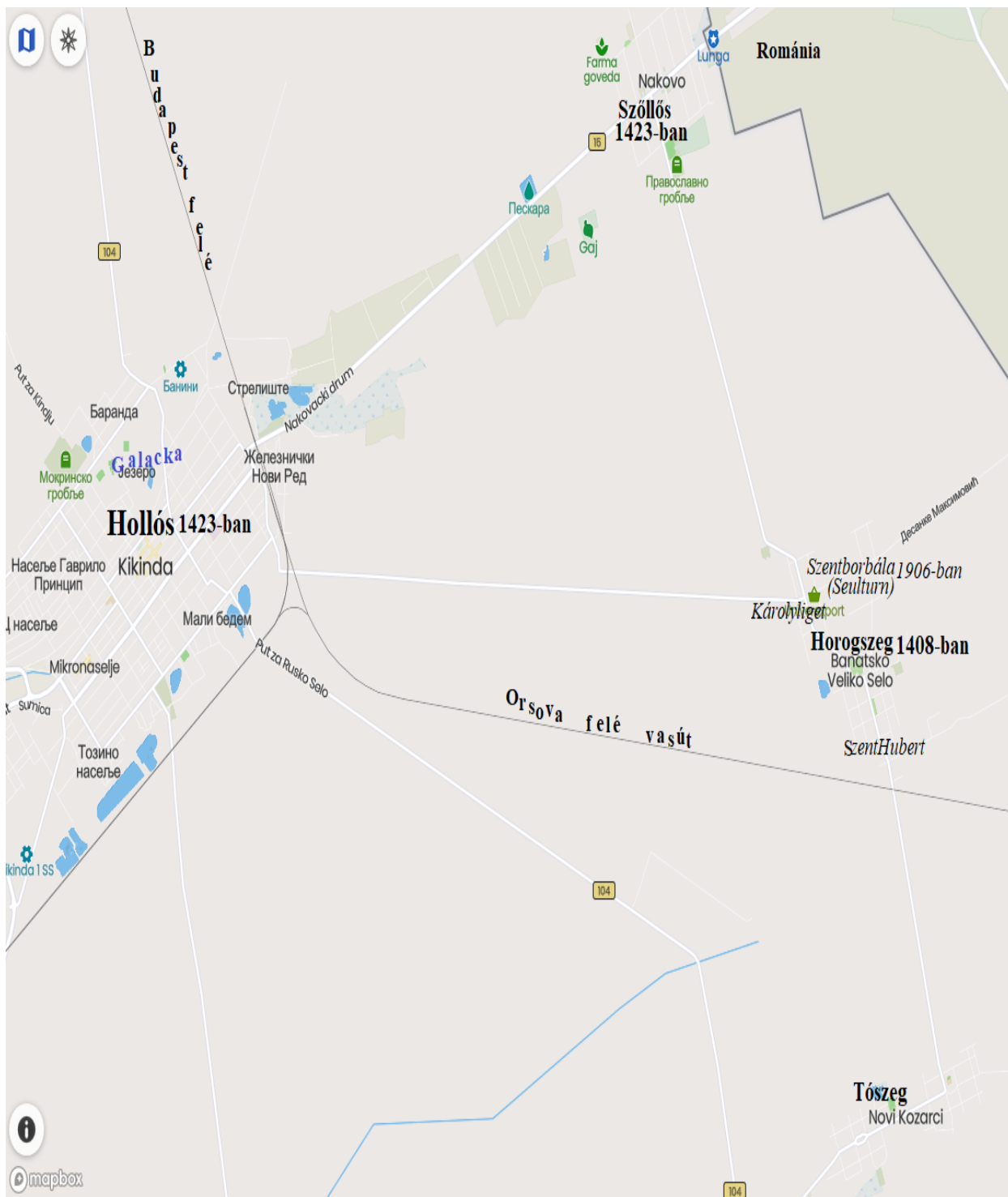
Kökénd-Kökénde-Kekenda-Kikinda, mert a szlávoknál nincs ÖÖÖ
 NagyKökéndet elvitték Hollósra – Nagy Kikindának
 KisKökéndet elvitték Basahidra – Kis Kikindának
 Torontál vármegyében Lovrin akkor is jó távol volt a Kökénd-
 Kikindától. Senki sem bajlódott akkor oda vonszolgatni a már
 amúgy is megvonszolt embereket.

A múlt és előtti évszázadoknak elnézzük, de mára nincs kifogás, minden térkép elérhető. Ezt a nagy határt évtizedekig szántó traktorista ember úgy tudja, hogy Galád 5km van Topolyától.

**Budapest-Orsova vasútvonal Hollós-Kikindán át.
Hollós-Szöllös-Horogszeg háromszög térség ahol 1526/27-ben
Habsburg Ferdinánd meg a Fekete Crni Jován bandái
kegyetlenkedtek.**

II. Ulászló.

Ezalatt Mátyás király híres fekete-serege zsoldhiány következtében fellázadt; a sereg Szeged környékén gyülekezvén, átcsapott a Tiszán s a mai Torontál vármegye területén is pusztított. Ulászló király 1492 nyarán Kinizsit bízta meg a rakoncátlanok megfékezésével, ki ezután ismét visszatért a Délvidék védelmére. 1494. évi január havában tízezer főből álló hadával Szendrővel szemben átkelt a befagyott Dunán, Szerbiában két várat megostromolt és óriási zsákmánnyal tért vissza. A törökök viszonzásul még ebben az évben Nándorfehérvárt vették ostrom alá, de Kinizsi Temesvárról elősietve, felmentette a várat az ostrom alól.

Mikor II. Ulászló király Nándorfehérvár ostromáról értesült, nagyobb zsoldos sereggel Temesvárra jött és Torontál vármegyén át Zentára vonult. - Kinizsi, *Drágffy* Bertalan erdélyi vajdával, Titel és Borscsa között átkelven a Dunán tizenöt napon át zsákmányolt török területen. Kinizsi 1494 november 24-én meghalt; halála után II. Ulászló *Somi* Józsa-t nevezte ki a Délvidék főkapitányává.

Az 1498-ban, Budán tartott országgyűlés elrendelte, hogy a csanádi püspök száz lovast, a török betörések által veszélyeztetett Csanád, Torontál és Temes vármegyék pedig minden huszonnégy jobbágytelek (porta) után egy huszárt tartoznak kiállítani.

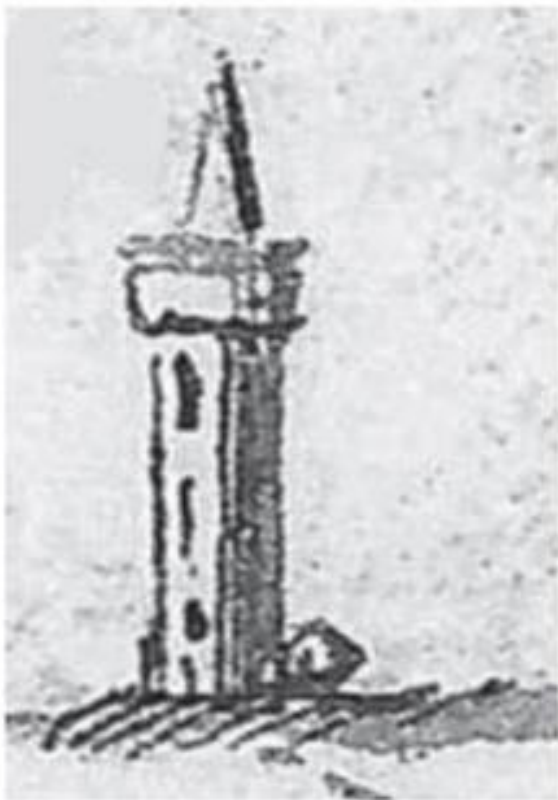
Corvin János.

1502-ben *Somi* Józsa temesi főispán, *Corvin* Jánossal - Hunyadi Mátyás király természetes fiával, a ki Horogszeg várkastélyt birta a vármegyében, - és az erdélyi vajdával Horogszeg környékén egyesülve, Nándorfehérvárnál és Horomnál (Ujpalánka) átkelt a Dunán s szerb földre nyomult. *Somi* Józsa Jaicza felmentése után Jaicza vidékét elpusztította, a törököket leöldöste, az óhitű lakosokat nyájaikkal együtt áthajtotta a Dunán és a mai Pancsova és Temesvár között, az akkor úgynevezett Janopoli kerületben telepítette le.

Torontál vármegyéről ezután egy ideig nincs összefüggő tudósításunk. Azon az emlékeztető országgyűlésen, mely kimondotta, hogy a mennyiben Ulászló fiörökös nélkül találna elhalni, többé külföldit nem választanak királyul, többek között jelen volt *Csáki* Miklós, csanádi püspök és *Kérei* (Körei) Bertalan, Torontál vármegye követe.

1502-ben Horogszeg az Árpádházi-Magyar-Anjou-Guelph-Verebi-Hollós-Corvinus család királyi hercegének, Hollós-Corvin Jánosnak a tulajdonában. Hollós Mátyás király édesanyjának, *Horogszegi Szilágyi Erzsébet anyakirálynőnek* szülőhelye és a Szilágyiaknak családi fészke. Horogszegi Szilágyi Mihály kormányzónk és hadvezérünknek is.

Horogszegen nicomediai SzentBorbála

Turnul de la Orozine 1696.

Horogszegi Szilágyiak vártornya

Rodostóból, Nicomédiából, Konstantinápolyból
hazatérő II.Rákóczi Ferencz - a Római Szent
Birodalom fejedelme, Zrinyi Ilona, Thököly Imre és
a többi bujdosó emlékét, a Horogszegi Szilágyiak
Szentháromság vártornyát két karjába ölelve, emelte
a világtörténelem örök dicsőségének csillagos egére.
1906 október 27-ére

**Horogszeg várkastélya 1696-ban még állt. Azt a Habsburg önkényuralom
romboltatta le. De nem eltüntethette. Nem örökre. Az ősi hit ereje a
mocsárból-hamuból, évszázadok után is a magasba emelte.**

Lazarevics István halála után Brankovics György a magyarországi uradalmakhoz, még Zsigmond király uralkodása alatt, az 1427-1433 közötti időben, számos birtokot szerzett. Zsigmond uralkodása alatt Brankovicsé volt a mai Torontálban: Becse vára (Törökbecse) a hozzátartozó várossal, továbbá Szent-Király (puszta Aracs mellett), Ujfalu, Szent-András, Arács, Banzalhida (Bassahid vagy Kiskikinda), Becskerek (Nagybecskerek), Arad (Aradacz, ma Alsóaradi és Felsőaradi), Boldogasszonyfalva, Chingrad, Irmes. (Pesty Frigyes: Brankovics György, rácz despota birtokviszonyai, Millenn. Tört. III. 566.)

Brankovics azonban nem akarta a határszéli várakat átadni és Zsigmondnak fegyveres erővel kellett az elvállalt kötelezettség teljesítésére szorítani, de így sem ért teljesen célját, mert Galambóc várnagya, István bojár, az elhunyt Lazarevics fejedelemmel fennállott zálogos szerződés alapján a várat vonakodott kezéből kiadni. Mivel pedig Zsigmond a zálogösszeget nem tudta, vagy nem akarta lefizetni, István bojár bosszúból a várat átadta a törököknek.

Ezzel a vármegye területe ismét védtelenül állott a török támadásokkal szemben. 1428 év tavaszán Zsigmond személyesen vezetett sereget Galambóc visszafoglalására, de e hadjárat kudarczczal végződött. A törökök oly jelentékeny túlerővel léptek fel, hogy Zsigmond tanácsosabbnak tartotta fegyverszünetre lépni; a törökök azonban a megkötött fegyverszünet ellenére a visszavonuló magyar hadakat megtámadták s ekkor Zsigmond maga is veszélyben forgott és csak Rozgonyi Istvánnak köszönhetette menekülését.

A törökök pusztításai következtében rendkívül sokat szenvedtek a csanádi püspök birtokai. Ekkor éppen a törökverő Marczali Miklós rokonai voltak Csanád főispánjai. Marczali Dózsa volt a püspök, Marczali László pedig a prépost. Zsigmond a püspököt eddigi veszteségeiért akként kárpótolta, hogy az 1421. év augusztus 12-én megerősítette az addig élvezett birtokaiban. (Borovszky S. I. 109.) Zsigmond király 1408. évi december 21-én Keresztúri Garázda Miklósnak és Szilágyi Lászlónak, valamint testvéreinek, Gergelynek, Mihálynak, Albertnek, Domonkosnak és Sebestyénnek, továbbá Sebestyén fiának, Gergelynek adja Horogszeg királyi birtokot (a mai Nagyikinda és Zsombolya között) a hozzátartozó Kis-Posáros, Nagy-Posáros, Böszörmény, Tószeg, Mosótó és Három-Begenye falvakkal egyetemben. A Szilágyi család Horogszegen kastélyt építtetett s itt telepedett le s ettől kezdve jelentékeny szerepet játszott Torontál vármegye történetében. Zsigmond uralkodásának utolsó szakában a raguzai származású Tallóczyak is ott szerepelnek a vidék előkelő családai között. Tallóczy Matkó 1431-ben Csanád, Krassó és Keve vármegye főispánja volt, testvére, Frank, 1432-ben kevei főispán. Tallóczy Matkó, mint nándorfehérvári kapitány, különösen nagy érdemeket szerzett e fontos végvár megerősítése és a védelmi intézkedések foganatosítása körül.

Egyházas-kér³⁶⁹ (Tiszaszentmiklós és Padé között 1247-1508.), a Csanád nemzetség birtoka. Egyházas-Szőllős (Egrestől nyugatra). Csák nemzetségbeli Miklós ispán nyerte II. Endre királytól adományul. Faluhely (Bocsár közelében 1479.). Fazekas (a mai Nákófalvától délre 1429). Fejéregyház (a mai Firigyház-puszta területén 1256-1514.) a Csanád nemzetség ősi birtoka. Fejéregyház II. (Szarafalva, Sarafalva mellett 1466-1480.) a Dóczyak birtoka. Fele (Óbesenyő és Nagyszentmiklós között 1564.). Fel-Timár (Egyházas-Szőllőssel szomszédos 1232.), eredetileg várföld volt. Fíged (Nagyszentpétertől éjszakra 1326-1519.), a fígedi családé volt. Füzes (Tiszahegyes közelében 1561). Harangod (Padétól keletre, ott a hol a Harangod beleömlött a Morotva-nevű tóba. 1211-1334.) A Csanád nemzetség birtoka. Harmad (Perjámától keletre (1333-1519.), 1454-ben Hunyadi János vette meg. Hegyes (Tiszahegyes 1339-1489.), 1458-ban Horogszegi Szilágyi Mihály, utána Kinizsi Pál nyerte adományul. Hódegyház (Mokrintól délnyugatra 1337-1495.), a XIV. század elején a Csanád nemzetségé volt. Hollós (Nagyikindától keletre 1429-1438.) kunszállás. Hollós (jobbágyfalú 1423-1463.) 1433-ban Hagymási László birtoka. Homokrév, (a mai Mokrin, 1256-1508.), a Csanád nemzetség birtoka. Hosszúfalú (Nyerő 1582.) Inád (Egrestől nyugatra 1230-1444.) Csák nembeli Miklós ispáné 1230-ban. Jára (Nagyszentmiklóstól keletre 1232-1456.) Kanizsa-Monostor (Törökkanizsától délre 1231-1508.) Kemece (Csanád és Egres között 1256-1483.), a Csanád nemzetség birtoka. Kenéz (Egres és Kemece között 1360-1508.)

Banzalhida-Bassahid-Baschaid a KisKikinda, Boldogasszonyfalvánál

Csanád vármegye területe.

I. Csanád vármegyéhez tartozott: Akács (Csanád megye legdélibb pontja a Tisza mellett 1323-1508.) Legrégibb birtokosa Becsei Imre volt 1323-ban, később a Csanád nemzetség birtokába került. Ettől kezdve az egész középkoron át a Telegdié volt. Akács-Szent-Miklós (Akács tőszomszéda 1323-1366.) a Becseieké, majd a Csanád nembeli Telegdié birtoka. Álcsei (kis falu Egres mellett 1330.) Al-Velnök (a Maros balpartján a régi Makóval szemben 1247-1514.) Csanád nemzetség ősi birtoka. Baromlak (Csóka mellett 1247-1280.) a Csanád nemzetség birtoka. Bátor, (a Marostól délre, Telek, Jenő és Csenej szomszédságában 1230.) Eredetileg várföld, később II. Endre király alatt Csák nembeli Miklós ispáné volt. Bébi (1247-1508.) Csanád nemzetség birtoka. Bécs. (A palotai erdő mellett Törösd és Kökényér között 1247-1338.) a Csanád nemzetség birtoka. Belső vagy Kis-Szőreg (a régi Nagy-Szőreg tőszomszédságában 1490-1511.) Bessenyo (Óbesenyő mellett 1230-1232) eredetileg várbirtok volt. Bessenyo város (1230-1508.) a besenyők telepe, idővel Nagybesenyő. Beszék vagy Benkölak (Bessenyo táján 1485), Szentersébeti Terjék László birtoka. Bocsár (1211-1425.) eredetileg a csanádi várnépek birtoka, majd a János vitézeké, később a Csanád nembeli Telegdié. Bodkerke (Besenyőtől keletre 1232.) eredetileg várföld. Boldogfalva (Csanád várától - a mai Ócsanád - délnyugatra, 1256-1508.) Csanád nemzetség birtoka. Bő (Óbesenyő és Nagyszentmiklós között, 1232.), Csák nembeli

Hollós - királyi várjobbágyok tábora 1423-ban, és 1440-ben, is.

Hollós - castris jobagiones - a mai Nagyikinda-Kikinda területén 1423.

Miklós ispán birtoka. Böldre (Beodra közelében, hihetileg a mai Karlova helyén), a Csanád nembeli Telegdié volt. Csanád (a mai Ócsanád 1030 táján, 1523-ig), Csanád vármegye és a csanádi püspök székhelye. Csóka (a Tisza partján 1247-1508.), a Csanád nemzetség ősi birtoka. Csücskőd (Ócsanádtól nyugatra Csicskét nevű erdő rész helyén, 1247-1484.), eredetileg a Csanád nemzetség birtoka. Damjánfalva (Zombolyától éjszakra 1479.), Darócz (Gyála szomszédságában, 1451.), Debelyhát (Tiszahegyestől éjszakra 1561.), Dedemszög (Kisbörzse határában 1256-1558.), a Csanád nemzetség ősi birtoka. Degőr (a mai Nagyszentmiklós vidékén 1232.), Deszk (1490-1511.), a Bodó és az Esztári családok birtoka. Dömevár (a Harangod mellett a Bessenyo és Valkány között 1345-1369), kezdetben a Csanád nemzetségé, később a szabad besenyők birtoka. Egres (1179-1514.), a ciszterci rend monostorával. 1500-tól a csanádi püspöké. Egyházas-kér³⁶⁹ (Tiszaszentmiklós és Padé között 1247-1508.), a Csanád nemzetség birtoka. Egyházas-Szöllős (Egrestől nyugatra), Csák nemzetségbeli Miklós ispán nyerte II. Endre királytól adományul. Faluhely (Bocsár közelében 1479.); Fazekas (a mai Nákófalvától délre 1429), Fejéregyház (a mai Firigyház-pusztán területén 1256-1514.) a Csanád nemzetség ősi birtoka. Fejéregyház II. (Szaráfalva, Sárafalva mellett 1466-1480.) a Dóczyak birtoka. Fele (Óbesenyő és Nagyszentmiklós között 1564.), Fel-Timár (Egyházas-Szöllőssel szomszédos 1232.), eredetileg várföld volt. Fige (Nagyszentpétertől éjszakra 1326-1519.), a figedi családé volt. Füzes (Tiszahegyes közelében 1561). Harangod (Padétól keletre, ott a hol a Harangod beleömlött a Morotva-nevű tóba. 1211-1334.) A Csanád nemzetség birtoka. Harmad (Perjámától keletre (1333-1519.), 1454-ben Hunyadi János vette meg. Hegyes (Tiszahegyes 1339-1489.), 1458-ban Horogszegi Szilágyi Mihály, utána Kinizsi Pál nyerte adományul. Hódegyház (Mokrinól délnyugatra 1337-1495.), a XIV. század elején a Csanád nemzetségé volt. Hollós (Nagyikindától keletre 1429-1438.) kunzállás. Hollós (jobbágyfalva 1423-1463.) 1433-ban Hagymási László birtoka. Homokrév, (a mai Mokrin, 1256-1508.), a Csanád nemzetség birtoka. Hosszúfalva (Nyerő 1582.) Inád (Egrestől nyugatra 1230-1444.) Csák nembeli Miklós ispáné 1230-ban. Jára (Nagyszentmiklóstól keletre 1232-1456.) Kanizsa-Monostor (Törökkanizsától délre 1231-1508.) Kemece (Csanád és Egres között 1256-1483.), a Csanád nemzetség birtoka. Kenéz (Egres és Kemece között 1360-1508.)

Hollós a királyi várjobbágyok faluja – tábora – castris
Szilágyi: ”Matthia filius Joannes Corvini in castris Hollós natus.”
Bonfini: ”Joannes filius Georgi de Vereb in Corvino vico natus.”
Ezt a tényt az önkényuralom szekértolói kifejezték a hamisítgatásaikból.

A plébániához tartozó, egykoron jelentős, napjainkra azonban már szervezett egyházközség nélküli települések:

Nagytőszeg

Szűz Mária Mennybevétele – Nagybaldogasszony
(az egykori plébániatemplomot lerombolták)
NOVI KOZARCI

Hivatali adatok:

Anyakönyvek: 1789-től megvannak.

Történeti adatok:

A német katolikusok 1769-ben érkeztek. A plébániát 1798-ben alapították, a Kincstár látta el javadalommal. Gróf Ferraris József 1795-ben váltotta meg a kegyúri jogot együtt az ikerfalúéval Kistőszeggel (Masztort). Már 1771-ben imaháza volt. A templomot városnyekői Zichy-Ferraris Ferenc gróf költségén építették és 1839. december 23. áldották meg. 1940. október 27. Krisztus Király ünnepen került sor a Kistőszeg-Masztorti templom megáldására. 1945 után mindkét templomot lerombolták és a híveket gyűjtőtáborba, hurcolták. A napjainkban egybevont két faluban katolikus hívek nincsenek.

Megjegyzés:

A közösség utolsó plébánosa Steigerwald Ádám volt (Nagyőszeg, 1876. december 18.- Nagyőszeg, 1944. november 02.). A partizánok félholtra verték, majd sortűzzel végeztek vele.

A helység érdemes szülötte:

DDr. Schütz Antal (1880. október 26. – 1953. április 20.) előbb piarista középiskolai tanár, Szegeden és Budapesten, majd egyetemi tanár a Pázmány Péter Tudomány egyetemen, Budapesten. Dogmatikát, bibliikumot, latint és magyar irodalmat tanított. Megírta négy főgimnáziumi osztály hittankönyvét, amely negyven évre meghatározta

**1769-ben érkeztek a Habsburg önkény-gyarmatosítások idejében.
1945-re szörnyű árat fizettek.**

